

Eenige denkbeelden omtrent de opleiding en de plaatsing van Generale Staf-officieren,

DOOR

W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

In hoofdstuk V van haar Verslag behandelt de Staatscommissie voor de reorganisatie van het militair onderwijs bij de landmacht „de hogere vorming van officieren”, gesplitst in drieën:

A. De hogere tactische vorming van officieren en de opleiding tot den dienst bij den Generalen Staf;

B. De opleiding voor den intendancedienst, en

C. De hogere technische vorming van officieren.

Daar de tegenwoordige wet op het militair onderwijs weldra haar vijf en twintig jarig jubileum kan viëren, zij reeds tijdens haar ontstaan in sommige harer grondslagen aangevochten werd en het krijgswezen in de afgelopen kwart-eeuw, vooral ook in Nederland, ingrijpende wijzigingen onderging, is het waarschijnlijk, en zeker ook te wenschen, dat, nu het Verslag der Staatscommissie is verschenen, binnen niet te langen tijd een wetsvoorstel tot herziening van het militair onderwijs de Volksvertegenwoordiging bereike. Het krijgswezen toch, hoewel wortelend in het volk zelve, wordt voor een groot deel gedragen en ontwikkeld door het korps beroepsofficieren. En waar nu, in ons krijgswezen, in de afgelopen kwart-eeuw zooveel werd verbeterd en gemoderniseerd, mag de regeling nopens de vorming der beroepsofficieren hierbij niet achterblijven. Integendeel diende hare herziening leidend voor te gaan in nieuwe banen.

Uit het uitgebreide Verslag doen wij een bescheiden greep, n.l. van het hiervóór genoemde hoofdstuk V het onderdeel A. 1). Het is niet in de hogere tactische vorming en de opleiding voor den dienst bij den Generalen Staf, dat de Commissie de meest ingrijpende wijzigingen voorstelt. Doch anderzijds zijn die vorming en opleiding weer voor onze geheele krijgsmacht van zóó overwegende beteekenis, dat het wel de moeite loont om enkele oogenblikken bij dit onderdeel afzonderlijk stil te staan. Het zijn toch wederom in het officierskorps de leidende organen, die het stelsel dragen, het c. q. verheffen kunnen, en die derhalve de plaats bepalen, welke het krijgswezen in het leven van den Staat en van zijn onderdanen innemen zal. Daarbij komt, dat, ook buiten

1) Verslag, blz. 122 tot 135.

die van de Commissie om, enkele voorstellen zijn te doen, welke verbeteringen ter zake kunnen brengen.

De Commissie stelt voorop, dat de hoogere tactische vorming van officieren vereischt wordt in het belang van de leiding van groote troepenlichamen, samengesteld uit verschillende wapens en dienstvakken, de z.g. „hoogere troepenleiding”, en voorts ten behoeve van de opleiding voor den dienst bij den Generalen Staf. Het is schier onnoodig, een betoog te leveren voor de noodzakelijkheid dier vorming. Men kent ze in alle Staten van Europa, en in Nederland sedert 1867, toen te Haarlem eene Stafschool werd opgericht 1). De opleiding tot officier kan nimmer in de hoogere vorming der officieren voorzien; voor die vorming ontbreekt ò in de bureau's ò ook in den troep voor een groot deel de gelegenheid. Een afzonderlijke inrichting is noodig, waar de meest geschikte officieren, na eenigen tijd in het militaire leven rondgekeken en bij den troep dienst gedaan te hebben, zoo mogelijk onder uitnemende militaire leiding gevormd worden voor de hoogere militaire commando's, die zij eenmaal zullen te vervullen hebben, en voor den dienst in den Generalen Staf. Die inrichting, sedert November 1891 op de tegenwoordige leest geschoeid, is de Hoogere Krijgsschool. Haar voortbestaan zal zeker ook bij het tot stand komen van eene nieuwe wet onaangevochten blijven. Zij zal te noodzakelijker blijken, naarmate men er in de nieuwe wet beter in slaagt om te breken met de intellectueele overlading, waaraan de tegenwoordige opleiding tot officier aan de K. M. A. lijdende is en naarmate in die wet beter tot uiting zal komen het beeld van den modernen troepenofficier: een karaktervol, voldoende algemeen ontwikkeld staatsburger van krachtig lichaamsgestel, sportief goed ontwikkeld, geen veelweter in militaire finesses, door sommigen „schijngeleerdheid” of „militaire ballast” geheeten, doch aan zijn algemeene ontwikkeling parend een algemeen overzicht der krijgswetenschap, en verder goed op de hoogte van al datgene, wat hij voor de dagelijksche uitoefening van zijn dienst noodig heeft 2).

Zonder zich uit te spreken over de vraag, of eene instelling gewenscht ware in den geest van de „centre des hautes études militaires” gelijk men die in Franrijk kent — cursussen van een half jaar voor hoofdofficieren onder leiding van den Chef van den Generalen Staf — wijst de commissie er op, dat een dergelijke instelling voor oudere kapiteins en hoofdofficieren toch nooit de Hoogere Krijgsschool kan vervangen. Dergelijke cursussen kennen wij niet, en schijnen voor onze verhoudingen ook overbodig. De strategische oefeningen op de kaart onder leiding van den Chef van den Generalen Staf, de

1) Zie de geschiedkundige aantekeningen. Verslag, 36 e. v.

2) In beginsel door de Staatscommissie wel gewild (zie blz. 66 tot 68 van haar verslag), doch in hare voorstellen m. i. op gebrekkige wijze tot uiting komend.

stafreizen en de verkenningsreizen van den Generalen Staf, alsmede de onder leiding van verschillende opperofficieren jaarlijks te houden kaart — en kaderoefeningen voorzien ten onzent zeker voldoende in de voortgezette vorming van de a. s. hogere bevelhebbers en de stafofficieren. Met die Fransche „centres des hautes études militaires” moet men niet verwarren de sedert verscheidene jaren bij het Nederlandsche leger bestaande, doch door de Commissie niet beschouwde, voornamelijk theoretische, ten deele ook praktische cursussen voor oudere kapiteins en jonge hoofdofficieren 1). Wat daar behandeld wordt, is meer te vergelijken met een oppervlakkigen, gecondenseerden Krijgsschoolcursus en kan geenszins gerangschikt worden onder de „hautes études militaires.”

Terecht wijst de Commissie er op, dat degenen, die zich de noodige kundigheden willen eigen maken om aan de eischen voor den Generalen Staf en de hogere bevelvoering te voldoen, zulks reeds op betrekkelijk jeugdigen leeftijd moeten doen. Omtrent deze aangelegenheid hoort men de meest uiteenlopende meeningen verkondigen. Wij scharen ons in dezen geheel aan de zijde der Commissie. Is het den officier te doen om het legerbelang te dienen, dan zal hij, zoo spoedig als hem daartoe gelegenheid geboden wordt, zijn militairen blik verruimen, zijn kennis verhoogen, zijne geschiktheid voor het vervullen van bijzondere betrekkingen vermeerderen. Van de Hoogere Krijgsschool komende kan het Krijgsbestuur dan ook van den ex-leerling nog in den luitenantstrang partij trekken, inzonderheid bij het militair onderwijs. Meermalen echter hoort men aangeven, dat het beter is om de Krijgsschool niet te vroeg te bezoeken, ten einde na afloop de kans te verhoogen op een plaatsing bij den Generalen Staf, in een begeerde betrekking of een beter garnizoen, e. d. Dit standpunt is egoïstisch en daarom te verwerpen.

Waar de Commissie het bestaande minimum van vijfjarigen officiersdienst ter toelating tot de H. K. S. gehandhaafd heeft — een minimum, dat zeker oordeelkundig gekozen is — verwondert het, dat zij niet, mede in haar eigen gedachtengang doorgaande, eveneens een maximum heeft voorgeslagen, dat wij op 12-jarigen dienst als officier bepaald zouden willen zien. De tusschen liggende 7 jaren schenken den adspiraant ruim voldoende vrijheid van beweging. Het moet uitgesloten zijn, dat officieren, die op het punt staan van kapitein te worden, nog naar de H. K. S. gaan om te 's-Gravenhage te blijven, een slecht garnizoen te ontgaan of, tot de veld-artillerie behoorende, hun diensttijd als kapitein der vesting-artillerie te ontgaan, hetgeen geschiedt. Het moet niet voorkomen, dat mannen van 35 jaar en ouder, in de volle kracht van het leven, dikwijls tegelijk met hunne kinderen, dagelijks naar school gaan, en op de schoolbanken braaf opschrijven, wat anderen, soms slechts enkele jaren ouder, hun vertellen. Dergelijke officieren

1) In 1915 worden deze cursussen blijkbaar niet gehouden.

behooren aan het hoofd van hun onderdeel te staan, bij den troep te dienen, en behooren op de schoolbanken niet meer thuis: Zij moeten niet meer leeren, doch dienen te presteeren. Werken de boven bedoelde neveninvloeden tot het bezoek der H. K. S., dan moeten de betrokkenen zooveel mogelijk worden geweerd. Het stellen van een maximum dienst-tijd van 12 jaar stelt daartoe in staat. Liever leerlingen, die intellectueel wat lager mogen staan, doch uit toewijding en liefde voor hun vak komen, dan dezulken, die min of meer een goed heenkomen op de H. K. S. zoeken.

De Commissie levert een betoog voor de noodzakelijkheid om de hoogere vorming ook der officieren van het Nederlandsch-Indische leger hier te lande te doen geschieden. Oogenschijnlijk heeft een opleiding in Indië voordeelen: Zij kan meer rekening houden met Indische toestanden en behoeften; men behoudt in Indië een reserve van \pm 30 bekwame en zeer bruikbare officieren; de opleiding kan veel sneller verlopen, o. a. omdat niet heen en weer naar Nederland gereisd behoeft te worden.

De gronden echter, die de Commissie vóór behoud der opleiding in Nederland aanvoert, zijn doorslaand:

1. Een verblijf in Europa verfrischt geestelijk en lichamelijk. Men beweegt zich hier in ruimer kring dan in de meeste Indische garnizoenen.

2. Inspannende studie kan veel gunstiger hier dan in de tropen plaats vinden.

3. De gemeenschappelijke opleiding is zeer bevorderlijk aan wrijving van gedachten, maakt ons koloniaal bezit en het koloniale leger ook hier beter bekend, en legt een band tusschen de leidende kringen van beide legers.

4. Groote manoeuvres worden in Indië zelden, en dan nog op beperkte schaal gehouden.

5. De opleiding in Nederland is, hoewel langer van duur, stellig goedkooper door lagere tractementen en eenhoofdige leiding.

Meer nog dan Engeland, dat groot en machtig is, daardoor en door zijn geïsoleerde ligging in zich zelf de noodige kracht vindt en dus zijn koloniën vrijwel op zich zelf kan staan, moet Nederland er naar streven om de banden met de koloniën, vooral op het gebied der verdediging, zoo hecht en zoo talrijk mogelijk te houden.

In het leerplan stelt de Commissie geen ingrijpende wijzigingen voor. Zeer terecht komt de geodesie als leervak te vervallen. Hetzelfde lot zal de militaire gezondheidsleer ondergaan, daar men deze in het leerplan der K. M. A. opnemen wil ¹⁾. Dit laatste is zeer noodig, wil de jonge officier bij zijn intrede in den troep zoo goed mogelijk onderlegd zijn als opvoeder en voorganger van zijne manschappen. Wordt nu

1) Het aantal uren daarvoor uitgetrokken is echter te gering.

ook bij den troep geregeld werk gemaakt van de militaire gezondheidsleer, o. a. door voordrachten en demonstratiën van de officieren van gezondheid — iets, waaraan nog te weinig wordt gedaan — dan kan het genoemde leervak zonder eenig bezwaar in het leerplan der H. K. S. vervallen.

Als nieuwe vakken daarentegen wenscht de Commissie opgenomen te zien: landsverdediging, marine-aangelegenheden en „militaire techniek”.

Het is goed eindelijk duidelijk tot uiting te doen komen, dat aan onze hoogste inrichting voor militair onderwijs de grondslagen onzer landsverdediging onderwezen worden. Misschien kan dit er toe bijdragen om den sluier der geheimzinnigheid, die nog steeds over die zaak hangt, verder te verbreken en bespreking van de grondslagen, waarop Nederland verdedigd worden moet en in den loop der eeuwen verdedigd is, meer tot gemeengoed te maken van de leidende Nederlandsche kringen, en zeker van de toonaangevende militaire kringen. In mijne voordracht in Krijgswetenschap „nationale oorlogsvoorbereiding” is nog weer eens op het gewicht dier zaak gewezen. Het kan op den duur nooit goed zijn een dergelijk vitaal belang van ons geheele volk met een sluier van geheimzinnigheid te overdekken, besprekingen en beschouwingen in het belang der goede zaak te onderdrukken of achter te houden. Hier moet het volle zonlicht schijnen, dat tegen vermolming en afsterven waakt, en de landsverdediging in hare grondslagen tot een onderwerp van nationale belangstelling en beschouwing maakt.

Overigens geldt het in de wet meer een quaestie van naam dan van uitbreiding der leerstof, want reeds thans wordt het vak onderwezen als „strategie toegepast op landsverdediging”. Omtrent het aantal les-uren, voor ieder vak beschikbaar, spreekt de Commissie zich niet uit. Gezien het hooge gewicht der zaak, de groote wenschelijkheid om den officieren, die een hoogere militaire vorming ontvangen, een ruimen blik te geven in de grondslagen onzer landsverdediging en de gebiedende noodzakelijkheid om hieraan een overzicht onzer eigen krijgsgeschiedenis te doen voorafgaan, ware het gewenscht, indien, door beperking van de verdere leerstof, de tijd kon worden gevonden om, in plaats van aan één, aan twee studie jaren telken jare 2 uur onderwijs per week in dit vak te kunnen geven.

Wij gaan verder, en zijn van meening, dat zelfs aan de a. s. officieren, derhalve ook aan de verlofsofficieren, een blik moet worden gegund in de grondslagen onzer landsverdediging en hun oog moet worden geopend voor de legerbelangen, die daarmee in verband staan. Van 1899 tot 1903 leeraar aan de K. M. A. zijnde, hebben wij het onderwijs in de Militaire Aardrijkskunde aldaar steeds beschouwd als een inleiding tot de landsverdediging en dat onderwijs steeds in die richting trachten te leiden: de militaire aardrijkskunde niet om te weten of te kennen, doch om daaruit de overtuiging te putten nopens de kracht van onzen bodem, wat tot zelfvertrouwen leidt, en om daaruit te leeren, hoe Nederland verdedigd moet worden.

Feitelijk het eerste nieuwe onderwerp op het programma der H. K. S. vormen derhalve de „marine-aangelegenheden”. Een dergelijke verruiming van het hoogste militaire onderwijs moet ten zeerste op prijs worden gesteld, vooral voor de vorming der a. s. Generale Stafofficieren. Zij dienen in breede trekken ook op de hoogte te zijn van onze weermiddelen en van onze verdediging ter zee, en de op dit gebied heerschende meeningen en stroomingen. Onze verdediging te land en te water moeten ò in de koloniën ò aan onze kust ò aan onze rivieren ò op onze onderwaterzettingen en plassen innig samenwerken en in elkander grijpen. Op dit gebied valt een achterstand in te halen, wellicht mede het gevolg daarvan, dat maritieme aangelegenheden aan de H. K. S. op te stiefmoederlijke wijze werden behandeld. De samenwerking van beide Staven is grooter dan in het verleden. Er dient echter ook op de H. K. S. aan onze marine meer aandacht geschonken te worden. Het binnenleiden van „marine-aangelegenheden” in het leerplan en van een Stafofficier der Marine in het korps leeraren der H. K. S. zullen daartoe zeker bijdragen. Er moeten echter ook enkele zeeofficieren die inrichting bezoeken, al ware het slechts als toehoorder in de voornaamste vakken. En hiervan gewaagt het Verslag der Commissie niet. Toch achten wij het een eisch des tijds en een van wijs beleid. Misschien zal de vervulling er toe bijdragen om ons sneller te brengen naar het desideratum, waarbij de Departementen van Oorlog en van Marine opgaan in één Ministerie van Landsverdediging in één gebouw met één stel afdelingen 1). Een vereeniging van beide Ministeries hebben wij reeds gedurende korten tijd gekend, en het bewijs — zoo het noodig ware — is geleverd, dat het gaat en goed ook, indien men aan het hoofd stelt, niet een ambtenaar, doch een man met een ruimen blik, die bovendien weet, dat Gouvernement vraagt regeeren, leiden in de groote lijnen, en niet administrateeren.

Om in het leerplan der H. K. S. het maritieme element nog beter tot uiting te doen komen, en het te noemen onderwerp tevens zoo ruim mogelijk te stellen, zou het aanbeveling verdienen om het nieuw ingeleide vak „landsverdediging” nader te omschrijven als: verdediging van Nederland en zijne koloniën te land en te water. Zeker mag de a. s. Stafofficier van het Nederlandsche leger er aan herinnerd worden, dat Nederland een der grootste koloniale mogendheden is. Een zeer algemeen overzicht van de verdediging dier koloniën, en van de eischen welke zij stelt, kan feitelijk niet worden ontbeerd.

Het laatste nieuwe vak, dat voorgesteld wordt, luidt „militaire techniek.” Het zou omvatten „het onderwijs in al die technische onderwerpen, welke niet zijn te begrijpen onder versterkingskunst of artillerie wetenschap, en waarvan toch de bestudeering, wegens de toepassingen daarvan op militair

1) D. w. z. één afdeeling personeel, één afdeeling onderwijs, één afdeeling dienstplicht, één afdeeling artillerie. Anders blijft de vereeniging slechts hoogstens half werk.

gebied, voor de leerlingen der H. K. S. noodzakelijk moet worden geacht."

De toevoeging van een dergelijk nieuw vak achten wij onnoodig, omdat de technische onderwerpen, voor zoover zij op de H. K. S. bepaald onderwezen moeten worden, zeer goed onder te brengen zijn bij de artillerie- en de genie-wetenschap of bij de marine-aangelegenheden. Die toevoeging is dus schadelijk, mede omdat zij het gevaar oplevert, dat het technische element een grooteren invloed in de hoogere vorming der troepen officieren krijgt dan bepaald noodzakelijk is. Waar de strijd tegen de intellectueele overlading aangebonden is, en nog veel krachtiger aangebonden dient te worden, waar de Commissie juist ten aanzien van het onderwijs aan de H. K. S. schrijft: „Toch dient ook hier tegen overlading te worden gewaakt, zal men geen gevaar loopen halve kennis te kweken of de aandacht van de hoofdzaken af te leiden" 1), daar had de toevoeging van dit nieuwe vak achterwege moeten blijven. Het is ten slotte niet de techniek, die in den oorlog beslist, maar de levende mensch met zijn wil, zijn energie en zijn toewijding aan de nationale zaak en zijn volhardingsvermogen. In de artillerie- en de genie-wetenschap komt dit niet tot uiting en wordt het technisch element aan de H. K. S. reeds een ruim voldoende plaats toegekend. Men hoede zich voor meer. Voor de hoogere vorming van den troepenofficier en de vorming van Generale Staf-officieren, die een generalen blik op het krijgswegen moeten hebben, is al, wat met troepengebruik en troepenvorming verband houdt, hoofdzakelijk. Derhalve landsverdediging, inclusief de taak en samenstelling der marine; strategie en krijgsgeschiedenis, tactiek, militaire aardrijkskunde en legervorming. Deze vakken zouden dan ook zeker door Marine-officieren, die de H. K. S. volgen, bijgewoond moeten worden. Al het overige is bijzaak, inclusief het onderwijs in den Stafdienst, die meer in staat is om secure bureaucraten te vormen dan mannen van de daad met een helderen en ruimen blik.

De overige vakken blijven, wat hun betiteling betreft, bij het oude. Terecht wordt het volgen van het onderwijs in een der moderne talen verplichtend gesteld, terwijl het thans voor de leerlingen der afdeling krijgskundige studiën volkomen facultatief is.

In navolging van de oude wet wordt gesproken van het vak „stafdienst en legerverpleging" 2). Het is noodig om hier te spreken van twee afzonderlijke vakken „stafdienst" en „legerverpleging". Zij komen afzonderlijk op de lesroosters voor, worden geheel afzonderlijk behandeld en staan slechts in een zeer verwijderd verband tot elkaar. De legerverpleging is nog eerder onder de strategie dan onder den stafdienst te rangschikken. Het best is het om van een afzonderlijk vak te spreken.

De duur van den cursus wenscht de Commissie te behouden

1) Verslag, 127.

2) Verslag, blzn. 128, 129 en 185.

op 3 jaar voor de krijgskundige studiën. Zij acht het echter niet gewenscht en niet noodig, om alle officieren-leerlingen voor den geheelen cursus toe te laten.

Hier treedt een nieuw beginsel op, dat zeer toe te juichen valt: „De vorming van den aanstaanden hooger troepenaanvoerder en die van den toekomstigen Stafofficier zijn niet volkomen gelijk te stellen” 1). Voor eerstgenoemde wil de Commissie met een 2-jarige studie volstaan, terwijl het derde studiejaar alleen door de a.s. Stafofficiëren zal worden gevolgd. Het gronddenkbeeld, n.l. om niet alle leerlingen den volledigen cursus te doen volgen, achten wij zeer gelukkig, de argumentatie wat minder. Indien toch de vraag wordt gesteld: wie moet aan hogere eischen voldoen, de hogere troepenaanvoerder, d. i. de Generaal, of de Stafofficier, dan is dit ongetwijfeld de eerste, de man, die beveelt, uitvoert, de volle verantwoordelijkheid draagt, en geenszins de man, die zijn Chef bedient, hem hoogstens met raad en daad bijstaat.

Wij zouden het denkbeeld der splitsing van de leerlingen na één à 2 jaar op eenigszins anderen grond willen voorstaan, en als zoodanig is het ons reeds meermalen voor den geest gekomen. Het onderwijs aan de H. K. S. gaat voor een deel der leerlingen, die het nimmer tot de hoogste betrekkingen zullen brengen, die na een voldoende toelatings-examen tegenvallen, rijkelijk ver. Vooral, daar de H. K. S. nog steeds in ons officiers-korps helaas niet dié populariteit bezit, welke zij verdient en behoorde te hebben, worden telkenjare bij het toelatingsexamen ook enkele halve krachten binnengeloodst. Tijdens het eerste studiejaar kunnen deze voldoende worden onderkend. Voor hen is het van groot belang, dat zij, op wat rijperen leeftijd, zich nog weer eens onder goede leiding toelaggen op de militaire studie, dat hun blik wordt verruimd en zij een praktischen en theoretischen cursus ontvangen in de militaire bevels-techniek. Verder zou men met hen niet moeten gaan, en hiervoor is één cursusjaar voldoende, vooral indien men dit, zooals de Commissie voorstaat, feitelijk van 6 op 8 maanden voor onderwijs en oefeningen onder de leeraren der H. K. S. uitbreidt.

Alleen de overige officieren, zij, die blijken hebben gegeven van in zich te bezitten de gaven en karaktereigenschappen, welke voor de hogere bevelvoering en den hooger stafdienst worden vereischt, zouden de verdere opleiding dienen te volgen. Ook dit gedeelte van den cursus zouden wij in ééne periode van 8 maanden onderwijs en oefeningen willen doen afloopen, zoodat de volledige cursus aan de H. K. S. na 2 jaren zou eindigen contra 3 thans. Is de ernstige wil aanwezig om „te waken tegen overlading” (Verslag, blz. 127), wil men inderdaad den strijd tegen de schijngeleerdheid en den noodeloozen ballast aanvaarden, wordt bij het opmaken der programma's en van de te behandelen leerstof met ferme hand ál over boord geworpen, wat met ruimte van blik niet te maken heeft of dien schaadt — de oude

1) Verslag, 130.

dictaat-cahiers weten daarvan mede te spreken — dan zijn twee studie-jaren, zelfs bij opname van enkele nieuwe onderwerpen — zeker voldoende. De uitbreiding der studie-jaren van 6 op 8 à 9 maanden maakt inkrimping van den cursus tot twee jaren trouwens gemakkelijker. Wil men het peil van het leger, d. i. het peil van den troep verheffen, dan moet er gezorgd worden voor een voldoende aantal en voor goede officieren in den troep. De uitbreiding van de legerorganisatie, de vele staven en bureau's, het militaire onderwijs e. d. vragen meer en meer een groot, zeker te groot aantal goede krachten, te groot vooral, omdat goede krachten zich meermalen naar de burgermaatschappij wenden. Noodzakelijk moet daarin verandering komen. Zulks kan mede geschieden door beperking van de behoeften van het militaire onderwijs, wat het voordeel heeft, dat tevens de intellectueele overlading wordt tegengegaan.

Terecht stelt de Commissie voor om het onderwijs van beide gedeelten van den volledigen cursus te houden in ééne hand, die van den Directeur der H. K. S., staande onder den Inspecteur van het Militair Onderwijs, en niet van het laatstbedoelde gedeelte een afzonderlijke, z.g. Stafschool te vormen, onder den Chef van den Generalen Staf. Diens functiën, toch reeds zooveel omvattend, zouden ernstig en noodeloos worden verzwaard¹⁾.

In de indeeling der onderwijsperioden, detacheringen en oefenings-reizen worden belangrijke verbeteringen voorgesteld. De eerste detachering zal aan de eerste onderwijsperiode voorafgaan. Met het oog op de persoonlijke belangen der candidaten, in verband met hunne verandering van woonplaats, wil men nu het toelatingsexamen in Dec. houden, de eerste detachering voor drie maanden bij een ander wapen op 1 Juli doen aanvangen. Deze zal zoo mogelijk in het eigen garnizoen van den officier plaats vinden; kan dit niet, dan wordt hij reeds op 1 Juli naar 's Gravenhage overgeplaatst. Het tijdperk voor het toelatingsexamen is minder gunstig gekozen dan tegenwoordig, nu het einde April, aan het einde van den winter plaats vindt. Wel moet het toelatingsexamen meer beoogen de mate van ontwikkeling, den geest en de ruimte van blik van den adspirant te peilen dan diens kennis van positieve feiten, doch helaas wordt hieraan niet altijd geheel voldaan en steeds zal het gewenscht blijven om den laatsten winter in eenige maanden van doorgezette arbeid de „finishing touch” te geven. Een examen einde Januari is dus gunstiger dan „in de maand December”. Een aanvang der detachering op 1 Juli is mede niet gunstig voor hen, die nu van buiten de Residentie naar 's Gravenhage verhuizen moeten. Zij zullen hun gezin één maand vooruitgaan, om en bij 1 Augustus eenig verlof vragen om te verhuizen, hetgeen ten nadeele komt van de inderdaad korte detachering van 3 maanden. Ofschoon misschien wat lang voor het beoogde doel, zouden wij dus

1) Verslag, 131.

de detachering bij een ander wapen voor hen, die aan de H. K. S. komen, willen zien beginnen op 1 à 16 Mei, zooals thans gebruikelijk is.

Na afloop der detachering tot 1 October volgt één maand verlof, waarna de eerste onderwijsperiode à 8 maanden, dus tot 1 Juli, waarvan in de maanden Mei en Juni opdrachten uitgewerkt en practische oefeningen in het terrein gehouden worden. Dit laatste en de uitbreiding van den cursus met 2 maanden is iets nieuws, wat aanbeveling verdient. De vraag is gewettigd, of het mogelijk en ook beter zou zijn, om het practisch en het theoretisch onderwijs meer hand aan hand te doen gaan, d. w. z. niet 6 maanden theorie en 2 maanden praktijk, doch de oefeningen gedurende het geheele tijdvak van 8 maanden op gezette tijden te houden. De cursus biedt dan meer afwisseling, de leerlingen beginnen niet met 6 maanden uitsluitend op de banken te zitten, het aantal lesuren per week kan tot omstreeks $\frac{3}{4}$ dalen. Het eenige, wat hiertegen valt aan te voeren, is, dat de winterdagen kort zijn en zich meermalen niet voor oefening in het terrein leenen.

Op 1 Juli worden allen andermaal gedurende 3 maanden gedetacheerd bij andere wapens van het leger hier te lande; daarna volgt na één maand verlof de tweede onderwijsperiode, nu tot 1 Aug., bestaande uit 6 maanden onderwijs, waarna drie maanden voor het uitwerken van opdrachten, oefeningsreizen, enz.

Op 1 Aug. keeren de officieren, die niet in aanmerking komen voor opleiding voor den Generalen Staf naar hunne korpsen terug of worden weer ter beschikking gesteld van den Minister van Koloniën. De officieren, die aangewezen worden voor het volgen van de verdere opleiding, maken gedurende Aug. en Sept. reizen ter beoefening van stafdienst en troepenleiding, en wonen voorts oefeningen bij. Van 1 Nov. tot 1 Mei vindt de derde onderwijsperiode plaats, gedurende de maand Mei wordt een opdracht uitgewerkt, daarna doen de officieren 4 maanden dienst bij hun eigen wapen, doch te 's Gravenhage. Op 1 Nov. worden zij, die tot het leger hier te lande behooren, vervolgens werkzaam gesteld onder de bevelen van den Chef van den Generalen Staf.

Deze regeling heeft boven de bestaande vele voordeelen. Er wordt rekening gehouden met den aanleg en de verworven kundigheden der officieren-leerlingen, zoodat slechts de besten in aanmerking komen voor de volledige en kostbare opleiding. Aannemende, dat slechts 50 % der leerlingen het laatste cursusjaar volgt, kunnen, zonder het totaal aantal leerlingen te doen stijgen, voor h. t. l. jaarlijks 12 leerlingen worden toegelaten contra 10 thans. Waarom thans ook voor het, vooral aan cavalerie en artillerie zooveel kleinere Nederlandsch-Indische leger 12 plaatsen worden geëischt, terwijl men tot voor enkele jaren genoeg nam met 6, betoogt de Commissie niet. Een verhouding van 14 en 10 ware meer in overeenstemming met de sterkten en de behoeften.

„Voor het N. I. leger is het bovendien een belangrijk voordeel, dat de leerlingen minder lang aan den dienst in Indië onttrokken worden (resp. $1\frac{1}{4}$ jaar of wel 5 maanden korter dan thans, naarmate zij niet

of wel in aanmerking komen voor opleiding bij den generalen staf), terwijl van de drie detacheringen bij andere wapens er twee (thans slechts één) in Nederlandsch-Indië doorloopen zullen worden" 1).

Voorts zullen alle detacheringen bij andere wapens in het garnizoen van den betrokkene plaats vinden, waardoor belangrijke toelagen bespaard worden, en leeren de betrokken officieren reeds vóór hunne komst aan de H. K. S. den dienst bij een ander wapen kennen. Eindelijk sluit ook de detachering bij den Generalen Staf gunstiger bij de H. K. S. aan, wat menig officier een verhuizing naar en eene van 's-Hage bespaart. De bestaande regeling doet bij velen de wel eenigszins gewettigde, doch niet in het legerbelang zijnde begeerte ontstaan, om na afloop dier detachering in de Residentie in garnizoen te blijven.

In het door mij gedachte stelsel, een volledige cursus van slechts twee jaar, zou de tijndeeling, zooveel mogelijk blijvende in de lijn der Commissie, als volgt kunnen worden: 1 Mei tot 1 Oct. detachering bij een ander wapen òf te 's-Hage òf nog in het oude garnizoen. Alle bereden officieren worden dit jaar gedetacheerd bij de Infanterie, omdat zij zeker den dienst daarbij moeten leeren kennen; alle Infanteristen bij de Veld-Artillerie. Na één maand verlof de eerste onderwijsperiode van 1 Nov. tot 1 Juli (8 maanden onderwijs en oefeningen). Zij, die de volledige opleiding zullen volgen worden nu voor 3 maanden bij een tweede vreemd wapen gedetacheerd; voor de overigen wordt dit niet noodig geoordeeld. Een infanterie-officier, die toch niet verder gaat en reeds bij de Veld-Artillerie gedetacheerd werd, heeft met den dienst der Cavalerie weinig te maken, een veld-artillerist al evenmin. Voor enkelen bestaat trouwens later nog gelegenheid daartoe. Zij, die wél verder gaan, hebben de maand Oct. verlof, van Nov. tot Juli de tweede onderwijsperiode (onderwijs en oefeningen). Daarna 3 maanden voor het uitwerken van opdrachten, oefeningsreizen, enkele bezoeken aan bijzondere wapens en inrichtingen, bijwonen van groote manoeuvres. Na één maand verlof sluit hierbij voor de leerlingen h. t. l. aan de detachering onder de bevelen van den Chef van den Generalen Staf gedurende één jaar. Wij gelooven, dat bij een dergelijke indeeling, waarbij ten opzichte van het voorstel der Commissie één jaar wordt gewonnen, behoorlijk in alle belangen van onderwijs, oefeningen en detacheringen kan worden voorzien en dat het daarom uit het oogpunt van bezuiniging, ook aan officieren, de voorkeur verdient.

Na afloop van de H. K. S. worden de oud-leerlingen beoordeeld, wat betreft hunne geschiktheid voor: *a.* den dienst bij den Generalen Staf. *b.* leeraar bij het militair onderwijs, *c.* adjudant bij hooge militaire autoriteiten. Deze beoordeeling is tot nu toe geheim. De Commissie wenscht terecht, dat die geheimhouding worde opgeheven, en aan iederen leerling openhartig zijne beoordeeling worde medegedeeld. Wat

1) Verslag, 132/3.

a. betreft, is dit vanzelf sprekend wegens het door de Commissie voorgeslagen stelsel van zifting. Het is voor de oud-leerlingen in menig opzicht gewenscht en leerzaam, dat zij weten, hoe hunne leeraren over hen denken. „Door aan iederen oud-leerling inzage te geven van het over hem uitgebracht rapport, wordt velen de spanning, waarmede zij blijven uitzien naar de resultaten van hunnen arbeid, bespaard” 1). Het ware gewenscht, om deze openhartigheid ook ten aanzien van de z.g. beoordeelingslijsten te betrachten.

Ten slotte stelt de Commissie voor om aan hen, die de eerste twee perioden der H. K. S. met goeden uitslag doorloopen hebben, een getuigschrift te geven; wordt ook de derde periode met goed gevolg bijgewoond, dan zal daarvan aanteekening op het getuigschrift worden gemaakt. Wordt men, na afloop van een detachering bij den Generalen Staf, door den Chef ten volle geschikt geoordeeld, dan zou een „brevet” uitgereikt worden, waarin officieel de geschiktheid voor Stafofficier wordt erkend.

Wat men aan deze schrifturen heeft, is ons niet duidelijk, vooral niet, omdat toch van een en ander aanteekening zal plaats vinden op de beoordeelingslijst. Een eenvoudig onderscheidingsteeken voor een ieder, die eenmaal geschikt geoordeeld is voor den Generalen Staf, zonder bij dat dienstvak ingedeeld te zijn, ware o. i. voor de betrokkenen van hogere waarde. Ook verdient het overweging, om aan hen gedurende hun geheelen verdere dienstdtijd een jaarlijksche toelage van *f* 200 of *f* 300 toe te kennen. Zoo ooit eene toelage te verdedigen is, dan voor hen, die zich door veel moeite, inspanning en studie, soms ten koste van bijzondere opofferingen, blijvend een grootere bekwaamheid hebben eigen gemaakt, waarvan het leger gedurende hun geheele verdere militaire leven de vruchten plukt. Waar velen van al hun moeite somtijds of hoegenaamd geen, of eerst zeer laat of slechts zeer kort eenig resultaat zien, is een dergelijke aanmoedigingspremie, als wij het zoo noemen mogen, ook met het oog op den toeloop van goede elementen tot de H. K. S., wel te verdedigen.

Terloops roert de Commissie nog het vraagstuk der bevordering bij keuze aan, door er aan te herinneren, dat en in België en in Frankrijk de gebreveteerden der H. K. S. uitzicht op een dergelijke bevordering geopend wordt. Zulks wil daarom niet zeggen, dat zij in andere vreemde legers, zooals het Duitsche, geen toepassing vindt; integendeel. Ten onzent behoort zij tot de hooge uitzonderingen. In Krijgswetenschap 1901/2 leverde de toenmalige kapitein van den Generalen Staf Jhr. ALTING VON GEUSAU een warm pleidooi voor bevordering bij keuze 2). Ik zelf zeide aldaar in 1911: „Onze weermacht worde in alle opzichten, derhalve ook op zedelijk en geestelijk gebied, de krachtuiting van ons volk. Een spoorslag te meer ook om de energie van den

1) Verslag, 134.

2) T. a. p. 349 e. v. Bevordering van officieren.

enkeling in ons leger te kweeken. En hiermede is het niet zóó gesteld, als het behoorde. Aan het geheel ontbreekt te veel een geest van durven, van frisch aanpakken, van iets te willen wagen. De bezwaren en de mogelijke gevaren worden veelal te breed uitgemeten. Ook voor het individu geen prikkel en geen ruimte om de eigen energie te ontplooiën en te ontwikkelen. Geen prikkel, omdat men via de ranglijst geleidelijk naar boven sukkelt en als man in de volle kracht van het leven soms nog niet geheel geschikt voor bevordering tot den naast hooger rang wordt geoordeeld, omdat men nog geen „jaar in den eigen rang heeft gediend op een leeftijd, waarop de mannen der practijk reeds een geheelen veldheersloopbaan achter zich hadden; geene ruimte, omdat onze reglementen, voorschriften, bepalingen, programma's voor het militair onderwijs en opleidingsvoorschriften alles precies voorschrijven, zelfs het tempo, waarin men vorderen mag en dat ten onrechte menigmaal op de minst energieken wordt gebaseerd" 1). En één jaar later zeide te zelfder plaatse kapitein TONNET: „Onze samenleving vordert daarbij altijd eene zekere ondergeschiktheid der gedachte, die vrijwillig gaarne wordt gebracht, doch die ten slotte voor het ontwikkelen van zelfstandigheid, initiatief en moed om verantwoording te dragen, niet bevorderlijk is. Langdurige vredesdienst is veeleer verzwakkend dan versterkend voor ons karakter. Van onze jeugdige frischheid gaat door het lang tastend door het leven gaan veel verloren en het gevaar bestaat, dat de verantwoordelijke rangen niet worden bereikt met de zoo onontbeerlijke soldaten-poëzie en met den drang naar daden, die de jeugd kenmerkt" 2).

Het zou zeker aanbeveling verdienen om de goede krachten uit ons leger op jeugdiger leeftijd naar voren te brengen, eer zij in jarenlangen troependienst, op een laag niveau van waarneming, in een lage machtsfeer door den dagelijkschen dienst met zijn tallooze kleine belangetjes, wrijvinkjes, staatjes, opgaafjes en rapporten murw zijn gemaakt, nog vóór zij iets van beteekenis hebben kunnen presteeren. Uit eene ambtenaarswereld met een ranglijst, waar men langzaam naar boven klimt, en, louter volgens de plaats, met wat meer of minder veine naar boven schrijdt, waar noch kunde noch karakter voor macht geldt, doch slechts ouderdom, uit een dergelijke samenleving zal nooit gehaald worden, wat er in de jeugd is ingebracht, doch in den loop der jaren geleidelijk door het stelsel, met de jeugd, wordt vermoord 3).

Tot zooverre het stelsel der Commissie, dat in verschillende opzichten belangrijke verbeteringen brengt.

1) Krijgswetenschap 1911/2, 80/1.

2) Krijgswetenschap 1912/3, 39/40.

3) In 1809 schreef VON SCHARNHORST aan zijn Koning: „Soll das hohe Alter blosz zu höheren Stellen führen? Dann werden tätige lebhaft, ambitiöse Männer, deren Geist den Körper bald verzehrt, zurück gesetzt, und faule, phlegmatische Dummköpfe mit nicht vielen Ausnahmen an der Spitze stehen.“

Naast hare beginselen willen wij er eenige andere stellen, ter toetsing en vergelijking. Zelf niet lang tot den Generalen Staf behoord hebbende, zouden wij zeker niet over de opleiding tot en de plaatsing bij dat dienstvak schrijven, indien wij niet vermoedelijk boven anderen met een langeren dienstdaard bij dit vóór hadden, dat wij veel gelezen hebben in de werken, brieven en gedenkschriften van GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP, die zich, staatsman als hij was, merkwaardiger wijze ook over de opleiding der Generale Staf-officieren heeft uitgesproken, en wel in eene vóór bijna 100 jaar, n.l. op 18 Sept. 1815 den Koning aangeboden Memorie, voor een goed deel over de landsverdediging en de legervorming handelende 1).

GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP was een wijs man, met een ruimen, vóóruitzienden blik, ook in militaire zaken. Enkele aanhalingen uit zijn werken mogen dit staven.

Toen einde 1813 begonnen werd met het vaststellen van onze eerste grondwet, kon GIJSBERT KAREL den Koning eene, in voorafgaande jaren na rijpe studie nopens de redenen van den ondergang der Republiek ontworpen schets voor zulk eene wet aanbieden. De aanhef van de toelichting luidt:

„Het oogmerk is de gebreken der Oude Constitutie te verbeteren, zonder onnoodige veranderingen, en met meest mogelijk behoud van oude gewoonten, regten, ampten, en zelfs namen, als waaraan de natie zoo zeer gehegt is” 2). In de jaren, toen de strijd ging tusschen de verbetering der schutterijen met hare voor een klein land van zoo onschatbare waarde zijnde grondslagen: algemeene dienstplicht; plaatselijke oefening; plaatselijke organisatie; de snelst mogelijke grens- en kustdekking; bezetting van Liniën en Stellingen uit de naaste omgeving, contra het van Pruisen overgenomen landweerstelsel, heb ik die woorden nog weer eens aangehaald 3). G. K. predikte niet de revolutie, evenmin imitatie van den vreemde, doch de evolutie: de gebreken verbeteren, de grondslagen, die van waarde zijn, behouden. Willen wij, zonder ons in militaire uitgaven uit te putten, van al onze krachten voor de landverdediging partij trekken en daarbij afdoende in onze grens- en kustdekking voorzien dan zullen wij, hoe dan ook, toch moeten terugkeeren tot een verbeterde uitgave van het oude, ons eigen stelsel.

G. K. was voorts vóór den persoonlijke dienstplicht en het reservekader, al heeft hij ze geen van tweeën bij name genoemd. In zijne zoeven genoemde Memorie toch leest men: „Fatsoenlijke jongelieden kunnen aangemoedigd worden om een tijd lang in de Nationale Militie te dienen, en wanneer zij niet onder de wapenen zijn, kunnen ook zij den tijd tot reizen besteden” 4).

Voorts was hij vóór den algemeenen dienstplicht. In de zoo juist

1) Brieven en gedenkschriften, II. 1902, blz. 271 tot 277.

2) T. a. p. 62.

3) Een Nederlandsch Volksleger, 55.

4) T. a. p. 276.

genoemde memorie leest men 1): „De wetten op de nationale militie en de schutterijen geven aan de geheele natie de wapenen tot verdediging in de hand”. Tevoren had de ontwerp-grondwetcommissie van 1815, wier Voorzitter G. K. was, geschreven: „De geheele natie eindelijk, in schutterijen vereenigd, zal (is het nood) hare vrijheid en onafhankelijkheid tegen eenen vijand weten te verdedigen” (art. 213) 2). Elders schreef G. K. zelf: „De landstorm is het eigen werk der jeugd, der vaderlands-liefde, der geestdrift van het oogeblik” 3).

Wat de laatstelijk hier aangehaalde beginselen betrof, liet G. K. het niet bij ijdele woorden. Hij was ook een man van de daad. Want toen NAPOLEON in het voorjaar van 1815 plotseling van Elba naar Frankrijk terugkeerde, kon VAN HOGENDORP den 10den April den Koning melden: „Mijn oudste zoon heeft zich laten inschrijven in eene Kompagnie om gevoegd te worden bij de Nationale Militie, mijn tweede is te veld, en mijn derde komt in de Haagsche schutterij” 4).

Tusschen 1818 en 1825 verzamelde VAN HOGENDORP al, wat door hem geschreven en gesproken was, en door hem van blijvende waarde werd geacht voor het nageslacht, in zijn Bijdragen tot de Huishouding van Staat in het Koninkrijk der Nederlanden (tien deelen). Aan het slot neemt hij afscheid van het openbare leven, en besluit dan met deze woorden: „De Voorzienigheid had aan mij pligten opgelegd in betrekking tot mijn Vaderland, waaraan ik voldaan heb. Ik heb het talent, dat mij verleend was, niet begraven.” De staatsburger in dienst van het Vaderland en van het algemeen belang. De talenten, waarover men beschikt, niet ongebruikt op de rustkamer laten liggen. Een levendig deel nemen aan de zaken van algemeen belang. Door woord en geschrift op vrijmoedige wijze aan de behartiging dier belangen deelgenomen. G. K. was dus een voorstander van „schrijven” 5).

Merkwaardig ook is, hetgeen G. K. over de ambtenaren heeft geschreven. Natuurlijk is zulks ook van toepassing op de militaire ambtenaren, het korps beroepsofficieren. Bij de vestiging van den Nederlandschen Staat gaf hij als een der grondslagen voor ons Staatsbestuur aan: „Het getal van ambtenaren moet zoo gering als mogelijk zijn, ten einde het bestuur eenvoudig te maken en geene onnoodige kosten te veroorzaken.

1) T. a. p. 274.

2) Rapport der Commissie tot herziening der Grondwet, ontledende den inhoud van derzelver verrigtingen.

3) Bijdragen tot de huishouding van Staat in het Koninkrijk der Nederlanden. Deel VIII, 119. In VAN HOGENDORP's gedachtengang was de landstorm, de vereenigde, op oorlogsvoet gebrachte schutterijen, zoo dienstdoende als rustende.

4) Brieven en gedenkschriften, II, 104.

5) Conform DE BOSCH KEMPER: „Bij vrije volken ontwikkelt de vooruitgang zich uit het volksleven. Bij hen is tweederlei vooruitgang: een der bijzondere personen, die door woord en geschrift in de volksovertuiging den vooruitgang tot ontwikkeling brengen — en een der Ministers, om vorm en werkelijkheid te geven aan hetgeen door de openbare meening voor verwezenlijking rijp is.”

Weinige ambtenaren die een goed bestaan hebben, kunnen veel uitvoeren en men kan veel van dezelve vergen. Vele ambtenaren met een gering inkomen zijn niet geschikt om hunne plichten behoorlijk waar te nemen" 1). G. K. was derhalve een voorstander van het zoo veel bestreden verdubbelingstelsel, al heeft hij dit stelsel niet bij name genoemd, nu juist 100 jaar geleden! Thans is men ook in Duitschland vóór dit stelsel, want de mobilisatie van de infanterie van het actieve leger heeft er in 1914 volgens het verdubbelingstelsel plaats gevonden.

Het zal na het vorenstaande geen betoog behoeven, dat GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP ook in militaire zaken een man van groote kunde en van ruimen blik was. Belangrijk is het daarom na te gaan, wat hij in de meergenoemde Memorie zegt nopens de opleiding en het gebruik van Stafofficieren:

„Onder degenen, die het meest beloven, kan men vervolgens officieren voor den Generalen Staf uitkippen. Deze kunnen eenige jaren lang in ieder wapen van de armee dienen, en alzoo uitgerust in den Generalen Staf opgenomen worden. Aldaar kunnen zij uitgezonden worden op alle de punten van het Rijk om het terrain en alle de verdedigingsmiddelen der kaart te leeren kennen, rapport daarvan te doen en opgaven te beantwoorden door uitvoerige memoriën, waarvan de beste denkbeelden in de archieven van den Generalen Staf bewaard worden.

Ten tijde van de fransche invasie heb ik mijn werk gemaakt om te vernemen hoe de franschen het zoo ver gebragt hadden tegen de beste generaals en legers van Europa. Ik hoorde, dat zij alle de officieren van kunde en van vernuft in den Generalen Staf van elk leger bragten, dat de bataillons gekommandeerd werden door officieren den bataillonsdienst wel verstaande, en dat elke reis als er iets te doen viel een officier van den Generalen Staf eenige bataillons onder zijn bevel kreeg om de zaak uit te voeren. De bataillons, eskadrons en zelfs mobile batterijen waren dus slechts de blinde werktuigen, en de officier van den Generalen Staf bezielde alles met zijn geest. Nog onlangs is mij verzekerd, dat de jonge Engelsche officieren van den Generalen Staf een tijd lang in de onderscheiden wapenen dienen.

De Generale Staf wordt op deze wijze de ziel van het leger en de kweekschool van Generalen en kommandeerende officieren zoo te velde als in de vestingen. Ten einde oude en jonge officieren van denzelfden nog beter te informeeren, kunnen zij gebruikt worden als gezanten en secretarissen van legatiën, waardoor zij kennis erlangen van het buitenlandsch militair en op reis van het terrein. De reizen op onze grenzen door kundige officieren, kunnen mede begunstigd worden" 2).

Men zal moeten toestemmen, dat in deze korte schets tal van nuttige wenken en gedachten liggen, die ook nog voor het heden der behartiging ten volle waard zijn:

1) Brieven en gedenkschriften. II, 264. Toelichting op de beginselen van de grondwet.

2) Brieven en gedenkschriften. II, 275/76. Dato 18 Sept. 1815.

De officieren voor den G. S. moeten worden „uitgekipt” uit hen, die het meest beloven. De vraag is meermalen gesteld, of het niet wenschelijk is om verdienstelijke, veelbelovende officieren te commandeeren tot het volgen van de H. K. S. Dergelijke uitblinkende officieren, zooals zij in ieder wapen wel aan te wijzen zijn, zouden dan op voordracht der Divisie-Cn. moeten worden gecommandeerd en toegelaten zonder examen. Vallen zij later tegen, de H. K. S. is altijd nog daar om het te constateeren. Meermalen zijn kundige officieren van onze hoogste instelling voor militair onderwijs weggebleven en hebben brave blokkers na 5 of meer jaren hunne Academieboeken weer voor den dag gehaald om het toelatingsexamen er in te werken. Evenzeer als men voor een bepaald garnizoen, voor een bepaald onderdeel van zijn wapen, voor de Rijsschool, voor cursussen e. d. kan worden gecommandeerd, moest men gecommandeerd kunnen worden voor het volgen van de studiën aan de H. K. S. De officier stelt immers al zijn krachten, ja zijn geheele persoon in dienst van zijn land en zijn leger.

G. K. wil hen dan, als voorbereiding, eenige jaren lang in ieder wapen laten dienen. Derhalve niet het enghartige kastensysteem, waarbij ieder officier, zelfs de bekwaamste, steeds in hetzelfde wapen dient en onherroepelijk met de trucs daarvan ten deele ondergaat; neen, reeds den jongen officier, die voor den Staf in aanmerking zal komen, zijn blik verruimd, hem in kennis gebracht met de eigenschappen van ieder wapen, hem, door wisseling van functiën en het stellen van telkens nieuwe moeilijkheden, frisch en wakker gehouden. Het zijn de tegenwoordig bestaande detacheringen der H. K. S., doch op veel ruimer schaal. Duidelijk is het, welk een belang een dergelijke opleiding heeft voor de a. s. Generaals, de mannen met den generalen blik, die alle wapens moeten kunnen leiden en waardeeren. v. H. vindt deze zaak van zulk een gewicht, dat hij er dadelijk, ten aanzien van het Engelsche leger, op terugkomt.

Voor al in Nederland is, door de eigenaardige bodemgesteldheid, de infanterie het hoofdwapen. Ieder Stafofficier moet dit wapen door en door kennen, er mede kunnen omgaan, omdat het van schier iedere troepenmacht de kern vormt. Of de Stafofficier zijn loopbaan eindigt in den Generalen Staf, in een hooger troepencommando of bij het Militair Onderwijs, steeds moet hij met dat wapen kunnen omgaan, of, in de eerste plaats daarvan de belangen weten te behartigen. Anders wordt het „la souffre-douleur de l'armée”. Daarom zouden wij als bepaalden eisch gesteld willen zien, dat niemand tot kapitein van den Generalen Staf werd benoemd, die niet minstens één jaar bij de infanterie heeft dienst gedaan en in dien tijd niet een lichte recruten heeft opgeleid. Voor officieren van vreemde wapens een uitnemende gelegenheid om te toonen, wat er aan oorspronkelijkheid, doorzicht en slag om zich snel te orienteeren in hen zit. De aanbevolen regeling, ruim toegepast, zou het middel schenken om in de hogere rangen niveleerend te werken ten aanzien van de thans zoo ongelijk zijnde bevoor-

deringskansen, die nu geheel op het toeval berusten. In de hoogere rangen zou men een reeks van mannen vinden, die men van het eene bij het andere wapen kan overplaatsen.

Lezen wij nu G. K. verder, dan ziet men, hoe ook hij de stafoefenings- en de verkenningstreizen aanbeveelt, zonder ze bij name te noemen. Dit moeten niet zuiver reizen blijven om te oefenen, neen, de beste denkbeelden moeten bewaard blijven in de archieven van den Generalen Staf als 'n soort „memoriën van verdediging” nopens de vesting Holland, de kust, het Zuiderfrontier, de IJssel, het Noorden, Zeeland, de handhaving der onzijdigheid in verschillende gevallen, enz.

Duidelijk staat v. H. voor den geest, dat de intellectueele élite — hij spreekt van officieren „van kunde en van vernuft” — mits ook aan verder eischen van militairen aard voldoende, in den Generalen Staf moet komen. Deze waarborgen zijn hem echter niet voldoende. Hij wil hen, om ook hun karakter en verdere gaven te beproeven, een leerschool doen doorloopen in moeilijkheden van militairen aard. „Elke reis als er iets te doen valt”, krijgt een Generale Stafofficier de leiding tot zijn leering en om te toonen, wat er in hem zit. Op die wijze worden betere grondslagen gelegd voor de geschiktheid voor den Stafdienst te velde en voor de hoogere commando's dan door den bureaudienst in vreedestijd, doorgaans een aaneenschakeling van papier.

Vóór een zevental jaren schreef ik, tot den Generalen Staf behorende, in dit Tijdschrift denkbeelden over de oefening en de organisatie der Bereden Artillerie. In het kort kwamen zij hierop neer, dat, door omzetting van de depots en de treinafdeelingen in veldbatterijen, bijna zonder eenige kostenverhooging per regiment een 7^e en een 8^e batterij konden worden opgericht. Derhalve verhooging van de gevechtskracht met 33%. Voorts een eenigszins gewijzigde, wat intensievere opleiding der recruten, waardoor per jaar gedurende zes, contra 4 maanden thans, in batterijverband kan worden uitgerukt en geoefend. Ten slotte inkrimping van de employementen, allen zooveel mogelijk bij den dienst, waardoor een groot deel der 2^e lichter kan worden gemist, dus naar huis gezonden.

Deze denkbeelden, vrij uitvoerig toegelicht en gemotiveerd, werden door sommigen uit het wapen hevig, soms zeer scherp, bestreden. Deugdelyke argumenten werden zelden vernomen. Door bijzondere omstandigheden zou met het stelsel een proef worden genomen. Volgens v. H. juist een werkje voor een officier van den Generalen Staf. Mij werd, toen het nemen der proef werd voorbereid, kennis gegeven, dat ik dan tevens voor terugplaatsing bij het wapen zou worden voorgedragen. Aan de vaste formatie van den Staf met de vaste indeeling dier officieren over verschillende bureau's kon blijkbaar niet worden getornd.

Verder beveelt v. H. de zendingen naar het buitenland aan, eveneens een uitnemend middel om den blik te verzuimen, vooral, indien men den Stafofficier wat ruimte van beweging geeft en hem niet bij de

diplomatie te leer laat gaan, doch hem detacheert naar landen met korte, intensieve oefensystemen, en hem daar de opvoedings- en onderwijsmethoden doe bestudeeren.

Aldus op allerlei wijzen opgeleid, gesorteerd en „uitgekipt” kan de Generale Staf zijn, wat v. H. van haar eischt: „De Generale Staf wordt op deze wijze de ziel van het leger en de kweekschool van Generalen en kommandeerende officieren.”

Wil de officier van den Generalen Staf „alles met zijn geest bezielen,” dan moet, naast een zeer zorgvuldige opleiding en keuze, dien officier ook de gelegenheid geschonken worden om bezielend te werken. In de eerste plaats is daarvoor noodig openbaarheid in stede van geheimzinnigheid, waar het de grondslagen onzer landsverdediging betreft. Op het uitnemend belang daarvan werd reeds hiervóór de aandacht gevestigd 1). In de tweede plaats moet men doordrongen zijn van v. H.'s geest van zich uiteten, naar vermogen van zijne krachten bijdragen tot de algemeene zaak. In dezen mag den Stafofficier geen rem worden aangelegd; hij moet daartoe zelfs worden aangemoedigd, opdat hij, aan het einde van zijn loopbaan, als v. H. van zichzelf kan zeggen: „Ik heb het talent, dat mij verleend was, niet begraven.” De Generale Staf moet niet alleen het leger, doch het geheele volk weten mede te sleepen. Memoriën kunnen hiertoe slechts in zeer beperkte mate bijdragen. Zij vinden doorgaans slechts een zeer beperkten kring van lezers en gaan meermalen in den dagelijkschen stroom van papier verloren. Wie in het openbaar spreekt, heeft aller oor en aandacht. Het goede blijft behouden, werkt door; het minder bruikbare verdwijnt van zelf zonder veel schade aan te richten. Zal de Stafofficier bezielend kunnen werken, „de ziel van het leger” kunnen vormen, dan is het in de derde plaats noodig, dat hij in zóódanigen werkkring geplaatst zij, dat kracht of bezieling van hem kan uitgaan. In dit opzicht verkeeren m. i. de Nederlandsche Stafofficiëren over het geheel in weinig gunstige omstandigheden: zij dienen in vreedestijd meest allen op bureau's. Hier kan wel eene uitnemende methode in het legerstelsel worden gelegd, bezieling echter kan zelden of nooit, en zeker niet op den duur, van de bureau's uitgaan. Daarvoor is de dienst er te eentonig, het leven te regelmatig en te ver verwijderd van wat de ziel van de weermacht uitmaakt: de troep. Om de Stafofficiëren in de gelegenheid te stellen bezielend te werken, moeten zij meer geplaatst worden in dié betrekkingen, waar de ziel in het leger wordt gelegd. In gunstige omstandigheden verkeeren in dit opzicht de Directeur en de leeraren der H. K. S., omdat daar de a. s. hogere bevelhebbers en de stafofficiëren worden gevormd. Verdere betrekkingen, welke daarvoor in aanmerking komen, zijn: de Gouverneur, de Eerste Officier en de kapitein, hoofd van onderwijs voor de infanterie aan de K. M. A.; de commandant van het

1) Zie blz. 101.

Instructie-Bataillon; de directeuren der scholen voor verlofsofficieren; de commandanten der Instructie-Batterij, van de Oefenings-Batterij (of Afdeeling), van de Instructie-Compagnie 1); c. q. ook de troepen-commandanten van onderdeelen, waar belangrijke proeven worden genomen. Dit allen zijn mannen, werkende aan de kweekplaatsen in eerste instantie voor militaire weerkracht. Door mede daar de superieure krachten van het leger te werk te stellen, kan de Generale Staf de ziel der armée worden.

In de bovengenoemde betrekkingen ligt voor mannen met werkkraft en lust, met energie en met een ruimen blik meer gelegenheid om hunne gaven ten bate van het leger te ontplooiën dan in de bureau's, waar men dikwijls de noodige zelfstandigheid mist en somtijds in het kielwater van de Chefs mede naar boven gaat, waardoor ook de gelegenheid ontbreekt om, op goeden grond, hén te verwijderen, die of tegenvallen of in den loop der tijden hunne goede eigenschappen verloren hebben.

Het aantal in vreedestijd benoodigde Stafofficieren is voor oorlogstijd te klein; daarom heeft men sedert eenige jaren ook bij den Generalen Staf het reservestelsel ingevoerd. Terwijl dat stelsel voor officieren jarenlang van uit het leger over het algemeen krachtig bestreden is, heeft men plotseling, „plus royaliste que le roi”, de verlofsofficieren dáár ingevoerd, waar men ze eerst het laatst verwachten zou, n.l. bij den Generalen Staf 2). Wij zullen de laatste zijn, om te durven beweren, dat het bezit van reserve-officieren bij dat dienstvak feitelijk eene onmogelijkheid is. Het komt ook hier meer aan op de menschen, op de karaktereigenschappen dan op langen dienstdienst en routine; zelfs NAPOLEON diende gedurende zijn geheele militaire loopbaan intermitteerend. Een andere vraag is echter, of de thans ingeslagen weg de meest gewenschte is, waarbij officieren, soms afkomstig van het Indische leger, en dus met

1) Wij noemen de Directeuren van de C. S. en van den H. C. niet, omdat wij aannemen, dat die twee inrichtingen van militair onderwijs verdwijnen.

2) Na de oprichting van het vrijwillig automobielkorps in 1913 merkte het V. V. der Tweede Kamer nopens de oorlogsbegroting voor 1914 het volgende op: „Bovendien ontmoette het bezwaar, dat langs dezen weg aan allerlei personen, die tot dusverre niets met het leger uitstaande hadden, militaire rangen werden verleend, waaronder zelfs die van majoor.” De stemming ten opzichte van het reservestelsel voor officieren was toen veel gunstiger geworden, want op het vorenstaande werd van de zijde der Regeering geantwoord: „De ondergeteekende beschouwt het als een voordeel, dat allerlei personen, die tot dusverre in geen betrekking tot het leger stonden, door de instelling der bedoelde korpsen nader tot het leger zijn getreden. Daardoor zal de belangstelling in onze landsverdediging toenemen en de kennis van hare organen in ruimeren kring verspreid worden, terwijl de samenwerking tusschen de burgermaatschappij en het leger inniger en doeltreffender zal worden, hetgeen slechts aan onze defensie kan ten goede komen. Billijk moet het worden geacht, dat aan de personen, die zich vrijwillig daartoe beschikbaar stellen en zich niet onbelangrijke lasten en risico getroosten, bij hun dienstvervulling eene plaats in den militairen dienstkring wordt verleend, in overeenstemming met hun leeftijd en hunne positie in de burgermaatschappij.”

de Nederlandsche organisatie en de Nederlandsche militaire toestanden minder vertrouwd, officieren, die reeds geruimen tijd het leger verlaten hebben en bijwijlen nimmer actief in den Generalen Staf hebben gediend, een enkele maal zich daarvoor lieten zakken, als reserve-officier bij dat dienstvak worden ingedeeld. Is hier niet hetzelfde gevaar, dat de Staatscommissie noemt, waar zij de mogelijkheid om uit den troep officier te worden wil sluiten, het gevaar nl. „dat men door een achterdeur inlaat degenen, die door den hoofdingang niet kunnen binnenkomen” ? 1)

Beter dan het surplus aan officieren voor den oorlogsstaf, benodigd boven de behoeften voor den vredesstaf, te betrekken uit reserve-officieren, die er toch altijd min of meer uit zijn en die, zoo zij eertijds tot het Indische leger behoord hebben, hier toch nimmer volkomen georiënteerd zijn, schijnt het om daarvoor beroeps officieren van het Nederlandsche leger te kiezen, en wel officieren, die bij den Generalen Staf hebben gediend of daarvoor het brevet bezitten. Het meerendeel hunner zal den kapiteinsrang of hooger hebben bereikt. Ongetwijfeld heeft het belangrijke bezwaren om, op het oogenblik der mobilisatie, hier een hoofdofficier, ginds een kapitein aan het hoofd van zijn onderdeel weg te nemen en hem in den G. S. over te plaatsen. Schade zal dit doen aan de snelheid van mobiliseeren, terwijl ook inbreuk wordt gemaakt op het desideratum, dat iedere chef het kader en de manschappen kent, met wie hij te velde trekt. Het op dergelijke wijze op een kritiek oogenblik onttrekken van officieren aan den troep bevordert een ongewenschte opschuiving. Geheel anders echter wordt de zaak, indien de weg van het hiervóór gedaan voorstel wordt gevolgd, en de G. S. reeds in vredestijd op zijn oorlogssterkte gebracht is door in het korps Stafofficieren op te nemen een aantal mannen, die in de smeedplaatsen van militaire weerkracht beteekenende plaatsen innemen, met bijzondere commando's, belangrijke proeven e. d. zijn belast. De hiervóór op blz. 115/6 genoemde functiën zijn er bijna alle, die in tijd van oorlog tijdelijk worden opgeheven. De Stafofficier gaat dan uit zijn vredesfunctie, doorgaans eene bij het militair onderwijs, over in een der Staven, waar hem reeds in vredestijd zijn plaats is toegewezen. Dat dit bijna alle officieren zullen zijn, in vredestijd bij het militair onderwijs ingedeeld, mag niet als een bezwaar worden aangevoerd: het militair onderwijs beweegt zich meer en meer in praktische richting; de officieren, daarbij ingedeeld, onderhouden veel geregelder dan vroeger de voeling met den troep, en in de derde plaats wordt het verschil tusschen militair onderwijs en troependienst meermalen veel grooter voorgesteld dan het in werkelijkheid is. De inrichtingen van militair onderwijs en de onderdeelen der korpsen (compagnieën,

1) Verslag, 91.

eskadrons en batterijen) zijn alle opleidings- of oefeningseenheden. In de eerste leidt men a. s. officieren op, in de andere soldaten, korporaals en onderofficieren. De methode en het tempo der opleiding mogen bij beide verschillen, het wezen is bij beide hetzelfde: overal wordt militair onderwijs gegeven.

Het behoeft niet als eisch gesteld te worden, dat alle hiervóór op blz. 115/6 genoemde autoriteiten en personen bij opheffing van het instituut der reserve-officieren van den G. S. tot dat dienstvak zouden moeten behooren. Het komt er slechts op aan om te voorzien in de oorlogsbehoefte aan Staf-officieren (met inbegrip van eene reserve), d. w. z. te voorzien in het hiervóór bedoelde surplus, benoodigd boven den vredes-Generale Staf. Verder zou men niet moeten gaan dan in bijzondere gevallen, om eens een zeer verdienstelijk persoon bij wijze van onderscheiding boven de normale sterkte bij den G. S. in te deelen.

De aanwijzing van Staffunctiën uit de hiervóór bedoelde zou geenszins een starre behooren te zijn, doch eene wisselende, wisselend naarmate de behoeften van het oogenblik en naarmate de al of niet geschiktheid voor den G. S. van bepaalde personen, die voor een of andere functie in aanmerking komen. Wat met dit laatste bedoeld wordt, is duidelijk. Het eerste moge hier nog kort door enkele voorbeelden worden toegelicht.

De voorziening van de Vesting-Artillerie aan kader kwijnt, zooals dat voor een 6 à 8 tal jaren geleden het geval was. Men ontbiedt een kapitein van den G. S., afkomstig van de Artillerie, liefst van de Vesting-Artillerie, en zegt: „Zoo is de toestand; die mag niet voortduren, zal de lagere aanvoering van dat wapen, inclusief een groot deel der opleiding, niet stranden. U wordt commandant der Instructie-Compagnie, krijgt ruimte van beweging om contact te krijgen met de geschikte voedingsbronnen uit de burgermaatschappij, ruimte van middelen om te reizen en voor gepaste reclame. Binnen 2 jaar moet de zaak weer in orde zijn, d. w. z. vlot marcheeren. Bij slagen aanbeveling voor een Koninklijke onderscheiding of bevordering bij keuze, dan wel een speciale zending naar het buitenland; slaagt de zaak niet, en is dit bepaaldelijk aan minder oordeelkundige dan wel te slappe maatregelen te wijten, dan keert U naar Uw Wapen terug.”

Kwijnt de kadervoorziening bij de Infanterie, dan een soortgelijke maatregel ten aanzien van den commandant van het I. B.

Moet een nieuw snelvuurkanon ingevoerd worden met nieuwe schietregels, reglementen e. d., een kapitein van den G. S., van de Veld-Artillerie afkomstig, krijgt het commando over een batterij en wordt met de leiding van een en ander belast (oefeningsbatterij). Wil men een ernstige proef met het verdubbelingstelsel bij de infanterie, met den juist-snellen aanslag bij dat wapen, met éénjarigen eerste-oefeningstijd bij cavalerie of veld-artillerie, met zesmaandschen eerste-oefeningstijd bij de infanterie, wil men zien, wat er uit een compagnie vóórgeoeffenden te halen is, enz., enz., men geve een en ander in handen van één

of meer kapiteins van den G. S., zoo noodig onder de leiding van een hoofdofficier van dat dienstvak 1).

Dit is, wat wij met het „niet-starre” systeem bedoelen, waarbij de G. S., behalve het tegenwoordige aantal, nog een aantal Stafofficieren zou tellen als het ware in speciale diensten. Het benoodigde surplus, naarmate van den tijd en van de personen, vervullende eenige der voorname, hiervóór genoemde functiën bij het militair onderwijs, bij de scholen voor verlofsofficieren, bij de kaderscholen of belast met belangrijke proeven bij een der wapens, derhalve in de gevallen, ook door VAN HOGENDORP bedoeld, „dat er iets te doen viel.”

Door op de hier geschetste wijze uitbreiding aan den G. S. te geven, zou voldaan worden aan VAN HOGENDORP's desideratum: „De Generale Staf wordt op deze wijze de ziel van het leger”. Nevenvoordeelen zijn:

1°. Er dienen geen reserve-officieren in den G. S., waar zij eerst in de laatste plaats thuis behooren.

2°. De gelegenheid wordt wat grooter om mannen van kunde en aanleg, die in het korps beroepsofficieren blijven dienen, op bescheiden wijze te onderscheiden. Gezien den tragen gang der bevordering en de verdere moeilijkheden van het militaire leven, wanneer men op rijperen leeftijd in de kracht der jaren verkeert, is een dergelijk middel geen weelde.

3°. De Generale Staf zou, overeenkomstig VAN H.'s woorden, meer nog dan tegenwoordig worden „de kweekschool van Generalen en kommandeerende officieren zoo te velde als in de vestingen”, omdat invloedrijke en zelfstandige betrekkingen in de lagere rangen in handen van den G. S. zouden komen.

4°. Men zou de a. s. leidende figuren beter nog dan tegenwoordig kunnen leeren kennen, c. q. ziften, omdat zij meer in zelfstandige betrekkingen zouden geplaatst worden, waarbij het soms gelden zou: erop of eronder.

5°. Het dienen in den G. S. zou aantrekkelijker en opwekkender worden.

1) Een driejarige ervaring in zake de proef met den éénjarigen eerste-oefeningstijd bij de Veld-Artillerie heeft mij geleerd, dat, wil men in het leger een onpartijdige proef nemen, die kans van slagen heeft, men den proefnemer wel een kleinen ruggesteun mag verleen.

Paedagogiek en Psychologie in het leger.

Antwoord naar aanleiding van het naschrift op het artikel van den Heer G. H. HONING. (Zie Dec.-Afl. 1914, blz. 855).

De qualiteiten der massa noemde ik: kleingeestig, ijdel, braaf en wreed, dom en zeer gevoelig.

De qualiteiten braaf en wreed lijken een contradictio interminis. Er wordt mede bedoeld, dat een massa onder suggestie van een hoogstaande persoonlijkheid tot brave daden in staat is; doch onder suggestie van een brutaal, zelfs eenige oogenblikken daarna in staat is de meest infecte daden te bedrijven. In tijden van oorlog komt het herhaaldelijk voor, dat een afdeeling soldaten, na eerst met de grootste zelfopoffering voor hun Vorst en Vaderland gestreden te hebben eenige uren later, zonder hogere leiding, gesuggereerd door een brutaal, zich overgeeft aan plundering, brandstichting en verkrachting. Er wil mede gezegd zijn, dat een massa geen wil heeft, doch haar de wil wordt opgedrongen door één persoon, die haar beheerscht. Het hangt nu maar af van de karakterqualiteiten van die persoon of hare handelingen braaf dan wel wreed zullen zijn. Het individu in de massa doet afstand van zijne individueele qualiteiten en neemt de qualiteiten der massa aan.

Het gevoel speelt een belangrijke rol bij de massa. Voelt de massa voor haren leider (de troep voor haren commandant) dan kan die leider, aan de massa zijn wil opdringen en wordt deze één met haren leider. Haat de massa den leider, dan wordt de leider vervangen (onschadelijk gemaakt) of er ontstaat anarchie.

Een groote emotionaliteit is hoofdvoorwaarde voor een groote verbeeldingskracht. Ik heb niet willen zeggen, dat domheid en gevoel alleen factoren zijn voor een groote verbeeldingskracht. Een groote emotionaliteit, gecombineerd met een groot verstand, vormen het Genie. Het Genie kan zelfs niet alles wat het wil — NAPOLÉON heeft zijn wereldrijk niet kunnen stichten ofschoon een zeer sterke wil aanwezig was. Het spreekwoord „willen is kunnen” zoude ik willen veranderen in: „men moet willen wat men kan”.

De wil moet ontwikkeld worden in de richting van het kunnen. Hierin ligt mijns inziens de belangrijke paedagogische factor. Daar de wil de motorische reactie der ideeën (motieven) is en de gevoels- en verstandsqualiteiten niet altijd juist gecoördineerd zijn, zal de handeling, die er op volgt bij die personen ook ongecoördineerd zijn. Men behoeft

hier niet te denken aan het ziekelijke, ofschoon de grensgevallen van den norm geleidelijk in den abnorm overgaan (Psychasthenie). En onder onze miliciens bevinden zich zeer beslist grensgevallen. Van enkelen blijkt later zelfs, dat ze zeer beslist abnormen zijn. „Willen is kunnen”, sluit onvermogen uit. Voor deze grensgevallen zou men dus denzelfden maatstaf willen en moeten aanleggen als voor de normen? Ik ben niet van die meening. Wanneer men hen behandelt als waren zij normen, kweekt men menschen die het leger haten. Wij moeten de klove, die er helaas bestaat tusschen leger en volk, overbruggen. Dit beteekent niet een zwak optreden tegen dergelijke menschen. Integendeel, sommige willoozen moeten worden aangezet met straffe hand maar ook enkele met zachte hand. Men moet hen 1°. leeren kennen, 2°. kunnen toetsen aan den norm, 3°. zich trachten in te denken in hun gedachtengang.

Wanneer men de moeite neemt deze lastige individuen te leeren kennen, dan komt men tot de meest verrassende en soms zelfs zeer tragische ontdekkingen. Sommigen willen zeer beslist, maar ze kunnen niet. We behoeven niet alleen onzen blik te vestigen op die z.g. lastigen. Hoevelen onzer, zonder zelfkennis, scheppen zich illusies, die ze niet kunnen verwezenlijken en daardoor hun gansche leven verwoesten. Hoevele ouders willen van hunne kinderen wat deze niet kunnen en bederven daardoor het levensgeluk dier kinderen. De GENESTET hekelt het zoo aardig in zijn gedichtje: Wees uzelf sprak ik tot iemand, maar hij kon niet, hij was niemand. De Heer H. vraagt of de uitdrukking, dat verstand een karakter-element is, wel gelukkig is gekozen. Ik geloof wel en meen in goed gezelschap te zijn n.l. van den Heer H. zelf.

Van NAPOLÉON sprekende zegt de Heer H.:

Niet de kennis van strategie en der tactiek was het die NAPOLEON schier onoverwinnelijk maakte, maar zijn karakter. Zijn onuitputtelijke energie, zijn stalen wil, zijn goed geëquilibreerde emotionaliteit, zijn reusachtige activiteit, de zeldzaam juiste functioneering van zijn bewustzijn, dat waren de oorzaken, dat die kennis zulke vruchten kon afwerpen. Wat is verstand anders dan functioneering van het bewustzijn. In dezelfde alinea plaatst de Heer H. het verstand in het karakter en de kennis (verstand) er naast. Is dit wel overeenkomende met de logica?

Dr. MALAPERT noemt in zijn werk:

„Les éléments du caractère et leurs lois de combinaison” als karakterelementen: Het gevoel, de activiteit, het verstand en de wil.

Als drager van het karakter geeft hij aan: iemand, die geen harts-tochten kent, doch zelf hartstocht is, wiens verstand goed gecoördineerd is, wiens wil absoluut is en wiens activiteit ondergeschikt is aan zijn verstand en zijn wil. Hij is de *Passioné-stable-intellectuel*.

Het verstand is uit paedagogisch oogpunt juist het belangrijkste karakter-element. Het is het eenige element, dat we aanmerkelijk kunnen ontwikkelen. Het gevoel is ons primair gegeven. Veel kunnen we

daaraan niet veranderen. Men kan van een flegmatiker geen passioné maken, evenmin omgekeerd. De activiteit is ons eveneens primair gegeven. Het verstand treedt op als controleur in den strijd der motieven over het gevoel en de activiteit en heeft dus veel invloed op den wil, die weer de handelingen van het individu bepaalt. Een voorbeeld uit de praktijk van het leven. Wat is de reden, dat het alcoholgebruik tegenwoordig veel minder is dan vroeger? In het leger werd alcoholmisbruik zeer zwaar gestraft. Heeft het iets geholpen? We kunnen gerust zeggen. Neen. Maar men heeft bij de massa het verstand ontwikkeld, men heeft de menschen vertelt van en onderwezen in de gevaren, welke alcoholgebruik oplevert. Men heeft hen laten zien de gevolgen van alcoholgebruik, zoowel fysiek al psychisch. En wanneer het verstand de oorzaak is, dat in den strijd der motieven de drankmisbruikerinneringsbeelden de aanzettende alcoholherinneringsbeelden remmen, kan men gerust het verstand een karakter element noemen. Want we weten allen dat o. a. alcohol een karakter demoraliseert.

Dr. MALAPERT zegt:

Une intelligence large et haute ne contribue-t-elle pas à la constitution d'un grand caractère? Une volonté à la fois puissante et réglée ne suppose-t-elle pas une intelligence supérieure? L'énergie du caractère, ce n'est pas seulement la violence de l'action, c'est sa continuité, sa pondération, sa rectitude. La pensée y-est-elle absolument inutile?

Dr. PAUL DUBOIS zegt in: „L'éducation de soi-même” (blz. 71) „Le „but de l'éducation, que nous donnons aux autres ou que nous recevons „d'eux, devrait être, avant tout, de former cette intelligence morale, „qui nous permet de dicerner le bien et le mal et d'éclairer notre „marche dans le chemin de la vie, bordé de fondrières,” en verder (blz. 115) „On ne peut modifier la mentalité des masses qu'en s'adressant aux individus, en réveillant chez eux les sentiments altruistes, „et le bon sens étant la qualité maîtresse de l'intelligence humaine, „c'est à la raison qu'il faut adresser sans se laisser décourager par sa „faiblesse: elle se cultive cette raison, il n'y a pas d'obstacles, qui „empêchent à tous le développement de l'intelligence morale. Elle est „science, c'est à dire connaissance, dans sa théorie; elle est art dans „la pratique comme toute science appliquée.”

H. C. ROUFFAER.

Een en ander over den strijd tegen ijzerdraadversperringen,

DOOR

D. VAN DEN BERG,

Kapitein der Genie.

Tot de hindernissen, die — naar op grond van de ervaringen der laatste oorlogen mag worden aangenomen — zoowel in den veld- als in den vestingoorlog, ook in de toekomst op ruime schaal toepassing zullen vinden, behoort zeer zeker de ijzerdraadversperring.

Het schijnt derhalve niet van belang ontbloomt, in dit Tijdschrift eenige aandacht te wijden aan de wijze, waarop tegen zoodanige versperringen kan worden opgetreden.

Ook den samenstellers van het *Aanhangsel van het Zakboekje voor den Pionier* (1913) heeft blijkbaar hoofdzakelijk de ijzerdraadversperring voor den geest gestaan, toen zij onder de „Aanwijzingen van technischen aard nopens de uitvoering van den storm” in pt. 276 schreven:

Het opruimen van hindernissen over hare geheele oppervlakte zal in den regel te bezwaarlijk zijn; men kan volstaan met het daarin maken van 4 M. breede, begaanbare strooken, *stormgangen* genaamd....

.... Aan elke stormende afdeeling gaat op eenigen afstand een ploeg pioniers vooruit, voorzien van de noodige hulpmiddelen, enz., om den voortgang van den stormloop technisch te verzekeren. Tot deze hulpmiddelen zullen veelal moeten behooren gereedgemaakte *springladingen* en eenvoudige *werptoestellen* (of springladingen, bevestigd aan lange staken) om die ladingen op eenigen afstand voor zich uit te kunnen werpen (of aanbrengeu); voorts *knipbuigtangen* en *draadscharen*, voorzien van *lange stelen*, zoodat daarmede van achter eenige dekking kan worden gewerkt.... Ook kan getracht worden, indien de opruiming niet uitvoerbaar blijkt, de hindernissen, door het daarop werpen van stroobundels, matrassen, planken, ladders, horden en dergelijke, geschikt te maken om er over heen te trekken.

Het was in genoemd voorschrift niet de plaats, om nopens de *wijze* van opruimen of overtrekken van hindernissen nader in technische bijzonderheden te treden; de uitwerking van dit vraagstuk behoort thuis in andere technische voorschriften.

Wij zullen daarom thans in de eerste plaats nagaan, welke aanwijzingen ter zake van het vernielen of overschrijden van ijzerdraadversperringen onze overige reglementen ons verschaffen.

Pt. 154 van de IIIe Afdeeling van het *Handboek der Pionierkunst voor het Nederlandsche Leger* (1908), zich uitsluitend met de opruiming door middel van *springmiddelen* van deze soort van hindernissen bezig houdende, luidt:

De uitwerking van brisante springmiddelen op ijzerdraadversperringen is gering. Los ingeworpen ladingen veroorzaken weinig schade. Eerst vrij sterke ladingen, bijv. van 4 K.G. pikrinezuur of meer, en dan liefst aan een stok in de hindernis gestoken, en bij de palen van de versperring neergelegd, geven een vrij voldoende uitwerking.

Evenals bij de verhakking zullen eenige van zulke ladingen aan latten gebonden, met afstanden van 2 M. achter elkander in de hindernis gestoken, een doorgang van circa 4 M. vormen, welke bres echter door handenarbeid moet worden verbeterd om een bruikbaren toegang te vormen.

Pt. 176 van het *Zakboekje voor den Pionier* (1911), hetzelfde onderwerp behandelende, is uit den aard der zaak ongeveer gelijkloidend. In pt. 231, waarin de opruiming van hindernissen door middel van handenarbeid wordt besproken, lezen wij ten aanzien van de ijzerdraadversperring:

Moet die opruiming tijdens een openlijken aanval geschieden, dan moeten de stormende troepen, waarbij pioniers zijn ingedeeld, dit zelf verrichten en daartoe van het noodige gereedschap zijn voorzien. Bij ijzerdraadversperringen en afsluitingen gebruikt men handbijlen, waarmee men de draden bij en tegen de palen doorkapt, zoomede snijtangen en knipbuigtangen waarmee men de draden doorknipt.

Pt. 232 van genoemd *Zakboekje* (over trekken van hindernissen) zegt:

.... Ook kan men trachten de hindernis te overbruggen, door middel van planken, horden, luiken, platen gegolfd plaatijzer, enz., waarvoor echter de hindernis een eenigszins gelijkmatig bovenvlak moet bezitten. Anders kan men de overbrugging beproeven met uit-sparren vervaardigde raamwerken,

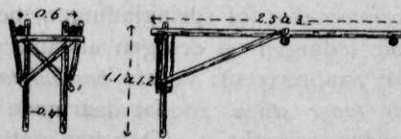

Fig. 1.

waaraan standers zijn bevestigd (fig. 1), welke achtereenvolgens geplaatst worden op de wijze van fig. 2 en van boven met horden, houten luiken, enz. worden afgedekt.

Het *Voorschrift Springmiddelen* (1907) bepaalt zich in pt. 53 (bijzondere vernielingen) ten aanzien van het door ons beschouwde onderwerp tot de mededeeling:

Op een *ijzerdraadversperring* hebben tusschengeworpen ladingen zoo goed als geen uitwerking.

Zonder zich uit te spreken over de vraag, hoe dan wèl zoodanige versperringen met behulp van springmiddelen kunnen worden opgeruimd.

Behalve deze voorschriften voor onze technische troepen, vermeldt ook nog het *Pioniervoorschrift Infanterie* (1909) onder het hoofd „Opruimen of begaanbaar maken van hindernissen en terreinvoorwerpen” ten aanzien van de ijzerdraadversperring in pt. 57:

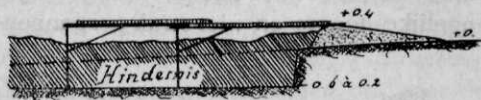

Fig. 2.

Het ijzerdraad wordt met de *knipbuigtang* zoo dicht mogelijk bij de palen doorgeknipt.

Ook kan het ijzerdraad met bijl of schop worden afgekapt, hetgeen eveneens dicht bij de palen moet geschieden. Daarna worden de palen omgekapt of uitgegraven.

Is geen knipbuigtang voorhanden, dan kunnen dikke draden het best met een bijl op ondergehouden ijzer, bijv. de rug van eene bijl, worden doorgehakt. Is er geen tijd om eene ijzerdraadversperring op te ruimen, of wel zijn de draden te dik, dan kan men er planken of horden enz. opleggen om daarover te loopen.

Uitvoerig worden zoowel opruiming als overtrekken van ijzerdraadversperringen behandeld in ons „officieele” Leerboek *Veldversterkingskunst*. (Luit. Genl. C. J. SNIJDERS; 3e druk — 1912 — bewerkt door den Kapitein BODENHAUSEN.) Ofschoon dit boek mag geacht worden, binnen ieders bereik te zijn, komt het toch, in verband met het volgende, wenschelijk voor, hier — als aanvulling op de aanwijzingen van de hiervóór aangehaalde voorschriften — in hoofdzaak weer te geven, hetgeen in genoemd Leerboek nopens den strijd tegen ijzerdraadversperringen wordt medegedeeld.

In de allereerste plaats wordt vermeld, dat in den regel van artillerievuur geen afdoende opruiming is te verwachten, zoodat de te bereiken resultaten in hoofdzaak door handenarbeid zullen moeten worden verkregen.

Zoo mogelijk moet vóóraf een zorgvuldige verkenning nopens de ligging en de uitgebreidheid der versperring plaats vinden, ten einde daarnaar de sterkte der vernielingsdetachementen (pioniers en infanterie) en hun uitrusting aan gereedschap en hulpmiddelen te regelen, waarbij met verlies van personeel en materieel gedurende den opmarsch en tijdens de uitvoering van het werk moet worden rekening gehouden.

Het *overbruggen* van ijzerdraadversperringen kan geschieden door middel van horden, bladen samengesteld uit lichte planken, plankladders of gegolfd plaatijzer, steunende op staken of sparren, die volgens de aanvalsrichting over de hindernis worden gelegd, daartoe is echter een

vereischte, dat er gelegenheid besta, om aan die sparren een vrij vaste en volgens de lengterichting der versperring nagenoeg horizontale ligging te geven, zoodat het „brugdek” een gelijke en stevige oplegging vindt. Is zulks niet het geval, bijv. bij een versperring met palen van ongelijke hoogte en niet-strak-gespannen draden, dan kunnen als onder-

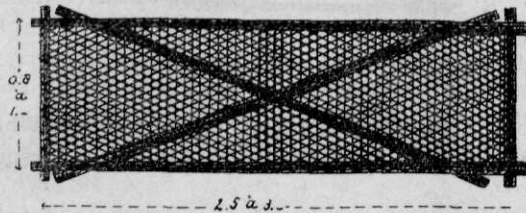

Fig. 3.

steuning voor het brugdek — waarvoor ook kunnen worden benut houten ramen, waarop gespannen zeildoek of ijzerdraadvechtwerk (fig. 3) — raamwerken volgens fig. 1 en 2 worden toegepast. Wanneer evenwel het terrein bin-

nen de versperring ongelijk is, b.v. doordien de verdediger aldaar wolfskuilen heeft aangelegd, dan zal ook het gebruik van deze raamwerken niet altijd tot het beoogde doel leiden.

Bij de toepassing van plankladders — die bij de in fig. 4 aangegeven

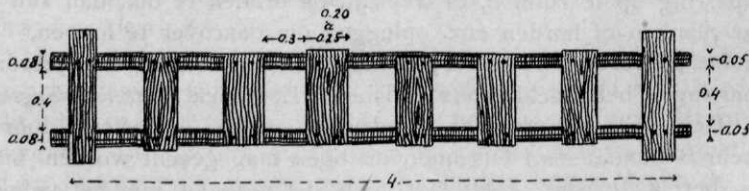

Fig. 4.

afmetingen circa 30 K.G. wegen — kunnen ook de hiervoor vermelde losse sparren achterwege blijven. Twee man werpen dan zulk een ladder op de versperring, evenwijdig aan de lengterichting daarvan, waarna 2 andere een tweede ladder, rechthoekig op de eerste en met het vooreinde daarop dragende, plaatsen; over de aldus gevormde loopbrug kunnen dan volgende manschappen vooruit gaan tot het plaatsen van verdere overgangsmiddelen.

Ofschoon de aangegeven werkwijzen bij oefeningen in vreedstijd vrij gunstige resultaten hebben opgeleverd, is de vrees niet ongewettigd, dat deze bij een uitvoering onder vijandelijk vuur aanmerkelijk minder bevredigend zouden zijn, en dat bijv. het vinden van behoorlijke steunpunten voor de overbrugging bezwaren zou opleveren. Voor het tot stand brengen van een overgang over een 6 à 8 M. breede versperring dient men minstens 2 à 3 minuten tijd te rekenen.

Men zal derhalve veelal de voorkeur geven aan het opruimen of vernielen van de hindernis, d. w. z. aan het maken van 3 à 4 M. breede

stormgangen, waartoe in het bijzonder zal moeten worden overgegaan, wanneer men niet beschikt over voldoende gegevens ten aanzien van de constructie en de afmetingen der versperring.

Met betrekking tot het vernielen door middel van handbijlen en knipbuigtangen (alsmede snijtangen en draadscharen) spreekt het *Leerboek* zich op ongeveer dezelfde wijze uit als het *Pioniervoorschrift Infanterie*, bovendien nog opmerkende, dat strak gespannen draden ook met de sabel kunnen worden doorgeslagen.

Het uittrekken van de palen is bij goed ingerichte versperringen (d. i. waarbij de palen met het dikke uiteinde in den grond zijn geplaatst) zeer bezwaarlijk en geeft trouwens, evenals het doorzagen of omhakken van de palen, zonder een voorafgegane vernieling van het dradennet geen voldoende opruiming, aangezien dit blijft liggen en alzoo een hindernis blijft vormen.

Het gebruik van knipbuig- of snijtangen en van draadscharen maakt geen geraas, en verdient dus o. m. aanbeveling, wanneer men des nachts wil beproeven, een versperring onbemerkt op te ruimen.

In tegenstelling met het *Handboek der Pionierkunst* en het *Voorschrift Springmiddelen* vermeldt het *Leerboek*, dat springmiddelen „meestal zeer bevredigende uitkomsten” geven. Zij vorderen minder personeel en materieel, en werken minstens even snel als, doch meer afdoende dan handenarbeid.

Het gebruik van brisante springmiddelen verdient de voorkeur boven dat van buskruit, omdat eerstgenoemde kleinere ladingen vorderen, gemakkelijker aan te voeren, eenvoudiger van behandeling en zekerder van uitwerking zijn. De ladingen moeten te voren geheel gereed gemaakt en van ontstekingsmiddelen voorzien worden, zoodat zij ter plaatse onmiddellijk kunnen worden aangebracht en met behulp van de brandende lonten, die het kader medevoert, ontstoken.

Aanbevolen wordt de toepassing van (geconcentreerde) ladingen van 4 K.G. pikrinezuur of schietkatoen, welke worden vastgebonden op een smal stuk plank, en vervolgens stevig bevestigd aan 4-6 M. lange sparren of staken.

Nadat de vernielingsploeg, zoo gedekt mogelijk voorwaarts gaande, de versperring heeft bereikt, worden de ontstekingsmiddelen ontstoken en de ladingen zoo ver mogelijk in de hindernis geschoven; de pioniers overtuigen zich er van, dat de ladingen goed geplaatst en de ontstekingsmiddelen niet uitgedoofd of losgeraakt zijn, en trekken dan zoo spoedig mogelijk buiten de werkingsfeer der ontploffing terug. Door een bij de stormcolonne ingedeelde, met bijlen en draadscharen uitgeruste werkploeg wordt de door de ontploffing gevormde coupure zoo noodig verruimd. (De uitwerking, zooals deze bij een proefneming werd verkregen, is voorgesteld in fig. 5).

Tot zoover de officieele Nederlandsche opvattingen, die wij, met betrekkelijk geringe afwijkingen, ook in de buitenlandsche reglementen en leerboeken terugvinden.

Een gemakkelijke methode — die evenwel, door den aard van het daarvoor benoodigde materiaal, niet overal kan worden toegepast — wordt nog aangegeven in § 7 van de Nederlandsch-Indische *Handleiding voor het gebruik van spring- en ontstekingsmiddelen door Infanterie* (1904):

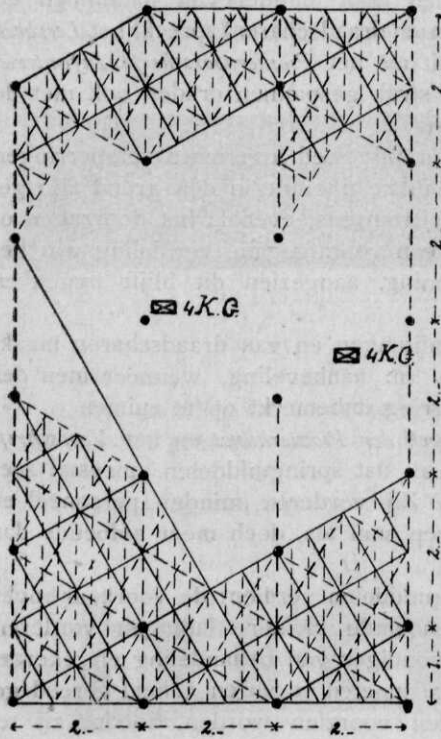

Fig. 5.

Door een bamboe, ongeveer 1 M. langer dan de breedte der versperring, te splijten, deze met springgelatine te vullen, ze dan weer dicht te binden en ze daarna in de draadversperring of verhakking te steken, kan men door ontsteking van de lading eveneens eene opening in deze hindernissen maken.

Eene lading van 22 K.G. springgelatine, op deze wijze aangebracht in een model ijzerdraadversperring, schuin in de richting der breedte gelegd, zoodat zij 6 palen raakt, maakt daarin een bruikbare bres van ± 3 M'. breedte.

Ook in het buitenland wordt in de laatste jaren, met name

op grond van de lessen van den oorlog in Oost-Azië, aan de ijzerdraadversperring een verhoogde beteekenis toegekend 1). Zulks blijkt o. m. uit de omstandigheid, dat verschillende vóór of slechts kort na dien oorlog verschenen reglementen, waarin men zou verwachten, aanwijzingen nopens de wijze van bestrijding van die hindernissen, aan te treffen, deze niet bevatten, terwijl zoodanige bepalingen in de sindsdien voor die voorschriften in de plaats getreden reglementen wel een plaats vonden. Te dezen aanzien zij bijv. gewezen op het Engelsche *Manual of military engineering (provisional)* van 1903 en het Duitsche *Feldbefestigungsvorschrift* van 1906, waarin het bedoelde onderwerp niet behandeld werd, eenerzijds, en anderzijds op het *Manual of Field Engineering (M. F. E.)* van 1911 en de *Feld-Pionierdienst aller Waffen (F. Pi. D.)*

1) In 1913 werd bijv. in Oostenrijk-Hongarije in de uitrusting van de regimenten infanterie en jagers 400 M., in die van de zelfstandige bataljons 180 M. hindernisdraad (mede te voeren op den gereedschapswagen) opgenomen.

van hetzelfde jaar, waarin eenige aanwijzingen ter zake werden opgenomen 1).

Op de bepalingen van het *M. F. E.* komen wij later terug; die van de *F. P. D.* luiden als volgt:

362. Wenn *Drahthindernisse* nicht in ihrer ganzen Ausdehnung niedergelegt werden können, so müssen Sturmgassen durch Zerschneiden der Drähte mit Drahtscheren und Auswuchten der Pfähle durchgebrochen werden. Die Stärke der Zerstörungstrupps richtet sich nach der Breite der herzustellenden Gasse. Bei unversehrtem Hindernis sind wenigstens 2 Mann für jede Pfahlreihe erforderlich.

Die Drahtscheren werden dicht an den Pfählen so gegen den Draht gesetzt, dass dieser rechtwinklig zwischen den völlig geöffneten Schneiden der Schere liegt. Entweder werden die Drähte an allen Pfählen durchgeschnitten und diese ausgewuchtet oder es wird — bei locker stehenden Pfählen — nur eine Bahn durchgeschnitten und dann das Drahtgeflecht mitsamt den Pfählen ausgehoben und seitwärts verschleppt.

Sturmgassen werden von Pionieren auch durch Sprengungen hergestellt.

363. Nur aus glattem Draht bestehende Drahthindernisse können, wenn der Feind durch Feuer niedergehalten wird, durchklettert werden.

Bretter, Leitern, Matratzen u. dgl. dienen dazu, ein Drahthindernis zu überbrücken.

Voor zoover mij bekend, is echter nog geen land zoo ver gegaan als Frankrijk, waar eenige jaren geleden een bijzonder, aan het overwinnen van hindernissen gewijd voorschrift verscheen, nl. de *Instruction provisoire sur les procédés de franchissement et de destruction des obstacles de la fortification* 2), goedgekeurd bij Ministerieel Besluit van 22 April 1908.

In de inleiding van dit voorschrift wordt medegedeeld, dat onder de voor elke soort van versperring aangegeven methoden van bestrijding, één (de eenvoudigste) als „procédé réglementaire” moet worden aangemerkt, terwijl de overige (in het reglement met kleinere lettersoort gedrukte) handelwijzen „procédés eventuels” zijn, „à employer à défaut

1) Het Japansche *Ontwerp-voorschrift Veldversterkingskunst* van 1912 — in vertaling door den Capitaine breveté DE LAPOMARÈDE opgenomen in de *Revue d'Infanterie*, Nos. 308—310: *Projet de revision du Manuel de fortification de Campagne. Traduit du Japon*; ook afzonderlijk verschenen bij de Librairie Lavauzelle, te Parijs — bevat merkwaardigerwijze geen gegevens nopens deze materie.

2) Uitgegeven bij de Librairie militaire Chapelot & Cie, te Parijs.

In vertaling opgenomen in No. 11 van den jaargang 1909 der Mitteilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens: *Die französische provisorische Instruktion über den Vorgang beim Ueberwinden und Zerstören fortifikatorischer Hindernisse*, door M. POPPAUER (I); in uittreksel in No. 6 van het Royal Engineers Journal (R. E. J.) 1912: *Transcript. Notes on the instructions for crossing and destruction of obstacles in fortification (provisional). War office (France). 1909*, door E. ROGERS (II).

du précédent lorsque les circonstances y obligeront". Eerstbedoelde „procédés" moeten door allen (gegraduateerden en sappeurs) worden gekend, terwijl van laatstgenoemde de kennis slechts voor het kader verplichtend is; het onderwijzen daarvan ook aan de sappeurs in de „période de perfectionnement de leur instruction" wordt evenwel aanbevolen.

Zoodanige stelselmatige opleiding reeds in vreedstijd, als onderdeel van het gewone oefeningsprogramma der technische troepen, verdient naar onze meening in hooge mate de voorkeur boven het houden van een „generale repetitie" (zonder voorafgegane oefening) kort vóór het tijdstip, waarop onder hoogst ongunstige omstandigheden de „opvoering" zal moeten plaats hebben.

In laatstbedoelden zin treffen wij een aanwijzing aan in het Leerboek *Veldversterkingskunst*:

Het verdient, als tijd en omstandigheden zulks toelaten, aanbeveling *de troepen vooraf* in het overtrekken of opruimen van de hindernissen *te oefenen* 1), zooals bijv. de Pruisen in 1864 deden, die vóór de Düppeler-stelling hunne, voor de bestorming der Deensche werken bestemde compagnieën vooraf oefenden in het overtrekken van de nagebootste hindernissen (palissadeeringen) daarvan.

In gelijken geest liet zich de toenmalige Hauptmann (thans Major) TOEPFER uit in den, in 1907 verschenen eersten druk van zijn *Wiederholungsbuch der Befestigungslehre und des Festungskrieges* (uitgave Eisen Schmidt, Berlijn). In dat boek, hetwelk is gegrond op de Deutsche reglementen en voorschriften, lezen wij in het hoofdstuk: „Bekämpfung von Verteidigungsanlagen des Feindes" van het deel „Befestigungslehre" in pt. 171:

Der Ausführung der Arbeiten musz in der Regel eine Erkundung des Geländes vor der feindlichen Stellung und der dort vorhandenen natürlichen und künstlichen Hindernisse vorausgehen, um Ueberraschungen auszuschlieszen, die Vorbereitungen für die Ueberwindung von Hindernissen treffen, *die Truppe darauf einüben* 1) und zweckentsprechende Anordnungen für die Durchführung des Angriffs erlassen zu können.

En in pt. 288 van het deel „Festungskrieg" komt de schrijver daarop nog eens terug:

Auf die durch die Erkundungen gewonnene Kenntnis der Verteidigungs-Anlagen gründet sich die *Einübung* der zum Sturm bestimmten *Truppen* an Hindernissen, welche an geeigneter Stelle (z. B. beim Pionier-Hauptdepot) der Wirklichkeit entsprechend hergestellt werden.

En ten slotte lezen wij ook in de laatste alinea van pt. 190 der *Handleiding voor den Vestingoorlog* (1912):

De vereischte middelen tot het overschrijden der hindernissen.... moeten bijeengebracht en gereedgelegd wor-

1) Cursiveering van mij.

den, terwijl *de troepen te voren grondig* in het gebruik dezer middelen moeten zijn geoefend 1).

Waarbij alzoo in het midden wordt gelaten, of die beoefening reeds in vreedestijd, dan wel onmiddellijk vóór de toepassing in het werkelijk oorlogsbedrijf moet plaats hebben.

Zooals reeds gezegd, komt het ons niet wenschelijk voor, met het houden van zoodanige oefeningen te wachten tot laatstgenoemd tijdstip, m. a. w. tot een oogenblik, waarop wellicht noch de beschikbare tijd, noch de omstandigheden daartoe gelegenheid zullen geven, doch verdient een systematische beoefening in vreedestijd alle aanbeveling. Daarvoor werd ook, o. a. op grond van de lessen van den veldtocht in Oost-Azië, een pleidooi geleverd in „*Japan's oorlogservaringen*”, een boek, geschreven door een Japansch officier, die dien veldtocht medemaakte (besproken in de Mitteilungen über Pionierwesen 1913, No. 1), en laatstelijk, naar aanleiding van de ondervindingen der Bulgaren in den eersten Balkanoorlog, weder door den Majoor IMMANUEL in zijn beschouwingen aan het slot van *Der Balkankrieg 1912/13*, Heft 4.

De hiervóór genoemde *Instruction provisoire etc.* verdient dan ook wel een nadere beschouwing.

Zij is verdeeld in drie afdeelingen, n.l.:

I. Franchissement et destruction des principales défenses accessoires.

II. Franchissement des fossés et des grilles.

III. Destruction des grilles.

Alvorens het gedeelte van Afdeeling I, betrekking hebbende op het overtrekken en vernielen van ijzerdraadversperringen, te laten volgen 2), zij nog de aandacht gevestigd op enkele bepalingen van de, aan de hoofdstukken voorafgaande „*Indications générales.*”

1. Elke poging tot het maken van een doorgang in de een of andere hindernis wordt geleid door een officier, onder wiens bevelen één of meer ploegen werkers, elke ploeg gecommandeerd door een onder-officier, den arbeid verichten. De commandant en het kader moeten, zoo eenigzins mogelijk, worden gekozen uit het personeel, dat aan de verkenning 3) van de te overschrijden hindernissen heeft deelgenomen.

2. De samenstelling der detachementen, alsmede de uitrusting en de tenue van de pioniers, die belast worden met het aanbrengen van het materieel, worden voor elk geval afzonderlijk vastgesteld, in verband met den aard van het werk en met de omstandigheden, waaronder het moet worden verricht. De eenige taak van deze pioniers bestaat in het voorbereiden van de hulpmiddelen tot overschrijding of vernieling en het in werking stellen daarvan om voor de aanvalstroepen

1) Cursiveering van mij.

2) In verband met het -- als gevolg van de uitvoerigheid van de instructie -- veelvuldig daarin voorkomen van technische termen, kwam het ons gewenscht voor, deze niet in het Fransch, doch in vertaling weer te geven.

3) Volgens de *Instruction pratique provisoire sur le service du génie dans la guerre de siège.*

een weg te banen. In sommige gevallen zal het aanbeveling verdienen, de werkers alle, of voor een gedeelte ongewapend te doen uitrusten, ten einde hun volkomen bewegingsvrijheid te verschaffen.

Wanneer deze werkers niet worden beveiligd door patrouilles, kan het wenschelijk zijn, bij het werkdetachement eenige vastberaden manschappen in te deelen, wier opdracht is, eventueel aanwezige schildwachten, zonder opzien te baren, onschadelijk te maken.

Men verstrekke hun speciale kledingstukken, in kleur overeenkomende met het terrein, waarop de arbeid moet worden verricht 1); hun schoenen moeten of van vilten of gummi-zolen worden voorzien of stevig met lappen worden omwikkeld, om het geluid hunner schreden te dempen; het kan zijn nut hebben, hen de handen en het gezicht te doen zwart maken.

Overeenkomstige voorzorgen dienen te worden genomen ten aanzien van de kleur der gereedschappen, in het bijzonder van de springladingen en van de tot het dragen daarvan bestemde latten.

3. De voor de vernieling met behulp van springmiddelen van versperringen (verhakking, ijzerdraadnetten) beschreven werkwijzen, berusten in beginsel op het gebruik van langgestrekte springladingen, bestaande uit drie naast elkander gelegen rijen blokjes meliniet Deze ladingen worden in het algemeen verdeeld in lengten van 5 M. (bevattende 99 blokjes), behalve de laatste, waarvan de lengte, steeds

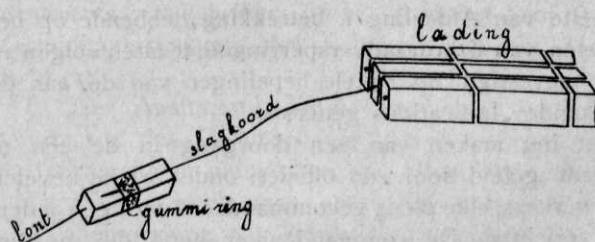

Fig. 6.

minder dan 5 M. bedragende, afhankelijk is van de totale lengte der lading. De ladingen worden niet voorzien van slaghoedjes, ten einde de kans op ontploffing gedurende het transport

en tijdens het aan brengen te voorkomen. Aan het laatste gedeelte der lading wordt een eind slagkoord van de vereischte lengte aangebracht, dat bestemd is tot het overbrengen van de ontploffing van een blokje meliniet, dat op de hieronder aangegeven wijze tot explosie wordt gebracht (No. 8).

4. . . . In alle gevallen wordt de ontploffing der lading of de gelijk-tijdige ontploffing van alle ladingen bewerkstelligd, door het slagkoord

1) In het bijzonder wit in tijden van sneeuwval.

2) Men kan zich gemakkelijk een gummi-ring verschaffen, door dezen te snijden uit een rijwielband.

Deze wijze van ontsteking der ladingen, welke bijna onmiddellijk plaats vindt, is die, welke bij nachtelijken arbeid het gemakkelijkst uitvoerbaar is.

goed te verbinden aan een blokje meliniet, dat rechtstreeks door middel van een langzaam brandende lont wordt ontstoken. Deze verbinding kan spoedig tot stand worden gebracht met behulp van een gummi-ring 2) (fig. 6). Het blokje meliniet, voorzien van de lont, wordt medegevoerd door den gegradueerde, die de ploeg commandeert."

Afdeeling I, waarvan het door ons beschouwde onderwerp deel uitmaakt, begint met de algemeene bepaling:

„5. De stormgangen, die de pioniers door de hindernissen moeten maken, moeten een breedte hebben van ongeveer 4 M., opdat de aanvalstroepen deze in colonne met vieren kunnen doorschrijden."

Daarna worden behandeld de methoden van overtrekken en van vernielen voor verhakkingen, wolfskuilen en piketteeringen, en vervolgens die voor

IV. IJZERDRAADVERSPERRINGEN.

Overtrekken.

21. Het overtrekken van een ijzerdraadversperring is alleen mogelijk voor enkele manschappen, die zeer langzaam voorwaarts gaan of onder het netwerk doorkruipen; in het laatste geval verdient het aanbeveling, de manschappen van een draadschaar te voorzien, om de enkele draden, die hen zouden tegenhouden of het inbrengen van de hulpmiddelen (in het algemeen langgestrekte ladingen), die zij medevoeren (No. 24), zouden belemmeren.

Vernieling.

A. Met behulp van springmiddelen.

22. a) **Het tot ontploffing brengen in of onder het ijzerdraadnet van een verstijfde (rigide) lang gestrekte lading van 3 rijen melinietblokjes, van zoodanige lengte, dat zij aan weerszijden ongeveer 50 c.M. buiten de versperring uitsteekt.**

Zelfde werkwijze als bij de vernieling van verhakkingen 1).

Voor materieel, personeel en werkwijze, zie No. 8, 9 en 10.

[8. *Materieel.* — Lading van 3 rijen blokjes in deelen van 5 M. (99 blokjes per ladingdeel); voorts een deel, dat aan de lading een lengte geeft, ongeveer 1 M. grooter dan de diepte der hindernis, en voorzien is van een slagkoord, dat stevig bevestigd is in de ligplaats voor het slaghoedje van het middelste blokje van de achterste groep van 3 (fig. 6.)

De lading wordt met behulp van een gevlochten hennepsnoer gebonden op latten, voorzien van verlengstukken met plaatijzeren moffen (fig. 7 en 8); de voorste lat wordt voorzien van een kop met rolletjes en met plaatijzeren kap (fig. 9). Deze latten (richels) hebben een dikte van 4 c.M., en een breedte van 6.5 c.M., *gelijk* aan die van de lading.

1) De ontploffing van de lading veroorzaakt een coupure van ongeveer 4 M. breedte, meestal vrij van overblijfselen der versperring.

Stukken daarvan worden niet verder weggeslingerd dan \pm 50 M. in de richting van de lading, en dan circa 150 M. naar beide zijden in de richting loodrecht daarop.

Ontstekingswijze: 1 blokje meliniet, tot ontploffing gebracht door middel van een langzaam brandende lont, voorzien van een slaghoedje.

Al dit materieel wordt te voren gereed gemaakt (waarvoor men over minstens een uur tijd moet beschikken) en opgelegd zoo dicht mogelijk nabij de plaats, waar het moet worden gebruikt, op een punt, dat aan 's vijands gezicht onttrokken is.

9. *Personeel.* — 1 onderofficier, ploegcommandant 1).

1 ploeg, bestaande uit een even groot aantal groepen van 2 man, als het aantal deelen, waarin de lading is verdeeld 2).

10. *Werkwijze.* — Op het afgesproken teeken of bij ontvangst van een desbetreffend bevel gaat de onderofficier, die het blokje meliniet met de lont medevoert, gedekt voor-

Fig. 7.

1) Een officier leidt het werk; in geval van meerdere vernielingen op geringen onderlingen afstand commandeert hij alle ploegen.
2) In geval van nood is 1 man voldoende om een deel der lading (op een lat) te behandelen en te vervoeren.
3) In het algemeen is het een voordeel, wanneer de lading aanvanke-lijk steunen kan op een der voorste takken van de verhakking (draden van de ijzerdraadversperring) op eenigen afstand boven het maaiveld, waardoor de wrijving van de lading over den grond verminderd en haar voortbeweging in de hindernis vergemakkelijkt wordt.

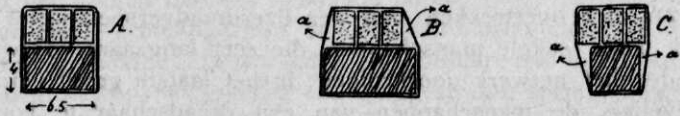

Fig. 8.

Doorsnede over de lading op de lat. De handelwijze aangegeven bij A is goed, die bij B en C niet, wegens de overblijvende ledige ruimten a.

waarts, circa 20 pas vóór de eerste groep van 2 man, die het voorste deel der lading dragen. De groepen, die de verschillende deelen der lading medevoeren, volgen den onderofficier zich dekkende en zoo noodig kruipende; zij volgen elkander met enkele passen tusschenruimte (hoogstens 5 à 10).

Aan den buitenrand van de versperring gekomen, kiest de onderofficier vlug een punt, dat gunstig is voor het aanbrengen der lading 3); hij wijst dat aan de eerste groep van 2 man, die het voorste deel der lading in de versperring schuiven. De tweede groep brengt, geholpen door de eerste, het tweede deel der lading in de mof aan het achtereinde van het voorste, en schuift het ge-

1) Een officier leidt het werk; in geval van meerdere vernielingen op geringen onderlingen afstand commandeert hij alle ploegen.

2) In geval van nood is 1 man voldoende om een deel der lading (op een lat) te behandelen en te vervoeren.

3) In het algemeen is het een voordeel, wanneer de lading aanvanke-lijk steunen kan op een der voorste takken van de verhakking (draden van de ijzerdraadversperring) op eenigen afstand boven het maaiveld, waardoor de wrijving van de lading over den grond verminderd en haar voortbeweging in de hindernis vergemakkelijkt wordt.

heel voorwaarts; de overige groepen handelen desgelijks, en aldus wordt de lading voortgeschoven, tot zij zooveel mogelijk den tegenovergestelden rand der versperring bereikt.

De ploeg trekt vervolgens minstens 50 M. in de richting van de lading terug, alle mogelijke voorzorgen nemende om niet ontdekt te worden; intusschen bevestigt de onderofficier met behulp van den gummi-ring het eind slagkoord van de lading aan het blokje met de lont, en ontsteekt deze of houdt zich gereed om zulks op een afgesproken teken te doen. Zoodra de lont brandt, trekt hij zich terug 1); vervolgens, na vlug den toestand der bres te hebben verkend, gaat hij de aanvals-

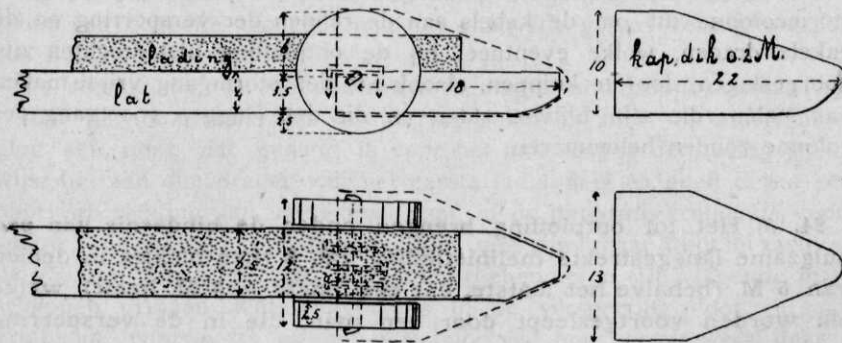

Fig. 9.

colonne tegemoet, die tot op ± 50 M. afstand van den rand der versperring heeft kunnen oprukken.

Zoo noodig gaat een detachement van een 10-tal pioniers, voorzien van bijlen en van scharen, onmiddellijk aan de stormcolonne vooraf om den doorgang vrij te maken van enkele overgebleven boomstronken, die den vluggen voortgang der colonne zouden kunnen belemmeren.]

Wanneer er prijs op wordt gesteld, een stormgang van eenige meerdere breedte dan 4 M. te verkrijgen, en vooral, wanneer de versperring ijzeren palen heeft, brengt men gelijktijdig twee evenwijdige ladingen, op een onderlingen afstand van ongeveer 2 M., tot ontploffing.

1) Om de gedachten te bepalen zij medegedeeld, dat het aanbrengen van een lading van 15 à 20 M. lengte in ongeveer een minuut kan geschieden.

Het aanbrengen van het ontstekingsmiddel is het werk van een oogenblik. De, zij het ook slechts geringe speling bij de verbinding van twee deelen der lading maakt de verstijfde lading toch buigzaam genoeg, om zich te kunnen regelen naar de oneffenheden van het terrein. Dank zij de wijze van binden met het hennepsnoer is zelfs een geringe achterwaartsche beweging van de in de versperring geschoven lading mogelijk, wanneer een weinig beteekenend beletsel, waartegen zij zou stuiten, zou noodzaken, haar eenigszins zijwaarts te verplaatsen.

N.B. De ploegcommandant kiest de plaatsing der lading zoodanig, dat zij, zoo mogelijk, langs een rij palen ligt.

Wanneer de ijzerdraadversperring door een voorgelegen glacis wordt gedekt, houdt de voorste groep van 2 man zich op aan den voet van het binnentalud van het glacis, en ondersteunt de lading boven den grond op dat punt, om het inbrengen en vooruitschuiven in de versperring te vergemakkelijken.

23. Bij deze werkwijze, gaat, overeenkomstig het gestelde in de laatste alinea van No. 10, een detachement van een 10-tal pioniers, voorzien van krachtige scharen en, zoo noodig, van bijlen, onmiddellijk vóór de stormcolonne uit om de kabels aan de randen der versperring en de enkele draden, welke eventueel bij de ontploffing niet mochten zijn doorgeslagen, door te knippen, alsook om den stormgang vrij te maken van palen, die zijn blijven staan en die den vluggen voortgang der colonne zouden belemmeren.

24. *b)* Het tot ontploffing brengen onder de hindernis van een buigzame langgestrekte melinietlading van 3 rijen blokjes in deelen van 5 M. (behalve het laatste, dat een lengte < 5 M. heeft), welke elk worden voortgesleept door een man, die in de versperring kruipt, waarbij de voorste man van een draadschaar is voorzien. De lading moet ongeveer 50 cM. buiten de randen der versperring uitsteken.

Deze langzame, doch zekere werkwijze moet worden toegepast des nachts, wanneer men vermoedt, dat in de ijzerdraadversperring hinderpalen als planken, grondophoogingen, enz. aanwezig zijn, die het voortschuiven van verstijfde ladingen zouden beletten.

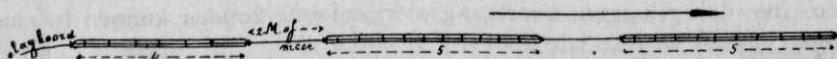

Fig. 10.

25. *Materieel.* Deelen van de lading (No. 3), verpakt in een omhulsel van stevig linnen en elk bevestigd op een touwtje, dat bestemd is om hun een voldoende weerstandsvermogen tegen het voortslepen te geven; zij worden bovendien onderling verbonden door minstens 2 M. lange touwen (fig. 10).

1 blokje meliniet met lont.

1 met laken omwikkelde draadschaar (om geraas te voorkomen).

De voorbereiding van het materieel vereischt ongeveer een uur; het wordt zoo dicht mogelijk nabij de plaats van gebruik, onttrokken aan 's vijands gezicht, opgelegd.

26. *Personeel.* 1 onderofficier, ploegcommandant 1).

1 ploeg, bestaande uit evenveel manschappen, als de lading deelen telt; deze manschappen dragen lederen kleeding en dito handschoenen.

De ploeg houdt zich op nabij de plaats van oplegging van het materieel.

27. *Werkwijze.* Op het overeengekomen tijdstip of bij ontvangst van een desbetreffend bevel gaat de onderofficier, die het blokje meliniet met de lont medevoert, gedekt voorwaarts naar den rand van de versperring; hij wordt op zeer korten afstand door zijn ploeg gevolgd, zoodat deze haar commandant voortdurend kan waarnemen of zijn, met gedempte stem gegeven aanwijzingen kan hooren 2).

Iedere man gaat, een deel der lading dragende, voorwaarts op het spoor van dengene, die voor hem uit gaat, alle geraas vermijdende, en zoo noodig kruipende.

De voorste man is voorzien van de met laken omwikkelde draadschaar.

Aan den buitenrand der versperring gekomen, kiest de onderofficier vlug een punt, dat gunstig is voor het aanbrengen der lading 3); hij wijst het aan den drager van het eerste ladingdeel en geeft dezen een punt van richting aan. Deze man gaat, in de hindernis kruipende, voorwaarts, zijn ladingdeel medesleepende; met zijn schaar knipt hij zachtjes de draden door, die zijn bewegingen belemmeren. De volgende manschappen dringen achtereenvolgens in de versperring door en gaan kruipende voorwaarts op het voetspoor van hun voorgangers, daarbij zich latende leiden door de touwtjes, die de verschillende deelen der lading onderling verbinden.

Zoodra de voorste man den binnenrand der ijzerdraadversperring bereikt, legt hij zijn lading zoodanig neer, dat zij ongeveer 0,50 M. voorbij dezen rand uitsteekt 4) en dat zij in de nabijheid van een rij palen ligt.

Intusschen blijven de overige manschappen voorwaarts gaan.

Zoodra de tweede ter hoogte van het achtereinde van het eerste deel der lading gekomen is, houdt hij halt en legt zijn lading in het verlengde van de voorafgaande, daarbij zorg dragende, dat het uiteinde van laatstgenoemde over 10 à 15 cM. wordt bedekt, ten einde de overbrenging der ontploffing te verzekeren (fig. 11).

1) Een officier leidt het werk; in geval van meerdere vernielingen op geringen onderlingen afstand commandeert hij alle ploegen.

2) De onderofficier kan zich ook door middel van een touwtje met den voorsten man zijner ploeg verbinden.

3) Wanneer langs den rand der versperring een kabel is aangebracht, verdient het aanbeveling, de lading onder een laaggelegen punt van dien kabel te leggen.

4) Wanneer aan den binnenrand een kabel is aangebracht, kan men het vooreinde van de lading oplichten om het te doen rusten op dien kabel, die dan bij de ontploffing zeker zal worden doorgeslagen.

Zoo noodig kan men op gelijke wijze handelen om de vernieling van den kabel langs den eersten (buiten)rand te verzekeren.

De volgende manschappen handelen achtereenvolgens als de tweede. Allen trekken, langs de lading kruipende, terug langs den weg, die bij het voorwaarts gaan werd gevolgd; de laatste man overtuigt zich er van, dat de uiteinden der opeenvolgende ladingen elkander behoorlijk bedekken.

Het overige gedeelte van de verrichtingen (aanbrengen van het ontstekingsmiddel, ontsteking, verkenning van de bres, zoo noodig aanvullingswerkzaamheden) geschiedt, als beschreven in Nos. 24 en 25 1).

Fig. 11.

28. „Procédé éventuel.”

Wanneer de omstandigheden het gebruik van langgestrekte ladingen *in of onder* de ijzerdraadversperring niet veroorloven, kan men — mits beschikkende over een daartoe voldoende commandement — zijn toevlucht nemen tot het gebruik van verstijfde (rigides) langgestrekte ladingen, die op de versperring geworpen worden 2) of tot geconcentreerde ladingen van ± 12 K.G., die, met een behoorlijke dieptespreiding, uit de hand geworpen worden 3).

B. Met behulp van draadscharen.

29. Met behulp van versterkte draadscharen in de richting loodrecht op die der hindernis daarin een doorgang maken van minstens 4 M. breedte.

Deze werkwijze kan in het algemeen slechts bij schemering worden gevolgd 4).

30. *Materieel.* 7 versterkte, met laken omwikkelde draadscharen 5) plus zooveel maal 2, als er meer of minder regelmatige paalrijen in de breedte van den te maken stormgang zijn.

1) Het aanbrengen van de ladingen is bij deze methode een uiterst langzame verrichting (1 minuut per M. diepte van de versperring), maar deze verschaft groote zekerheid en kan gemakkelijk worden uitgevoerd zonder te worden ontdekt.

Bij een optreden met eenige ploegen gezamenlijk, ten einde meerdere stormgangen tot stand te brengen, bringe men de ladingen een zekeren tijd te voren aan, en ontsieke ze eerst kort vóór den aanval.

2) De ontploffing van een langgestrekte lading, die *op* een ijzerdraadversperring wordt gelegd, heeft slechts half zooveel uitwerking, als zij *onder* het net zou hebben. Men beproeve niet het gewicht te vergrooten van de lading, waarvan het behoorlijk werpen toch reeds vrij moeilijk is; liever passe men dan twee ladingen toe.

3) Een lading van $12\frac{1}{2}$ K.G. meliniet, d. i. 92 blokjes (inhoud van een zandzak) vernielt de versperring over een oppervlak van plm. 3 M. middellijn.

4) Met eenigszins geoefende sappeurs is de snelheid van voorwaarts gaan 5 á 6 M. per minuut.

5) Bij ijzerdraadversperringen te velde, waarin geen dikke draden voorkomen, kan men het eventueel te kort komende aantal versterkte draadscharen met gewone draadscharen aanvullen.

2 bijlen (als de palen van hout zijn).

4 paar lederen handschoenen.

31. Personeel. 1 onderofficier, ploegcommandant 1).

1 ploeg, bestaande uit 2 groepen.

1e groep. Zooveel maal 2 man, als er paalrijen in de breedte van den te maken doorgang zijn, plus 2 man; deze groep, waarvan alle manschappen zijn voorzien van een versterkte draadschaar, die zij aan een riem of touw om den hals dragen, staat onder rechtstreeksch bevel van den onderofficier-ploegcommandant.

2e groep. 1 korporaal, voorzien van een schaar (als reserve)-groepscommandant.

4 manschappen, elk voorzien van een om den hals gehangen schaar en van een paar lederen handschoenen,

De ploeg wordt, voorzien van haar gereedschap, verzameld in de nabijheid van de hindernis, buiten gezicht van den vijand.

32. Werkwijze. Neem, bij wijze van voorbeeld, aan, dat de verkenningen hebben aangetoond, dat het wenschelijk is, de versperring te vernielen over een breedte van 3 vakken, zoodat dus 2 paalrijen binnen den gewenschten doorgang vallen.

De 1e groep is dan 6 man sterk, en de geheele ploeg telt 10 man, plus een korporaal en den onderofficier-ploegcommandant. Aan gereedschap beschikt zij over 11 scharen (1 per man, alsmede de korporaal).

De manschappen van de 1e groep, op één gelid, genummerd van 1 tot 6, zijn belast met het doorknippen van alle draden in de onmiddellijke nabijheid van de palen en aan de zijkanten van den doorgang; de manschappen van de 2e groep, genummerd van 1 tot 4, moeten alle einden ijzerdraad ter weerszijden van en buiten den doorgang werpen, die, welke nog intact zijn, doorknippen, en de palen, die gebroken of dwars in den doorgang omgeworpen zijn (bijv. als gevolg van de uitwerking van het geschutvuur) rechtzetten of uittrekken 2).

Op het afgesproken teeken of bij ontvangst van een desbetreffend bevel gaat de onderofficier-ploegcommandant voorwaarts met de eerste groep, die hem op enkele passen afstand volgt, zich dekkende en bovenal alle geraas vermijdende; de 2e groep volgt op korten afstand (± 15 M.) de bewegingen van de 1e, en neemt overeenkomstige voorzorgen als deze.

Aan den buitenrand der versperring gekomen, kiest de onderofficier de juiste plaats voor den doorgang en plaatst vlug de manschappen der 1e groep:

No. 1 links, van den rechter paal van den ingang van den stormgang;

1) Een officier leidt het werk; in geval van meerdere vernielingen op geringen onderlingen afstand commandeert hij alle ploegen.

2) Het is van belang, dat palen, die in den doorgang blijven staan, goed zichtbaar zijn, om het vallen van de manschappen der stormcolonne te voorkomen.

Nos. 2 en 3, naast elkander, tegenover den paal links van den hiervóór genoemden;

Nos. 4 en 5, als de Nos. 2 en 3 tegenover den volgenden paal;

No. 6, rechts van den linker paal van den ingang van den stormgang.

Hij wijst hun zoo goed mogelijk de meer of minder regelmatige paalrij, waarlangs zij moeten voorwaarts gaan en langs welke zij

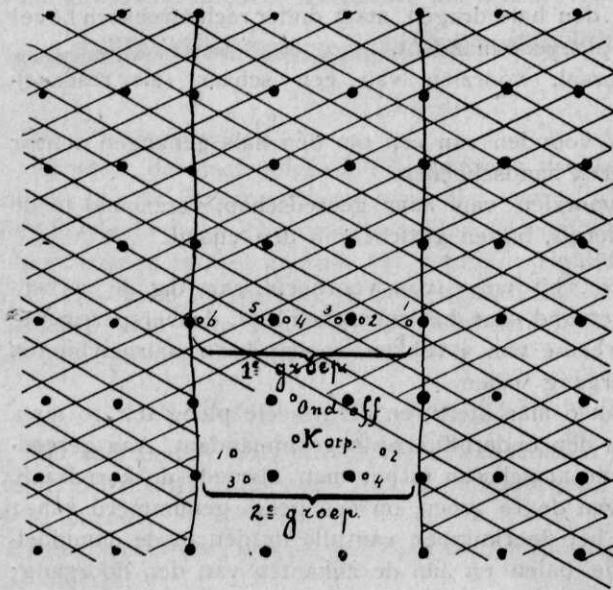

Fig. 12.

alle draden in de onmiddellijke nabijheid van de palen moeten doorknippen, en wijst aan de No. 1 en 6, dat zij alleen de draden aan de binnenzijde van den doorgang behoeven door te knippen.

Daarop geeft hij aan deze ploeg terstond bevel, den vernielingsarbeid te beginnen en blijft voortdurend in haar nabijheid.

De manschappen knippen zoo vlug mogelijk de draden door en dringen, onafhankelijk van elkander, in de versperring voorwaarts, trachtende geen draden over te slaan; zij, die het eerst den binnenrand hebben bereikt, keeren voortwerkende terug, om aldus de taak van hun minder ver gevorderde kameraden te verlichten 1)

De korporaal en de 2e groep beginnen hun arbeid zonder een bevel af te wachten, en zuiveren, onmiddellijk achter de manschappen der 1e groep volgende, den doorgang van alle afgesneden draden (fig. 12)."

(Wordt vervolgd.)

1) Wanneer de ijzerdraden alleen aan het boven- en het onderende der palen zijn bevestigd, en niet ter halver hoogte, verdient het aanbeveling, dat van iedere groep van 2 man, die langs een paalrij in den doorgang werken, de eene alle draden aan het boveneinde der palen doorknipt en de andere die aan het onderende. De eerste, die dan in een zeer gemakkelijke houding werkt, schiet vlugger op dan de tweede en gaat dezen vooruit, door over de lage draden heen te stappen; aan den binnenrand gekomen, keert hij op zijn schreden terug en knipt de lage draden door, om aldus de taak van zijn kameraad te verlichten.

Het voordeel van deze handelwijze bestaat daarin, dat de manschappen van elke groep van 2 elkander niet hinderen en vlugger kunnen arbeiden.

Iets over de uitwerking van de Deutsche 42 c.M. Mortieren,

DOOR

J. VAN DER WEYDEN,

Majoor van den Generalen Staf, Ned.-Ind. Leger.

De berichten, welke in de verschillende buitenlandsche bladen met betrekking tot de uitwerking van het door Duitschland nieuw ingevoerde zware geschut van 42 c.M. tot ons komen, loopen zoozeer uitéén, dat het vrijwel onmogelijk is, nu reeds een nauwkeurig oordeel daaromtrent te vestigen.

Zoo werd in de „Münchener Neueste Nachrichten” vermeld, dat 120 schoten uit genoemd geschut noodig waren om de bomvrije gebouwen in het Fransche fort Manonvillers, welke gedekt waren door eene ongewapende betonlaag van \pm 2,5 M. dikte, te vernielen, terwijl de „Vossische Zeitung” beweert, dat daartoe 158 schoten benoodigd waren. Meer in overeenstemming met laatstgenoemd aantal is het getal van 160 schoten, dat door een ander Duitsch blad wordt opgegeven.

Ook over de uitwerking der zware projectielen op de forten om Luik werden in den aanvang van den oorlog fabelachtige berichten verkondigd. Echter verschijnen in den laatststen tijd in de dagbladen mededeelingen van ooggetuigen, welke ons beter in staat stellen, een denkbeeld te verkrijgen van de ontzettende materiele en moreele uitwerking van de nieuw ingevoerde zware mortieren. Onder die mededeelingen treffen ons in 't bijzonder hetgeen de „Times” weergeeft uit het dagboek van een Belgischen ingenieur, die zich gedurende den aanval op Luik in het fort Boncelles bevond, en de aantekeningen, welke de „Kölnische Zeitung” openbaar maakt uit het dagboek van Generaal LÉMAN, den dapperen verdediger van Luik, over de beschieting van het fort Loncin.

Het lijkt ons niet ondienstig, hier een en ander uit beide dagboeken weer te geven. Tot goed begrip daarvan eerst enkele korte toelichtingen.

De forten der vesting Luik liggen op een afstand van 6—9 KM. van de stad, die daardoor niet voldoende tegen een bombardement gevrijwaard is, en op onderlinge afstanden van 4 à 5 K.M., afstanden, te groot om de zoo goed als niet versterkte tusschenruimten van uit de forten krachtig te bestrijken. De stad zelf is niet van eene kernversterking voorzien.

De forten dateeren uit de jaren 1888—1892 en werden gebouwd volgens de beginselen van den Belgischen Generaal DE BRIALMONT. Het zijn zoogenaamde „eenheidsforten”. De werkzaamheid der artillerie heette door grondige pantsering gewaarborgd te zijn. De dekkingen der bomvrije gebouwen bestonden uit ongewapend beton van \pm 2,5 M. dikte, waarop een aardlaag.

Het zijn groote forten, die door hunne zichtbaarheid groote trefkans voor het vijandelijk vuur bieden. Hun aantal om Luik bedraagt 12, waarvan 6 op iederen Maasoever. De forten Loncin en Bonnelles, waarvan hieronder sprake is, behooren tot de grootste en zijn van driehoekigen vorm. Eerstgenoemd fort, gelegen ten N.W. van Luik op den linker Maasoever, bestrijkt den spoorweg van Saint-Troud en de wegen van Tongeren en Hollogue naar Luik; laatstgenoemd fort, op den rechter Maasoever ten Z. van Luik gelegen, bestrijkt de geheele streek tusschen de Ourthe en de Maas in Z. en Z.W. richting.

De Duitschers hadden reeds op den 7^{den} Augustus de geheele stad in hun bezit, doordat zij van eene gaping in den Z.O. sector van de fortenlinie konden gebruik maken om tot de onbeschermden stad door te dringen, zoodat zij de fortenlinie van uit het centrum konden aanvallen.

Na heftige infanterieaanvallen op 5 Aug. werd de aanval op het fort Bonnelles van 6 tot 13 Aug. gestaakt. Bovenbedoeld Belgisch ingenieur die zich in het fort bevond, meldt nu in zijn dagboek:

„13 Aug. Aankomst der zware Duitse artillerie, die zoodanig opgesteld is, dat we ze evenmin zien als beschieten kunnen.

„14 Aug. 6 uur 's morgens: Ons fort wordt twee uren lang op de vreeselijkste wijze gebombardeerd. Onze telefoonverbindingen zijn vernietigd. Er komt bevel onze koepels te sluiten en verder af te wachten wat komen zal.

„8 uur 's morgens: Twee Duitse officieren vragen ons in het Fransch of wij ons willen overgeven. „Gij hebt nu de vreeselijke werking onzer kanonnen kunnen zien. De vernietiging zal in een oogenblik volkomen zijn. Geeft u over!” Het antwoord onzer officieren luidt: „Onze eer verbiedt ons over te geven; wij zullen tot het laatst weerstand bieden”. Al onze manschappen bekrachtigen dat door luid geroep van instemming. Een half uur later begint de beschieting, ditmaal van twee kanten. De schoorsteen van onze machinekamer valt in elkaar en het vuur tast het gebouw aan. Het elektrische licht gaat uit: een verstikkende walm vult alle ruimten.

„15 Aug: Om 6 uur 's morgens storten de gewelven in, waarin onze kanonnen opgesteld zijn. De pantserdekkingen zijn gebroken. Verdere weerstand schijnt nutteloos. Drie witte vlaggen worden geheschen. „We geven ons over, en als we buiten komen, kunnen we waarnemen, dat ons fort nog slechts een puinhoop is”.

De beschieting van het fort Loncin begon volgens het bericht van Generaal LÉMAN den 11^{den} Aug. met 10 en 15 c.M. geschut. Den 12^{den} Aug.

werkten ook 21 c.M. kanonnen mede, maar eerst op den 14^{den} Aug. opende de Duitsche artillerie het vuur met 42 c.M. mortieren, die de vernieling van het fort bewerkten.

Op den 13^{den} Aug. te kwart over vier namiddags naderde een Duitsch officier met seinvlaggen tot op zeer korten afstand van het fort om de richting van het vijandelijk vuur aan te geven. Twee uur achtereen werd toen een zeer nauwkeurig gericht granaatvuur onderhouden. Na eene pauze van een half uur begon het vuur der 21 c.M. kanonnen. Zij wierpen den heelen nacht door om de 10 minuten granaten op het fort, die groote materiele schade veroorzaakten. De escarpe van de keel werd verwoest; de dekkingsmuur der linker-flank batterij in puin geschoten; alle lokalen der escarpe waren met rook der granaten gevuld. Deze vergiftigde rook maakte het verblijf in de gedekte onderkomens onmogelijk en dwong den Generaal, de bezetting van het fort op de verzamelplaats en in de galerij samen te brengen. Maar ook daarheen drong de bedwelmende rook en deed afbreuk aan de strijdvaardigheid der bezetting.

Den volgenden ochtend om half zes begon opnieuw een hevig vuur, dat eerst tegen 2 uur nam. werd gestaakt. De schoten waren zeer goed gericht en veroorzaakten ontzettende verwoestingen. Het fort dreunde tot in zijn grondvesten. Alle electriche licht-geleidingen werden vernield, zoodat de bezetting zich met petroleumlampen moest behelpen. Ook de ventilatoren waren onbruikbaar geworden, wat de atmosfeer ondraaglijk maakte.

Tegen 2 uur trad eene korte vuurpauze in, waarvan de Generaal gebruik maakte om een verkenningstocht door het fort te maken. Hij vond de keel van het fort volkomen in puin gelegd. Over de nu volgende beschieting, die met den val van het fort eindigde, hooren wij het beste, wat Generaal LÉMAN zelf daarover zegt:

„Het was 2 uur, toen de beschieting opnieuw begon met eene hevigheid, waarvan men zich geen voorstelling kan vormen. Het kwam ons voor alsof de Duitsche batterijen salvo's gaven. Later vernamen wij, dat ze toen met 42 c.M. mortieren waren gaan schieten, welke granaten van 1000 K.G. naar ons slingerden met een tot nog toe onbekend vermogen.

„We hoorden die granaten aankomen; eerst het suizen van de lucht, dat langzamerhand tot het huilen van een woedenden orkaan aanwies en in een vreeselijken donderslag eindigde; reusachtige stof- en rookwolken stoven dan over den trillenden grond.

„Op een gegeven oogenblik gedurende deze verschrikkelijke beschieting wilde ik naar het commandantslokaal terugkeeren, om te zien wat daar voorviel. Maar nauwelijks had ik eenige passen gedaan, toen een geweldige luchtstoot mij omver wierp, zoodat ik met het gelaat tegen den grond viel. Ik stond op en wilde verder gaan maar ik kon niet door de verstikkende lucht, die mij omhulde. Het was een mengsel van het gas van het ontploffende kruit en van den rook van een brand,

„welke in de manschappenlokalen was uitgebroken, waar zich bedden en meubelen bevonden.

„Ik moest dus wel op mijne schreden terugkeeren, maar men kon bijna niet meer ademen in deze atmosfeer. Gelukkig kwam kapitein COLLARD (de adjudant van den generaal) op de gedachte om het bovenste deel der vensterpantsering weg te nemen, waardoor ten minste wat lucht binnenkwam.

„Aangezien ik voortdurend het plan had, om een deel der bezetting in veiligheid te brengen, zei ik tot mijn geleide, dat ik de contre-escarpe wilde gaan. Men liet mij daartoe in de gracht glijden, die ik doorliep. Maar hoe groot was mijne ontsteltenis, toen ik zag, dat het fort ingestort was, dat zijne puinhoopen de keelgracht vulden en eenen dam vormden, die van de escarpe tot aan de contre-escarpe reikte.

„Soldaten liepen op dezen dam heen en weer. Ik hield hen voor Belgische gendarmen en riep hen aan: „Gendarmes!" maar eene benauwdheid overviel mij, ik duizelde en viel ter aarde.

„Toen ik weer bijkwam, bevond ik mij te midden van mijne begeleiders, die trachtten mij te helpen, maar onder hen bevond zich een Duitsch kapitein, die mij een glas water te drinken gaf. Het was toen ongeveer half 7 's avonds (wat ik later heb vernomen); ik werd in een ziekenwagen gelegd en naar Luik gebracht. Ik was gevangene, zonder mij te hebben overgegeven.

„Ik heb later vernomen: dat het fort Loncin om ongeveer 4.20 namiddags in de lucht gevlogen is, juist op het oogenblik, toen ik door de luchtdruk in de galerij tegen den grond geworpen werd; dat de menschen, die ik voor Belgische gendarmen hield, Deutsche soldaten waren, die op den dam gesprongen waren, toen zij de bovengenoemde gracht overstaken; en dat Deutsche pionniers gecommandeerd waren om van de verdedigers van het fort degenen te redden, die nog in leven waren.”

De Generaal werd met kapitein COLLARD en zijnen oppasser voorloopig geïnterneerd in het kasteel van den Gouverneur der Provincie.

De totale vernietiging van het fort Loncin heeft aanleiding gegeven tot de zeer overdreven berichten in de dagbladen „dat het meerendeel der forten reeds na 2 of 3 schoten uit de mortieren van 42 cM. vernield was”. Het is echter gebleken, dat een der eerste schoten uit de 42 cM. mortieren, die het fort Loncin trof, terecht is gekomen in het munitiemagazijn, waardoor het fort als 't ware werd „opgeblazen”.

De berichtgever der „Frankfurter Zeitung” schrijft over een treffer uit een 42 cM. mortier op een der Antwerpsche forten: „De granaat trof de aarden dekking vóór een pantsertoren, sloeg door een 7 M. dikke aardlaag, alsmede door de 2,2 M. dikke betondekking heen en trof den pantsertoren ter hoogte van de machines, ging dwars door den toren en sloeg in de overzijde een groot gat, waarin men een zeer groot stuk van het projectiel zag zitten. Door de kracht der explosie van dit ééne projectiel was de betondekking zoodanig uit haar ver-

„band gerukt, dat ook de inrichtingen tot richten en laden in den nabij-
„gelegen toren onbruikbaar waren geworden.”

Bovenvermelde verhalen van ooggetuigen toonen duidelijk aan, dat de strijd tusschen geschut en versterkingsmiddelen eene nieuwe periode is ingetreden. In dien strijd schijnt het geschut thans wel de overhand te hebben. Het zou echter zeer verkeerd zijn, wanneer men uit het gebeurde met de Belgische vestingwerken nu reeds gevolgtrekkingen wilde maken. Het is thans nog niet de tijd om na te gaan, welke invloed de invoering der 42 cM. mortieren zal hebben op de constructie en op de inrichting van nieuw te bouwen verdedigingswerken.

Operatiën van het Engelsche expeditieleger.

(Vervolg van blz. 55. Overgenomen met schets uit de Morning Post.)

RAPPORT VAN GENERAAL FRENCH.

Algemeen Hoofdkwartier, 20 November 1914.

Hierbij heb ik de eer U een nieuw rapport te zenden betrekking hebbende op de operatiën van de strijdmacht, onder mijne bevelen, in den slag bij Yperen-Armentières.

In het begin van October kreeg ik bij eene beschouwing van den algemeenen toestand de overtuiging, dat het noodzakelijk was eene zoo groot mogelijke strijdmacht beschikbaar te hebben, om de noordelijke flank der verbondenen te steunen, ten einde den vijand te overvleugelen en hem te dwingen zijne stellingen te ontruimen. Te zelfder tijd scheen het mij toe, dat de algemeene toestand aan de Aisne, zooals ik ze U beschreef aan het slot van mijn vorig bericht, het terugtrekken van de Engelsche strijdmacht uit de posities, die zij bezet hield, rechtvaardigde.

De vijand was door de onophoudelijke, doch steeds nuttelooze aanvallen verzwakt, terwijl de versterking der stellingen zeer verbeterd was. Ik deelde mijne meening aan generaal JOFFRE mede, die het volkomen met mij eens was.

Nadat de noodige voorbereidingen getroffen waren, begonnen de verplaatsingen den 3^{den} October, de 2e cavalerie-divisie onder generaal GOUGH rukte op over Compiègne naar het nieuwe oorlogstoneel.

De legerkorpsen volgden met enkele dagen tusschenruimte; het vervoer was op den 19^{den} October voleindigd, toen het I Korps onder Sir DOUGLAS HAIG werd uitgeladen te St. Omer.

Dat deze moeilijke operatie zoo voorspoedig verliep, is in hooge mate te danken aan de uitmuntende verstandhouding tusschen het Engelsche en Fransche leger; ik ben zeer veel verschuldigd aan den Franschen Opperbevelhebber en den Franschen generalen staf voor hun zoo hartelijke en krachtige medewerking.

HET OPERATIEPLAN.

Daar generaal FOCH door den Opperbevelhebber was benoemd, om de operatiën van alle Fransche troepen ten noorden van Noyon te leiden, bezocht ik zijn hoofdkwartier te Doullens op 8 October en stelde met hem het volgende gemeenschappelijke operatieplan op:

Het II korps concentreert op 11 October in de lijn Aire—Béthune, stelt zich in verbinding met den rechtervleugel van het 10e Fransche

eger en valt, door eene rechtszwenking, de flank des vijands aan, die tegenover het genoemde leger heeft stelling gekozen.

De cavalerie ondersteunt op de noordelijke flank van het II korps den aanval tot het III korps (dat den 12^{den} te St. Omer zal uitladen) is aangekomen. Zij moet vervolgens op gelijke wijze handelen op de noordelijke flank van het III korps tot het I korps van de Aisne is aangekomen.

De 3e cavalerie-divisie en de 7e divisie onder SIR HENRY RAWLINSON, die den terugtocht van het Belgische leger van uit Antwerpen steunen, krijgen bevel zich met het leger in verbinding te stellen, zoodra de omstandigheden zulks toelaten.

Wordt door deze bewegingen de tegenstand van den vijand gebroken, zoodat eene voorwaartsche beweging mogelijk wordt, dan moet de geheele strijdmacht der verbondenen in oostelijke richting oprukken. De weg tusschen Béthune en Rijssel vormt de scheidingslijn tusschen de Engelsche en Fransche strijdmacht.

De groote slag, die voornamelijk het onderwerp van dit rapport uitmaakt, begon op 11 October, op welken dag de 2e cavalerie-divisie, onder generaal GOUGH, het eerst met den vijand, die enkele bosschen ten noorden van het kanaal Béthune-Aire bezet hield, in aanraking kwam. De vijandelijke cavalerie werd uit deze bosschen verdreven door onze cavalerie, die zich vervolgens vereenigde met de cavalerie van de 6e divisie in de nabijheid van Hazebrouck. Dienzelfden dag kwam de rechtervleugel van de 2e cavalerie-divisie in verbinding met den linkervleugel van het II korps, dat, na bovengenoemd kanaal te zijn overgestoken, in noord-oostelijke richting opmarcheerde.

Op den 11^{den} October bereikte SIR HORACE SMITH-DORRIEN het kanaal tusschen Aire en Béthune. Ik beval hem den 12^{den} zijn opmarch voort te zetten en zijn linker vleugel vooruit te brengen in de richting van Merville. Vervolgens moest hij voortrukken in oostelijke richting tot de lijn Laventie-Lorgies, waardoor hij in de onmiddellijke nabijheid van den linkervleugel van het Fransche leger zou komen en de Duitschers in de flank zou bedreigen.

FLANKBEWEGINGEN.

Deze beweging begon op den 12^{en}. De 5e divisie had verbinding gekregen met den linkervleugel van het Fransche leger ten noorden van Annequin. Zij rukte voorwaarts, ten einde den vijand aan te vallen die op dit punt met de Franschen in een gevecht was gewikkeld; de Duitschers verlengden hun rechtervleugel opnieuw, ten einde de dreiging tegen hunne flank te keeren. De 3e divisie, die het kanaal was overgestoken, ontwikkelde zich op den linkervleugel van de 5e divisie; het geheele II legerkorps rukte weder ten aanval op, doch kon niet veel vooruit komen, tengevolge van het moeilijke terrein,

bedekt met mijnwerken, fabrieken, gebouwen, enz. Het terrein is daarenboven opvallend vlak, zoodat steun met artillerie zeer moeilijk is. Vóór het vallen van den avond hadden onze troepen echter eenig terrein gewonnen en met goed gevolg de vijandelijke tegenaanvallen afgeslagen, met groote verliezen voor den vijand en vernieling van eenige zijner mitrailleurs.

Op en na den 13^{en} October moest de commandant van het II korps den linkervleugel voorwaarts brengen, steunende op GIVENCHY, ten einde aan weerszijden van den weg van La Bassée naar Lille te komen, ter hoogte van Fournes om op deze wijze de rechterflank en de achterhoede van den vijand, die op de hoogten ten zuiden van La Bassée stond, aan te vallen. De stelling van La Bassée heeft gedurende den geheelen slag alle aanvallen, hetzij door Franschen of Engelschen ondernomen, getrotseerd.

DE VERLIEZEN DER DORSETS.

Dien dag kon SIR HORACE SMITH—DORRIEN slechts weinig vorderingen maken. Hij maakte in het bijzonder melding van het schitterend optreden van de Dorsets, wier commandant, majoor ROPER, werd gedood. Zij verloren niet minder dan 400 man, van wie 130 gedood werden, doch den geheelen dag wisten zij zich aan de „Pont Fixe” te handhaven. Eveneens maakt hij gewag van de dapperheid der artillerie.

De strijd van het II legerkorps duurde den 14^{en} door. Op dien dag leed het leger een groot verlies, door den dood van den commandant der 3e divisie, generaal HUBERT HAMILTON.

Den 15^{en} October vocht de 3e divisie schitterend en overschreed met planken de talrijke slooten 1), die dit land doorsnijden. Zij dreef den vijand van de eene versterkte loopgraaf naar de andere, tot zij des avonds den vijand van den weg Estaires—La Bassée afdrong en stelling nam in de lijn Pont de Ham—Croix Barbée.

Den 16^{den} werd de beweging voortgezet, totdat de linkerflank van het korps kwam te staan tegenover het dorp Aubers, dat krachtig verdedigd werd. Dit dorp werd den 17^{den} door de IX Infanterie brigade genomen en bij het invallen van de duisternis hadden de Lincoln- en Royal-fuseliers zich met de bajonet na een krachtigen aanval meester gemaakt van het dorp Herlies. De brigade werd op schitterende wijze aangevoerd door den brigade-generaal SHAW.

Omstreeks dezen tijd stond het II Korps, volgens ontvangen berichten, tegenover de 2e, 4e, 7e en 9e Duitsche cavalerie-divisie, die gesteund werden door verscheidene bataljons jagers en een gedeelte van het XIV legerkorps.

Op den 18^{den} werden door den vijand krachtige tegenaanvallen

1) FRENCH spreekt hier vermoedelijk ten onrechte van „dyke's.”

ondernomen langs het geheele front van het II korps. De aanvallen werden zeer dapper afgeslagen; toch konden slechts geringe vorderingen worden gemaakt.

Van den 19^{den} tot den 31sten October weerde het II korps zich op heldhaftige wijze tegen een numeriek veel sterkere strijdmacht. De vijand was n.m.l. versterkt door minstens eene divisie van het VII korps, eene brigade van het III korps en het geheele XIV korps, dat tegenover het XXI Fransche legerkops had gestaan.

Den 19^{den} nam het Royal Irish-regiment, onder majoor DANIELL, stormenderhand het dorp Le Pilly, dat versterkt werd. Op den 20sten werd dit regiment echter afgesneden en omsingeld en leed zware verliezen.

Op den morgen van den 22sten ondernam de vijand een zeer krachtigen aanval op de 5e divisie, die uit het dorp Violaines verdreven werd; door krachtige tegenaanvallen van de Worcesters en Manchesters kon de vijand echter niet vooruit komen.

Daar de linkervleugel van het II korps eenigszins ontbloot was, trok Sir HORACE SMITH-DORRIEN zijn gevechtsslijn terug tot eene stelling, die van te voren in gereedheid was gebracht en die in algemeenen zin liep van de oostrand van Givenchy oostwaarts van Neuve Chapelle naar Fauquissart.

Toen den 22sten October de Lahore-divisie van het Indische legerkorps onder generaal-majoor WATKIS beschikbaar kwam, zond ik haar naar de omstreken van Lacon om het II korps te steunen.

BUITENGEWOON OPTREDEN VAN DE ARTILLERIE.

Heel vroeg in den morgen van den 27sten October begon de vijand een hevigen aanval, maar tengevolge van het zeer bedreven gebruik der artillerie en de zichtbare doelen, die de vijandelijke infanterie bood, was hij niet in staat tot dichtbij te naderen. Tegen den avond had een hevige aanval op de VII brigade plaats, welke met zeer groot verlies voor den vijand afgeslagen werd door de Wiltshires en de Royal West Kents. Later dreef een krachtige aanval op de XVIII Infanterie brigade de Gordon Highlanders uit hunne verschansingen, die echter hernomen werden door het Middlesex regiment, onder de dappere aanvoering van Luitenant-kolonel HULL.

De VIII Infanterie brigade, die links van het II korps in de gevechtsslijn gekomen was, werd ook hevig aangevallen, maar de vijand werd verdreven.

In beide gevallen leden de Duitschers verliezen en lieten in grooten getale dooden en gewonden achter.

Het II korps begon toen uitgeput te raken door: de voortdurende versterkingen die de vijand kreeg, de lengte van het gevechtsfront, die het moest verdedigen en de aanzienlijke verliezen, die het had geleden.

Op den avond van den 11^{den} October was het III korps nagenoeg

geheel uitgeladen te St. Omer en werd oostwaarts naar Hasebrouck gezonden, waar het korps den 12^{den} den geheelen dag bleef.

In den ochtend van den 13^{den} bezette de voorhoede van het korps, bestaande uit de XIX infanterie brigade en eene brigade veld-artillerie, de lijn Strazelee—Station Caestre—St. Sylvestre.

Dezen dag beval ik generaal PULTENEY op te rukken naar de lijn Armentières—Wytschaete; ik waarschuwde hem echter dat, mocht het II Korps zijne hulp noodig hebben, hij er op voorbereid moest zijn in zuid-oostelijke richting steun te verleen.

Een Fransch cavaleriekorps onder generaal CONNEAU vormde de verbinding tusschen het II en III korps.

Men wist dat het IV Duitsche cavaleriekorps, gesteund door eenige bataljons jagers, stelling had genomen in de buurt van Meteren; vermoedelijk werd dit korps gesteund door de voorhoede van een ander Duitsch legerkorps.

Overeenkomstig zijne bevelen viel generaal PULTENEY den vijand in front aan.

Regen en mist beletten onze artillerie voordeel te trekken van hare overmacht.

Het terrein was zeer bedekt en zeer moeilijk begaanbaar door de zware regens.

De vijand werd echter verdreven, de stelling werd bij donker genomen en verscheidene gevangenen werden gemaakt.

Gedurende den nacht versterkte het III korps de veroverde positie.

DE INNEMING VAN BAILLEUL.

Daar bekend was, dat Bailleul door den vijand bezet was, werden in den nacht voorbereidingen getroffen om het aan te vallen; uit verkenningen, in den loop van den ochtend van den 14^{den}, bleek echter, dat de Duitschers teruggetrokken waren en om tien uur 's morgens werd de stad door onze troepen bezet, waarbij veel gewonde Duitschers werden gevonden.

Het Korps bezette toen de lijn St. Jans—Cappel—Bailleul.

In den ochtend van den 15^{den} moest het III korps de Leie van Armentières tot Sailly bezetten, waarin het niettegenstaande den hardnekkigen tegenstand en zeer mistig weer slaagde; de 6e divisie bezette de lijn Sailly—Bac—St. Maur en de 4e divisie bezette Nieppe.

Daar de vijand teruggetrokken was, bezette het III korps in den nacht van den 17^{den} de lijn Bois Grenier—Le Gheir.

Den 18^{den} hield de vijand een linie bezet van Radinghem in het zuiden, over Perenchies en Frelinghien in het noorden, van waar de Duitsche troepen, die tegenover het cavaleriekorps stonden, den oostelijken oever van de rivier tot Wervick bezetten.

Dien dag zond ik het III korps naar het dal van de Leie om te trachten het cavaleriekorps te steunen bij het handhaven van zijne

positie op den rechteroever van de rivier. Daarvoor moest de vijand eerst naar het oosten in de richting van Rijssel worden teruggedreven. Een krachtig offensief in de richting van Rijssel werd ondernomen, maar de vijand had zich blijkbaar aanzienlijk versterkt, zoodat slechts weinig vorderingen konden worden gemaakt.

De algemeene toestand van het IIIe korps op den avond van den 18^{en} was als volgt :

De 6e divisie bezette de lijn Radinghem—La Vallée—Ennetières—Capinghem—Premésques tot den spoorweg, 300 M. ten oosten van Halte. De 4e divisie bezette de lijn van l'Épinette naar de rivier op een punt 400 meter ten zuiden van Frelinghien en vandaar naar een punt eene halve mijl ten zuid-oosten van Le Gheir. De korpsreserve was bij het station Armentières, de linker en rechter vleugel hadden verbinding met de Fransche cavalerie en het cavaleriekorps. Vanaf het oprukken uit Bailleul waren de vijandelijke troepen tegenover het cavalerie- en III korps aanzienlijk versterkt en op den 17^{en} s' avonds stonden er tegenover deze twee korpsen drie of vier divisien vijandelijke cavalerie, het XIX Saksische korps en minstens eene divisie van het VII korps. Het was bekend dat versterkingen voor den vijand oprukten uit de richting Rijssel.

DE VIJAND TERUGGEDREVEN.

De beweging volgend van den 11^{den} October, dreef de 2e cavalerie-divisie den vijand terug door Flêtre en Le Coq de Paille en nam, even voor het invallen van de duisternis, na een hevigen strijd Mont des Cats.

Den 14^{den} sloot de 1e cavalerie-divisie aan; het geheele cavalerie-korps, onder generaal ALLENBY, marcheerde in noordelijke richting en vermeesterde, na aanzienlijken tegenstand ondervonden te hebben, het hooge terrein bij Berthen.

Met het oog op een verder oprukken naar het oosten, gaf ik den 15^{den} generaal ALLENBY bevel de Leie te verkennen en zoo mogelijk de overgangen te bezetten, in afwachting van de komst van het III en IV korps.

Gedurende den 15^{den} en 16^{den} werd deze verkenning schitterend uitgevoerd, niettegenstaande grooten tegenstand, vooral langs het beneden gedeelte van de rivier.

Den 17^{den}, 18^{den} en 19^{den} werd de verkenning voortgezet; ofschoon waardevolle inlichtingen ontvangen en krachtige vijandelijke troepen in bedwang gehouden werden, was het cavaleriekorps niet in staat de overgangen te bezetten of vasten voet te krijgen op den oostelijken oever van de rivier.

RONDON GENT EN ANTWERPEN.

Op dit punt der krijgsv verrichtingen gekomen, acht ik het noodig

terug te gaan tot de samenwerking met de troepen, die in de buurt van Gent en Antwerpen opereerden onder luitenant-generaal SIR HENRY RAWLINSON, daar de actie zijner troepen omstreeks dezen tijd naar mijne meening een grooten invloed uitoefende op den loop der operatiën.

Deze macht, bestaande uit de 3e cavalerie-divisie onder generaal-majoor JULIAN BYNG en de 7e divisie onder generaal-majoor CAPPER, werd door Uwe Excellentie telegrafisch onder mijne bevelen gesteld.

Na het ontvangen der instructiën, beval ik SIR HENRY RAWLINSON zijne opdracht tot dekking en bescherming van den terugtocht van het Belgische leger te vervolgen om daarna de linkercolonne te vormen bij den opmarsch der Britsche troepen in oostelijke richting. De terugtrekkende beweging eindigde den 16den October; dien dag bezette de 7e divisie eene stelling ten oosten van Yperen, die zich uitstreckte van Zandvoorde over Gheluvelt naar Zonnebeke. De 3e cavalerie-divisie stond op den linkervleugel bij Langemarck en Poelcapelle.

In deze stelling werd SIR HENRY RAWLINSON gesteund door de 87e Fransche territoriale divisie te Yperen en Vlamertinghe en door de 89e Fransche territoriale divisie te Poperinghe.

Op den avond van den 16den deelde ik SIR HENRY RAWLINSON den algemeenen toestand mede bij het cavaleriekorps en het III korps en gelastte hem de bewegingen in oostelijke richting te volgen, hierbij echter rekening te houden met eene bedreiging uit het noordoosten.

Eene zeer moeilijke taak was SIR HENRY RAWLINSON en zijn troepen opgelegd. Wegens het belang, dat wij er bij hadden, in het noorden al het terrein dat wij bezaten te behouden, moest hij een zeer breed front innemen; tot de aankomst van het I korps op het noordelijk oorlogstoneel, hetwelk ik omstreeks den 20sten verwachtte, had ik geen troepen beschikbaar om hem te steunen en te versterken.

Ofschoon hij op dit uitgestrekte front zeer aanzienlijke troepenmachten tegenover zich had, vochten zoowel zijne cavalerie als zijne infanterie, met de uiterste dapperheid en bewezen zeer goede diensten.

Den 17den ontplooiden vier Fransche cavalerie-divisiën zich op den linkervleugel van de 3e cavalerie-divisie en dreven vooruitgeschoven troepen van den vijand terug tot voorbij het bosch van Houthulst.

Zooals boven beschreven is, werden den 17den aan het I, II en cavaleriekorps bevelen gegeven om door een krachtig optreden de Britsche troepen vasten voet te verschaffen ten oosten van de Leie.

HET BEZIT VAN MEENEN.

Ik beschouwde Meenen als een zeer belangrijk overgangspunt, dat den opmarsch van het leger zeer zou vergemakkelijken. Daarom gaf ik den commandant van het IV korps bevel de 7e divisie naar Meenen te dirigeeren, om te trachten dien rivierovergang in den ochtend van den 18den te nemen.

De linkervleugel van de 7e divisie zou worden gesteund door de

3^e cavalerie-brigade en meer noordelijk door de Fransche cavalerie in de omgeving van Rousselaere.

SIR HENRY RAWLINSON deelde mij mede, dat sterke vijandelijke troepen uit het oosten en noord-oosten op hem aanrukten en dat zijn linker-vleugel ernstig bedreigd werd.

Ik was volkomen bewust van de bedreiging uit die richting, maar hoopte dat, totdat de overgang te Meenen bezet en het I korps te hulp gezonden kon worden, geen grootere troepenmacht uit het oosten in aanmarsch was, dan tegengehouden kon worden door de vereenigde pogingen van de Fransche en Britische cavalerie, gesteund door de territoriale afdeelingen.

SIR HENRY RAWLINSON heeft waarschijnlijk goed geoordeeld, dat hij zijne reeds verzwakte troepen niet aan den aanval liet deelnemen, maar het gevolg was, dat de vijand door zijn voortdurend in bezit blijven van den overgang te Meenen, zijne troepen gemakkelijk en snel kon versterken, zoodat ieder verder voorwaarts gaan onmogelijk was.

In den ochtend van den 20sten October waren de 7^e divisie en de 3^e cavalerie-divisie teruggekeerd in hunne oude stelling, die zich uitstreckte van Zandvoorde over Kruseik en Gheluveld naar Zonnebeke.

DE STRIJD OM HET BEZIT VAN CALAIS.

Den 19^{den} October was het I korps, komende van de Aisne, in zijn geheel uitgeladen en geconcentreerd tusschen St. Omer en Hazebrouck.

Een vraagpunt van levensbelang moest thans worden opgelost.

Ik wist, dat de vijand toen in aanzienlijk grootere overmacht aan de Leie stond en dat het II, III, Cavalerie en IV korps een veel grooter front bezetten, dan hunne sterkten toelieten.

Deze feiten in aanmerking nemende, zou het verstandig schijnen het I korps de gevechtlijn te doen versterken; dit zou echter het land ten noorden en oosten van Yperen en het kanaal van Yperen blootstellen aan eene groote omtrekkende beweging door het III Duitsche reservekorps en minstens éene Duitsche landweer-divisie, die, naar ik wist, in deze streek opereerden. Ik wist ook, dat de vijand groote versterkingen deed aanrukken uit het oosten, waartegenover gedurende verscheidene dagen slechts twee of drie Fransche cavalerie-divisiën, eenige Fransche landweertroepen en het Belgische leger konden worden gesteld.

Na de zware gevechten, die het had geleverd, was het Belgische leger niet in staat ongesteund zulk een aanval te weerstaan; tenzij er krachtige weerstand geboden kon worden aan deze dreigende omtrekking, zouden de verbondenen worden overvleugeld, waarna de Kanaalhavens open zouden liggen voor den vijand.

Ik was van oordeel, dat eene dergelijke succesvolle beweging vreeselijke gevolgen zou hebben, daarom durfde ik het aan, de troepen over

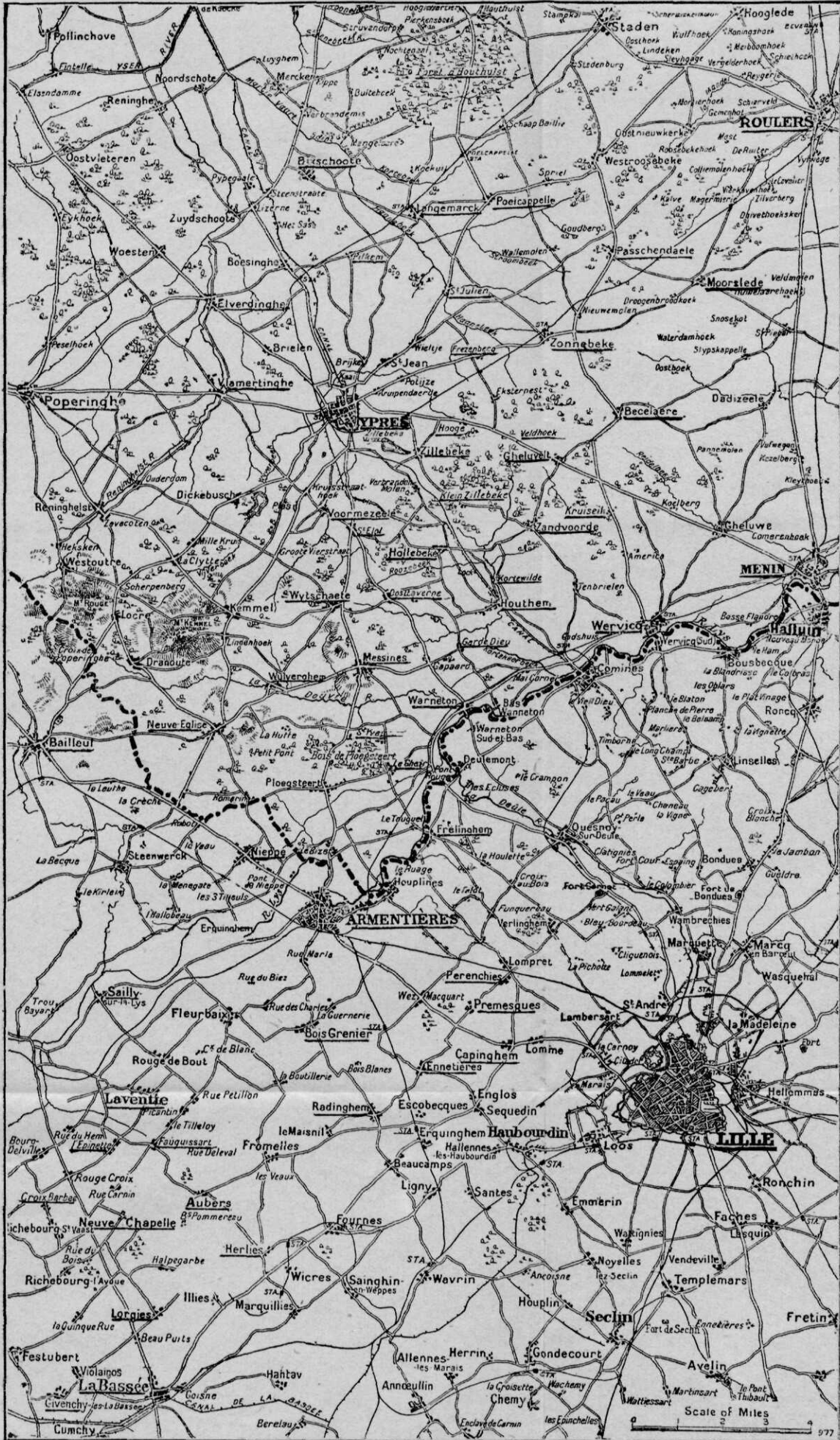
zulk een uitgestrekt front te verdeelen en beval Sir DOUGLAS HAIG met het I korps te marcheeren naar het terrein ten noorden van Yperen.

Uit de beste inlichtingen, die ik ter beschikking had, meende ik, dat de aanzienlijke versterkingen, die de vijand ongetwijfeld gedurende den 16den, 17den en 18den ontvangen had, voornamelijk gebracht waren naar de Leie en tegenover het II korps te La Bassée en dat Sir DOUGLAS HAIG ten noorden van Yperen waarschijnlijk niet meer tegenover zich zou hebben, dan het IIIe reservekorps — dat, naar ik wist, zwaar geleden had in de voorgaande gevechten — en misschien een of twee landweerd-
divisiën.

In een persoonlijk onderhoud met Sir DOUGLAS HAIG in den avond van den 19den October deelde ik hem het bovenstaande mede en gaf hem bevel met het I legerkorps door Yperen naar Thourout op te rukken. Het doel dat hij voor oogen moest hebben, was de verovering van Brugge, om daarna, indien mogelijk, den vijand op Gent terug te drijven. Indien zich eene onvoorziene omstandigheid mocht voordoen of de vijand sterker mocht blijken te zijn dan verondersteld was, moest hij, na Yperen gepasseerd te zijn, ter plaatse beslissen, of hij den vijand in het noorden, of de vijandelijke troepen, die uit het oosten kwamen, zou aanvallen. Ik had maatregelen genomen, dat de Fransche cavalerie den linkervleugel en de 3e cavalerie-divisie onder generaal BYNG den rechternvleugel van het I korps dekte.

Het Belgische leger verleende zooveel mogelijk hulp door zich te verschansen langs het kanaal van Yperen en de Yser; deze troepen, ofschoon in 't laatste stadium van uitputting, verdedigden hunne stellingen heldhaftig, hunne hoop gevestigd op het vooruitzicht van Britsche en Fransche ondersteuning.

(Wordt vervolgd.)

Militair politiek maandoverzicht.

(Afgesloten 21 Januari.)

NEDERLAND. De oprichting der Nederlandsche Overzee Trust Maatschappij heeft ten doel den neutralen handel voor onnoodige belemmering te vrijwaren. De regeeringen van Frankrijk, Groot Britannië en Rusland hebben aan de Nederlandsche regeering verklaard, dat contrabande-goederen aan die Maatschappij geconsigneerd niet zullen worden opgehouden. De Maatschappij neemt alleen goederen aan, waarvan de eindbestemming Nederland is. Om te beletten, dat de Java-theemarkt verplaatst werd van Londen naar Amsterdam, is het uitvoerverbod van thee in Engeland opgeheven.

In de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 12 Januari kwam eene belangrijke correspondentie voor van den Parijschen mederwerker, waarin schrijver deed uitkomen, dat, ongeacht de officieele protesten van Nederlandsche zijde, de Fransche pers zoo weinig op de hoogte is van Nederlandsche toestanden. De Almanach Hachette bijv. geeft de oorlogssterkte van het Nederlandsche Leger aan op 40.000 man.

BELGIË. Naar aanleiding van het opvorderen van verschillende koopwaren, die niet rechtstreeks voor het leger kunnen worden benut en welke vordering volgens de dagbladen zou oploopen tot een bedrag van vijf millioen francs, heeft de Belgische Gezant een protest ingediend bij het Ministerie van Buitenlandsche Zaken der Vereenigde Staten van N. Amerika. Van Duitsche zijde worden deze vorderingen beschouwd als indirect oorlogsmateriaal.

Een herderlijke brief van Kardinaal Mercier, Aarts-bisschop van Mechelen over de Vaderlandsliefde en standvastige lijdzaamheid, uitgegeven met Kerstmis 1914 heeft in hooge mate het ongenoegen opgewekt van het Duitsche militaire bestuur in België.

DUITSCHLAND. De beschieting van Hartlepool, Scarborough en Whitby wordt van Engelsche zijde beschouwd als eene schending van het Volkenrecht. Van Duitsche zijde wordt beweerd, dat de aanwezigheid van kustbatterijen deze schending reeds voldoende logenstraft. Zij vergelijken hunne eigen daad met de beschieting van de Vlaamsche kustplaatsen door de Engelsche vloot.

Op de verklaring van Viviani in de Fransche Kamer heeft Von BETHMANN HOLLWEG 24 December eene tegenverklaring openbaar gemaakt, waarin nogmaals het Fransche geelboek wordt bestreden. In

den aanvang van den oorlog schijnt de Deutsche regeering allen uitvoer van goud zooveel mogelijk te hebben tegengegaan. In den laatsten tijd wordt door de Deutsche Rijksbank wederom goud naar het buitenland uitgevoerd. De bevolking wordt aangemaand al het beschikbare goud bij de Rijksbank in te ruilen. Zelfs trouwringen zouden in groote getale worden ingeleverd.

Op het bericht, dat de toelating van Amerikaansche Consuls in België de goedkeuring van de militaire overheid behoefde, werd door de Nord Deutsche Allg. Zeitung bericht, dat de Deutsche regeering zich alleen uitzonderingen op het geldig zijn van het exequatur van alle Consuls voorbehield in het gebied, waar krijgsverrichtingen plaats hebben. De bedoeling hiervan is om Belgische burgers, met bepaald vijandige gezindheid, als Consuls in het bezette gebied te weren.

Bij de wisseling der nieuwjaarstelegrammen betuigde de Keizer zijne instemming met het voorstel van den Paus om voor den dienst verder ongeschikt geachte krijgsgevangenen met elkaar uit te wisselen.

Nu de Engelsche vloot alle toevoer over zee naar Duitschland belet, gaan er van Deutsche zijde stemmen op om met behulp van onderzeeërs zonder genade den strijd te openen tegen de Britsche handelsvloot.

OOSTENRIJK-HONGARIJE. Volgens RODA-RODA, de bekende militaire medewerker van de Neue Freie Presse, zal in April a. s. de laatste versterking, die Rusland op de been kan brengen, ongeveer 580.000 man, naar het front worden gezonden.

De Minister van Buitenlandsche Zaken, Graaf BERCHTOLD, is getreden en in zijn ambt vervangen door den Hongaar Baron BURIAN. De pers laat zich over het algemeen over deze bestuurswisseling in de benarde tijden niet ongunstig uit. Zij beschouwt BERCHTOLD als een weinig doortastend karakter, die tegen zijn wil dit zware ambt bekleedde, en verwacht van BURIAN meer kracht en persoonlijke invloed. Hij is een vriend van TISZA, den eersten Minister van Hongarije.

De moeilijke positie van BERCHTOLD tijdens de jongste Balkan-oorlogen is bekend. Vrij algemeen werd hij toen van eene zwakheid beticht, die het aanzien van de Monarchie in gevaar bracht. Toen echter later bleek, dat het Servisch-Bulgaarsch verbond ook tegen Oostenrijk was gericht en de geringste poging tot machtsuitbreiding in Zuidelijke richting onherroepelijk een oorlog ten gevolge zou hebben gehad, werd hij gedeeltelijk in eere hersteld. Toch was eene krachtige partij tegen hem, die zijne politiek ten ópziichte van Albanië en den lateren steun aan Bulgarijë als een blijvend gevaar beschouwde voor den vrede van het Rijk. Door de stichting van Albanië, al bleek dit reeds bij den aanvang eene mislukking te worden, werd het Servische volk in zijn overwinningsroes geremd en de haat tegen de Donau-Monarchie aangewakkerd; door aan te dringen op eene herziening van het Verdrag van Boekarest heeft hij in hooge mate Roe-

menië ontstemd. Bij verschillende gelegenheden heeft hij getracht meerdere toenadering te krijgen tusschen de volken van Oostenrijk en Italië. Na de samenkomst te Abezzia in het voorjaar van 1914 is nog officieel medegedeeld, dat de ministers van beide Rijken waren overeengekomen alle pogingen in het werk te stellen om den volksgeest in overeenstemming te brengen met de bedoelingen der regeeringen. Als een gevaarlijke toestand moet toch het feit worden beschouwd, dat, in tegenstelling met de beginselen van het Drievoudig Verbond, breede lagen der bevolking in Italië hunne sympathie uiten voor de Triple Entente en onder de leus „Triëst voor de Italianen” niets voor het Verbond met Oostenrijk gevoelen. De tekst van het Bondgenootschap is nimmer openbaar gemaakt. Uit de verklaring der Italiaansche regering moet men echter opmaken, dat Italië tot gewapende hulp alleen verplicht was, ingeval een der Staten tot een verdedigingsoorlog in bepaalde omstandigheden gedwongen werd. De Italiaansche Minister toch heeft verklaard, dat hij Oostenrijks optreden tegen Servië als zuiver aanvallend beschouwde.

De bezetting van Walona door Italië heeft de vroeger gevolgde politiek onderste boven geworpen. Beide Staten waren overeengekomen, dat de bezetting van Albaneesch gebied door eene andere Mogendheid niet zou worden geduld. Deze overeenkomst sloot in geen deele uit, dat Oostenrijk en Italië Albanië samen zouden kunnen verdeelen. Thans staat de Donau-Monarchie voor een voldongen feit en is niet bij machte de uitbreiding van Italië's macht aan de overzijde van de Adriatische Zee tegen te gaan. Terwille van de vriendschap zal men deze bezetting, die inmiddels door de Triple Entente niet meer wordt belet, met leede oogen moeten aanzien.

De Roemeensche kwestie is al even ingewikkeld. Niettegenstaande de verzoeningsgezinde pogingen van TISZA, is het nimmer mogen gelukken, de onrust in Zevenburgen, waar ongeveer 1½ millioen Roemenen wonen, te bezweren. TISZA werd bij zijne poging zeer tegengewerkt door de Hongaarsche Nationale partij, die elke concessie aan de Roemenen beschouwde als een gevaar voor de eenheid van den Staat.

De Roemenen eischen verdeeling in kiesdistricten met zuiver Roemeensche meerderheid en benoeming van Roemenen in alle ambtenaarsbetrekkingen. Gedurig nam de anti-Oostenrijksche stemming in het Koninkrijk Roemenië toe. In de Roemeensche cultuur-liga voerden zelfs actieve generaals het woord over een veldtocht in de Hongaarsche Karpathen; een lid van de Hongaarsche Kamer werd in Mei j. l. te Boekarest openlijk door studenten beleedigd.

Voortdurend kwamen in den aanvang van dit jaar in Roemeensche centra van Hongarijë rustverstoringen voor. Tegenover deze woelingen is het Zevenburgsche Verbond opgericht, dat propaganda maakte voor de militaire verdediging van Zevenburgen (Zie Juli-aflevering 1914 bl. 527.)

Of BURIAN in staat zal zijn de Donau-Monarchie uit deze benarde inklemming te redden, zal weldra blijken.

Dat na al de ellende, die deze Volkerengemeenschap heeft doorgemaakt, er thans opnieuw stemmen opgaan, die in een Bondstaat het eenige redmiddel zien, is zeer te begrijpen.

ITALIË. De bezetting van het lang verbeide Walona is eene hoogst belangrijke gebeurtenis. In de Augustus-aflevëring van 1914 kwam tegenover bl. 616 eene schets voor van deze belangrijke haven op 75 KM. afstand van Otranto. De binnenlandsche beroeringen in dit land, dat nog geen levensvatbaarheid heeft, waren de rechtstreeksche oorzaak van de bezetting. Eenmaal geplant, zal de Italiaansche vlag daar wel blijven. Van Grieksche zijde dreigt, nadat dit land opnieuw tot de bezetting van Epirus, met toestemming der Mogendheden, is overgegaan, weinig gevaar. Tot nu toe bleef de Italiaansche regeering neutraal; wat echter de steeds meer en meer alarmeerende berichten te beduiden hebben zal de toekomst leeren. Nadat de regeering voor alle gebeurtelijkheden verschillende lichten had opgeroepen, verspreiden de dagbladen voortdurend berichten, dat Italië aan den oorlog zal gaan deelnemen; zelfs wordt de datum van 20 Februari genoemd.

Zwitsersche bladen melden, dat in Januari of Februari de landweer voor 6 maanden onder de wapenen zal worden geroepen; de nieuwe lichtung, die gemeenlijk in het najaar opkomt, is 12 Januari opgeroepen. Alsdan zijn de lichten 1912, 13, 14 en 15 onder de wapenen, p.m. 660.000 man, dat is ongeveer $\frac{3}{4}$ van het leger op oorlogsvoet. Neutraal kan men de stemming van het Italiaansche volk niet noemen. Verscheidene bladen spraken, volgens Reuter, bij de jaarwisseling den wensch uit, dat Italië in 1915 aan den oorlog zou deelnemen. In de pers der Triple Entente acht men een gelijktijdig optreden van Italië en Roemenië zeer waarschijnlijk. Van dezelfde zijde komen berichten over concessies aan Servië ten opzichte van een haven aan de Adriatische Zee.

De vroegere Ministerpresident GIOLITTI zal een eigen orgaan oprichten om in het belang van de onzijdigheid van Italië werkzaam te zijn. Aangezien GIOLITTI steeds de rol vervulde van redder in den nood (vergelijk M. S. Augustus 1914 bl. 610) is dit nog al een bemoeigend teeken.

FRANKRIJK. Uit het land, dat op politiek gebied steeds rijk was aan wrijvingsonderwerpen, komen sedert het uitbreken van den oorlog geen andere berichten, dan van stoere oorlogsinspanning. Na het succes van begin September geniet JOFFRE algemeene waardeering. Of het waar is, dat 77 politieke generaals door hem zijn vervangen, is niet te beoordeelen; wel zijn zeer vele divisiegenaals in hun commando vervangen. Geen stem van verwijt komt echter door den censor.

Van de hand van PICHON, Oud-Minister van Buitenlandsche Zaken, verscheen 21 December een artikel in het „Petit Journal”, waarin de mogelijkheid onder de oogen werd gezien van een optreden van Japan op het Europeesch oorlogstoneel, al zou zulks met concessies en diplo-

matieke moeilijkheden gepaard moeten gaan. Hij acht dat de eenige manier om spoedig aan den oorlog een einde te maken. Verschillende dagbladen betuigden hiermede hunne instemming. Over het algemeen is de stemming in Japan in geen geval voor een dadelijke inmenging. Een dringende reden zoude zich eerst voordoen, als Duitschland en Oostenrijk in Europa zoodanig het overwicht behaalden, dat het Japansche succes in Oost-Azië te niet zou worden gedaan. HANOTAUX deelde in de „Figaro” van 25 December het oordeel van verschillende Japansche dagbladen mede. Volgens een interview van een correspondent van de Nieuwe Rotterdamsche Courant heeft PICHON echter medegedeeld, dat de openbare meening in Japan ten gunste van eene inmenging verandert en dat dit onderwerp bij Engeland en Rusland reeds lang een ernstig punt van bespreking heeft uitgemaakt.

Begin Januari is opnieuw eene lijst van oorlogscontrabande openbaar gemaakt.

In de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 15 Januari kwam een hoogst belangrijk artikel voor over de gevolgen van den oorlog op de bevolking van Frankrijk. Steller betoogde, dat Frankrijk in veel hogere mate dan Duitschland op maatschappelijk en economisch gebied het gemis zou gevoelen van een verlies van enkele millioenen jonge, gezonde mannen.

ENGELAND. Onmiddellijk na het uitbreken van den oorlog met Turkije heeft Engeland Cyprus geannexeerd.

Sir HENRIJ HOWARD is tot Engelsch gezant bij het Vatikaan benoemd; sedert 1881 heeft eene dergelijke benoeming niet plaats gehad. Hij schijnt eene tijdelijke opdracht te hebben om de Katholieke wereld in te lichten over de rol, die Engeland in dezen oorlog vervult.

De plannen van DE WET om het Zuid-Afrikaansche volk af te houden van deelneming aan de verovering van Duitsch Zuidwest Afrika zijn op niets uitgelopen. Hij en zijne voornaamste volgelingen werden door de regeeringspartij van BOTHA zeer spoedig gevangen genomen.

De behandeling van DE WET kan een overwegenden invloed hebben op de verdere ontwikkeling van de Zuid-Afrikaansche Unie.

Eind December heeft de regeering manschappen opgeroepen om de Unie te verdedigen tegen een beweerd inval van uit Duitsch Zuidwest Afrika.

Het nieuwe Engelsche leger zal bestaan uit 6 legers, elk bestaande uit 3 legerkorpsen. Hierbij zijn, volgens de verklaring van Lord KIRCHENER in het Hoogerhuis, de Indische divisien wel, de overige koloniale contingenten niet inbegrepen.

De Engelsche regeering is begin Januari begonnen met den verkoop der prijsverklaarde schepen. Zij zullen gedurende den oorlogstijd in huur worden afgestaan om later eventueel tegen Engelsche schepen te kunnen worden geruild.

De Canadeesche regeering heeft bevel gegeven tot mobilisatie van het 3e contingent.

De regeering heeft een voorloopig vriendschappelijk antwoord gezonden op de Nota der Vereenigde Staten betreffende de belemmering van den handel der neutralen (zie Ver. Staten v. Amerika).

De Truth van 23 December verwijt de Britsch-Indische regeering, dat zij de Duitsche zendelingen bij het uitbreken van den oorlog niet uit Engelsch-Indië heeft verwijderd.

In Engeland wordt eene onrustige stemming waargenomen over prijsstijging van sommige levensmiddelen.

Voorloopig acht de regeering den toeloop van vrijwilligers nog voldoende om te blijven volharden bij het vrijwilligersstelsel. De oproep aan gezinshoofden heeft opnieuw 350.000 man onder de wapenen gebracht.

RUSLAND. De regeering heeft een Oranjeboek uitgegeven over de gebeurtenissen, voorafgaande aan den oorlog met Turkije.

Volgens verschillende dagbladberichten zou de Russische nijverheid niet bij machte zijn op den duur in de levering der legerbehoefden te voorzien.

Enkele uit Rusland gevluchte sociaal-democratische Doema-leden hebben zeer ongunstige berichten verspreid over den binnenlandschen politieke toestand. Talrijke politieke personen zouden zijn gevangen genomen.

ZWEDEN. Op 18 December kwamen op uitnodiging van den Koning van Zweden de drie Skandinavische vorsten te Malmö bijeen voor eene gemeenschappelijke bespreking der internationale positie. De beraadslagingen zijn geheim gehouden. Uit de troonrede van den Zweedschen Koning moet worden opgemaakt, dat niet uitsluitend economische vraagstukken zijn behandeld of de handhaving van eene academische neutraliteit. Hij stelde op den voorgrond, dat de oorlogvoerende Staten de voorheen erkende rechten der neutralen miskenden. Hij gewaagde van eene versterking van Zwedens positie, tengevolge van de overeenkomst te Malmö.

De Minister-president HAMMARSKJOLD noemde in de Daily Mail de miskenning van de rechten der neutralen eene verderfelijke leer. De Engelschen zouden zelfs beslag hebben gelegd op koper, dat aan de Zweedsche regeering was geconsigneerd.

De Skandinavische Staten hebben in December een protestnota bij Engeland ingediend over de belemmering van den handel.

De regeering heeft half Januari den doorvoer van oorlogsmateriaal verboden en daarmee ondubbelzinnig blijk gegeven van hare neutrale bedoelingen. Deze maatregel maakt den invoer van oorlogsmateriaal in Rusland moeilijker.

De gendarmerie-officieren onder Generaal HJALMARSON zijn tijdelijk uit Perzië teruggeroepen.

Een lid van den Rijksdag heeft voorgesteld 30 miljoen kronen beschikbaar te stellen voor de uitrusting van den landstorm, berekend op 200 kronen per man.

NOORWEGEN. Ook Koning HAAKON heeft het Parlement met eene troonrede geopend, waarin hij de samenkomst te Malmö besprekend, zich zóó voorzichtig heeft uitgelaten, dat er moeilijk eene gevolgtrekking uit op te maken valt. De Spitsbergen-conferentie is uitgesteld.

DENEMARKEN. Op 17 en 18 Januari is de Internationale conferentie der Sociaal-Democraten te Kopenhagen bijeengekomen.

De belemmering van invoer van IJslandsche paarden door Engeland verwekte groote ontstemming, te meer daar sedert einde November in Denemarken een verbod op den uitvoer van paarden bestaat.

ZWITSERLAND. De helft van het Zwitsersche leger is eind 1914 tijdelijk naar huis gezonden.

Het uitvoerverbod van cacao, onlangs door de Engelsche regeering genomen, bedreigt in hooge mate de Zwitsersche chocolade-industrie. De Neue Züricher Zeitung stelt als tegenmaatregel voor, den uitvoer van geconserveerde melk en chocolade te verbieden, op welke Zwitsersche fabrikaten Frankrijk en Engeland in hoofdzaak zijn aangewezen.

PORTUGAL. De houding van Portugal moge eenige verwondering hebben verwekt, inderdaad is zij een gevolg van overeenkomsten met Engeland, waarvan de bepalingen laatstelijk zijn vastgesteld in 1898. In deze bepalingen komt o. a. voor, dat partijen elkaar zoo noodig over en weer steun beloven, wanneer schending of bedreiging van grondgebied plaats heeft. Op verzoek van de bedreigde partij is dan de andere partij verplicht gewapende hulp te verleenen. Deze verplichting geldt ook voor schending van koloniaal grondgebied. Voorloopig is Portugals hulp door Engeland nog niet ingeroepen. Portugal heeft sedert het uitbreken van den oorlog zijne koloniale troepenmacht in Angola en Mozambique versterkt, elk met 1 bataljon, 1 eskadron en 1 bergbatterij en is voornemens binnen kort aanzienlijke versterkingen te zenden. In Angola daarenboven nog een mitrailleursectie. Portugal heeft zijn koloniaal gebied opengesteld voor den doortocht van Britsche troepen.

De Kamer heeft in December de regeering volledige volmacht gegeven voor het geval zij tot deelneming aan den oorlog zou willen besluiten.

ROEMENIË. De gedragslijn van Roemenië in dezen wereldoorlog heeft veel overeenstemming met die in den Balkan-oorlog. Het land blijft oorspronkelijk neutraal, doch neemt eene afwachtende houding aan om zoo noodig voor eigen belangen te kunnen opkomen. Zoo is de officieele houding der regeering. De kans is echter zeer groot, dat eerstdaags de woorden van wijlen Koning CAROL waarheid zullen blijken. Hij verklaarde aan STEPHAN LAUSANNE, van de „Matin”, dat

de vorsten tegenwoordig dikwijls machteloos staan tegenover volksstroomingen, die den oorlog willen.

Volgens den correspondent van de Nieuwe Rotterdamsche Courant te Boeda-Pest is de verlenging van het moratorium in hoofdzaak na-deelig voor Oostenrijk-Hongarije, daar dit land jaarlijks voor 150 à 160 millioen francs naar Roemenië uitvoert, welke goederen gemeenlijk 6 maanden na levering worden betaald.

Wanneer Roemenië zich inderdaad van eene welwillende onzijdigheid van Bulgarije heeft kunnen verzekeren, worden de kansen voor eene mislukking eener veroveringspolitiek veel geringer. Eind Februari zijn de passen der Karpathen van sneeuw bevrijd. Tien belangrijke passen, die aan Hongaarsche zijde niet versterkt zijn, voeren in het gebied van Zevenburgen.

Volgens de pers der Triple Entente zijn thans bijna alle politieke partijen in Roemenië vóór deelneming aan den oorlog; Roemeensche politieke personen laten zich openlijk in dien geest uit. Van de tegenstrooming lekt echter weinig door. Het is niet onmogelijk, dat de Roemenen de Russen bij eene bezetting van Zevenburgen voor willen zijn. Hieruit verklaren zich de berichten van Duitsche zijde, dat Roemenië uitsluitend nationale oogmerken nastreeft en bij de bereiking daarvan de wapens dadelijk zal nederleggen.

De militaire maatregelen van de Donau-Monarchie tegen Roemenië schijnen nog niet noemenswaard te zijn; echter zijn verschillende landstormlichtingen tegen 21 Januari in Hongarije opgeroepen.

Volgens de Temps zouden 3 lichtingen van de Roemeensche reserve tegen 25 Januari zijn opgeroepen en 3 andere lichtingen 6 dagen later. Bovendien zouden de Roemeensche studenten aan de Zwitsersche hoogeschoolen telegrafisch een mobilisatiebevel hebben ontvangen.

BULGARIJE. Van Duitsche zijde werd bericht, dat de reis van GHENADIEF naar Rome in verband staat met de regeling van handelsbelangen en de Italiaansche tusschenkomst in Albanië. De hulp van Italië zou zijn ingeroepen voor de oplossing van het Macedonische vraagstuk. Ook Bulgarije staat gereed, volgens eigen verklaring van den Koning op 1 Januari, om zijne nationale (lees Macedonische) idealen na te streven.

SERVIE. Het „Journal des Débats” van 18 December gaf een overzicht van het Servische blauwboek.

GRIEKENLAND. Met toestemming der Mogendheden is, in verband met de anarchie in Albanië, voorloopig Noord Epirus met de zoo lang gewenschte plaatsen Agyrokastro, Koritsa en Santi Quaranta bezet.

ZOGRAPHOS, de oud-president van het tijdelijk autonome Noord Epirus, thans lid van de Grieksche Kamer, hield eene rede, waarin hij verklaarde, dat Griekenland Noord Epirus nimmermeer zou loslaten. VENE-

ZELOS betuigde openlijk zijne sympathie met de Entente. Als trouwe bondgenoot van Servië en Roemenië zal Griekenland zijn leger gereed houden om elke verbreking van het Balkan evenwicht ten voordeele van Oostenrijk en Duitschland te beletten.

ALBANIE. Met het vertrek der Nederlandsche officieren, tengevolge der mobilisatie, verloor de Prins VON WIED de kern van zijne onpartijdige en belanglooze raadgevers.

Voor Nederland was dit een gelukkig einde van het Albaneesche avontuur.

De toestand in Albanië is daarna door een stillen aftocht van den Prins VON WIED er niet op verbeterd.

ESSAD PASJA deed zijn intocht, ondervond binnen korten tijd evenveel tegenstand, werd beschuldigd van heulen met Servië, en ook op zijn beurt in Durazzo door de opstandelingen belegerd. Turksche invloed schijnt hieraan niet vreemd te zijn geweest. Zuid Albanië ging aan de Grieken verloren, de belangrijkste haven, Walona, werd door Italië bezet, terwijl de Katholieke Malissoren en Mirdieten nooit veel gevoeld hebben voor de eenheid van Albanië.

Het is zeer waarschijnlijk, dat deze onathankelijke bergstammen nog steeds onder Oostenrijkschen invloed staan.

Hiermede vervalt eigenlijk elk denkbaar begrip van een Albaneeschen Staat.

TURKIJE. De Turksche operatiën in Klein Azië houden nauw verband met den geest der bevolking, voornamelijk de Koerden in de Armenische provinciën en de bevolking in de Perzische provincie Aserbeidjan (zie voor den Russischen invloed de Militaire Spectator van Augustus 1914 bl. 615). Deze provincie schijnt vóór het uitbreken van den Russisch-Turkschen oorlog door de Russen te zijn ontruimd. 13 Januari is Tabris door de Turken, in hoofdzaak gesteund door ongeregelde koerden, bezet.

Dat Perzië, in het noorden steeds den druk van Rusland ondervindend, erg Russisch gezind zou zijn, is bijna ondenkbaar. Van Turksche zijde wordt verklaard dat Tabris zal worden ontruimd, zoodra de Perzen het zelf bezetten.

Onder Engelschen drang is de Khedive ABBAS HILMI uit zijn ambt ontzet, is de souvereiniteit van Turkije opgezegd en is HUSSEIN KAMEL tot Sultan van Egypte onder Engelsch protectoraat benoemd.

VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA. De regeering heeft eind December in eene vriendschappelijke nota geprotesteerd tegen de door Engeland gevolgde praktijken ten opzichte der belemmering van den neutralen handel.

Het voorloopig antwoord der Engelsche regeering was eveneens in

de meest vriendschappelijke bewoordingen gesteld. GREIJ haalde hierbij voorloopige cijfers aan, die de bewering der Amerikaansche regeering, als zoude de uitvoer gedurende den oorlog verminderd zijn, weerspraken; de juistheid dezer cijfers wordt van Amerikaansche zijde betwijfeld.

Er wordt van verschillende zijden verondersteld dat dit optreden van WILSON een gevolg is van de stemming der vele millioenen Amerikanen, die van Duitschen oorsprong zijn. De Washington Post o. a. gaf een artikel, waarin het Britsche militarisme ter zee als veel gevaarlijker beschouwd werd voor de Vereenigde Staten, dan het Duitsche militarisme.

In het Panama-Kanaal hebben opnieuw grondverschuivingen plaats gehad, die de vaart door het Kanaal voor grootere schepen bemoeilijken, zoodat de bruikbaarheid voor Dreadnoughts vermoedelijk langer zal uitblijven, dan men gehoopt had. Aan de versterkingen van het Kanaal wordt ijverig gewerkt. Onlangs is een tweede regiment Infanterie als bezettingstroepen in de kanaalzone aangekomen, terwijl kleinere afdelingen kustartillerie de forten komen bezetten.

Algemeene aandacht vraagt de aankoop van neutrale schepen, waarover een ontwerp wet door president WILSON is aangeboden, o. a. in verband met den aankoop in Amerika van het Duitsche Stoomschip Dacia.

MEXICO. Ook in dit land blijft de toestand ongeveer altijd dezelfde. Wegens de bezetting van Vera Cruz door de Vereenigde Staten moest HUERTA ten slotte van het tooneel verdwijnen; CARRANZA deed zijn intocht in Mexico-Stad, doch werd op zijn beurt weer door benden van ZAPATA verdreven die thans meester in de hoofdstad is, terwijl CARRANZA Vera Cruz en Tampico beheerscht. Met de opeenvolgende voorloopige presidenten SENOR GUTIERREZ en ROQUE GONZOLES GARZA houdt niemand rekening. Thans rukt VILLA op Mexico-Stad aan.

Inmiddels hebben de Amerikanen Vera Cruz ontruimd, en is de tijdelijke bezetting op niets uitgelopen.

WILSON heeft te Indianapolis, over Mexico sprekende, verklaard, dat Mexico, evenals alle oude landen van Europa, het recht heeft, door vrijheid tot ontwikkeling te komen.

Inmiddels neemt de toestand in het petroleumgebied van Tampico opnieuw een ernstig karakter aan. CARRANZA schijnt de petroleum-exploitatie te bemoeilijken; de Engelsche gezant te Washington heeft bij BRYAN geprotesteerd, die CARRANZA schijnt te hebben gewaarschuwd, dat dit optreden ernstige gevolgen zou kunnen hebben.

JAPAN. Het Parlement heeft het regeeringsvoorstel om het leger met 2 divisien uit te breiden verworpen en is daarna door den Keizer ontbonden. De nieuwe verkiezingen zullen 25 Januari worden gehouden.

Volgens PICHON (zie Frankrijk) zou de openbare meening in Japan geleidelijk meer gewonnen worden voor eene interventie in Europa.

CHINA. In China wordt van regeeringswege geklaagd over den sterken achteruitgang van den theeuitvoer. Het is JOEANTSIKAI ten slotte gelukt zich te doen benoemen tot levenslang president, met het recht zijn opvolger te benoemen. China is hiermede feitelijk wederom tot den Monarchalen regeeringsvorm teruggekeerd. (zie Milit. Spectator, Juli 1914, bl. 538.)

Het officiële Fransche Rapport betreffende de operatiën van 2 Augustus tot 2 December 1914.

De uitgebreide rapporten van Maarschalk FRENCH over de krijgsverrichtingen der Engelschen hebben, naar het schijnt, het Fransche legerbestuur aanleiding gegeven, ook omtrent de operatiën van het Fransche leger het volk wat beter in te lichten. Het „Bulletin des Armées” van 5 December 1914 bevat een overzicht van het verloop van den oorlog in Frankrijk en België van 2 Aug. tot 2 Dec. Dit officiële document wordt hieronder vertaald weergegeven.

„Vier maanden zijn sinds den aanvang van den oorlog voorbij gegaan. De hoogmoedige Duitscher had niet voorzien, dat het zoo zou loopen. Hij had gedacht, ons in drie weken tijds te kunnen vernietigen.

Met dit eenvoudig te constateeren wordt echter het gewicht van het door ons bereikte resultaat niet voldoende aangegeven. Daartoe dienen de opvolgende gebeurtenissen openhartig te worden vermeld.

In de eerste plaats zij de sterkte van onzen tegenstander opgegeven.

Wij wisten, dat hij zeer sterk en terdege voorbereid was voor dezen oorlog, die zijne diplomatie met voorbedachten rade heeft doen uitbreken. Maar met betrekking tot de tegenover ons benoedigde krachtsinspanning hebben zijne berekeningen gefaald.

Van Aug. tot Nov. heeft Duitschland op zijne Westgrens in 't geheel gemobiliseerd 52 legerkorpsen, en wel als volgt:

1°. 2 Aug. 21 actieve legerkorpsen en 13 reservekorpsen.

2°. Eind Aug. 4 korpsen, geformeerd uit 17 gemengde brigades Ersatztroepen.

3°. In Sept. 8 korpsen, geformeerd uit 33 Landweerbrigades.

4°. In Oct. 5 halve, nieuw opgerichte reservekorpsen en 1 divisie marinetroepen.

Aan deze 52 korpsen zijn 10 cavaleriedivisies toegevoegd.

Bij het uitbreken van den oorlog koesterde Duitschland de hoop, zich door een onverhoedschen aanval van Nancy meester te maken. Het durfde echter dien aanval tegenover onze krachtige grensdekking — zooals men weet, tegen het einde van 1913 aanzienlijk versterkt — niet te ondernemen.

Onze concentratie verliep dus ongestoord en alle door den vijand voorbereide pogingen tot sabotage werden verijdeld. De regelmatigheid van ons troepenvervoer getuigt vanaf dit oogenblik van de deugdelijke voorbereiding.

ONZE NEDERLAGEN IN AUGUSTUS.

Ten einde ons in staat te stellen, onze hoofdstrijdkrachten daar te doen optreden, waar de vijand zich het meest actief toonde, moest onze concentratie elastisch zijn.

De schending van België's neutraliteit onderrichtte ons omtrent de bedoelingen van den Duitschen Generalen Staf: in het Noorden moest het grootste gedeelte onzer strijdkrachten worden geconcentreerd.

Aangezien wij genoodzaakt waren te wachten, totdat deze hoofdstrijdkrachten samengetrokken waren en tot het Engelsche leger, dat eerst den 20sten Augustus op het gevechtveld kon verschijnen, zou zijn aangekomen, werden aanstonds maatregelen getroffen, om in Elzas en Lotharingen zooveel mogelijk Duitsche troepen te binden.

Onze eerste aanval in den Elzas, die slecht geleid werd, stelde ons in 't bezit van Mülhausen, doch wij konden ons er niet handhaven. (7 Aug.).

Bij een tweeden aanval onder aanvoering van Generaal PAU overden wij het opnieuw. Den 20sten Aug. waren wij, door het bezit van de Vogezes en van de vlakke, meester van de accessen van Colmar. De vijand had zware verliezen geleden.

Maar vanaf dit oogenblik noodzaakten de ongelukkige gebeurtenissen in Lotharingen en in België ons tot beperking van onze actie in den Elzas (26 Aug.).

In Lotharingen was ons offensief schitterend begonnen. Den 19^{den} Aug. hadden wij Saarburg—les Etangs—Dieuze—Morhange—Delme—Chateau-Chalius bereikt. Doch van af 20 Aug. was het voordeel in den strijd aan 's vijands zijde, omdat hij zich in het terrein duchtig had ver schanst. Den 22, 23 en 24sten Aug. moesten wij op de Grand-Couronné de Nancy en ten Z. van Lunéville terugtrekken. Een tegenaanval, door de legers van DUBAIL en CASTELNAU gelijktijdig ondernomen, bevestigden op den 25sten Aug. definitief onze positie.

Wat was er ondertusschen in België gebeurd? Zes of zeven Duitsche legerkorpsen en vier cavaleriedivisies, die den krachtigen tegenstand bij Luik hadden gebroken, trachtten tusschen Givet en Brussel voorwaarts te komen en hun front meer Westwaarts uit te breiden. Zoodra het Engelsche leger in de streek bij Mons (Bergen) gereed was, namen wij het offensief in Belgisch Luxemburg met de legers van de Generaals RUFFEY en de LANGLE DE CARY. Dit offensief werd oogenblikkelijk gestuit met groote verliezen aan onze zijde. Hier was wederom het terrein door den vijand krachtig versterkt. Ook lieten bij sommige onzer korpsen de bevelvoering en de uitvoering der bevelen te wenschen over. (21—23 Aug.).

Op den linkervleugel van deze beide legers en in verbinding met het Engelsche leger bevond zich het leger van Generaal LANREZAC, doch deze trok, bevreesd voor zijn rechterflank, terug op de lijn Baumont—Givet.

Den 25 en 26 Aug. trok het Engelsche leger, dat bij Langrecies en le Cateau een nederlaag had geleden, op de Marne terug.

Bloedige gevechten werden op deze dagen geleverd. De vijand leed wel is waar zware verliezen, doch won voortdurend terrein.

Op dit moment was de toestand de volgende: of wij moesten ter plaatse blijven vechten onder ongunstige omstandigheden tengevolge van het terugslaan van onzen linkervleugel, of wij moesten over het geheele front teruggaan tot op het oogenblik, waarop onder gunstige omstandigheden het offensief kon worden hervat.

De Opperbevelhebber besloot tot het laatste.

DE VOORBEREIDING TOT HET OFFENSIEF.

De eerste voorwaarde, waaraan moest worden voldaan, was een ge-regelde terugtocht onder herhaalde aanvallen om den vijand af te matten en op te houden. Verscheidene dezer aanvallen, die schitterend geleid werden, kostten onzen tegenstanders gevoelige verliezen. Zulke aanvallen waren die van het leger LANREZAC bij Saint-Quentin en bij Guise op 25 Aug.; die van het leger van de LANGLE in de richting van de Maas op 27 en 28 Aug.; die van het leger van RUFFEY meer Oostelijk, schitterend ondersteund van Nancy tot de Vogezen door de legers van CASTELNAU en DUBAIL, wier onbuigzame standvastigheid onze offensieve beweging zou mogelijk maken.

Om dit offensief voor te bereiden hadden wij den 26 Aug. op onzen linkervleugel een nieuw leger gevormd, onder bevel van Generaal MANOURY. Dit leger moest zich gedurende de eerstvolgende dagen bij Amiens concentreeren. Maar 's vijands opmarsch, waarbij dagelijks 45 K.M. werden afgelegd, geschiedde zóó snel, dat Generaal JOFFRE, om zijn aanvalsplan te verwezenlijken, nog meer moest terugtrekken. Men zou tot aan de Aube teruggaan, des noods tot aan de Seine. Alles werd ondergeschikt gemaakt aan de voorbereiding tot een succesvol offensief.

Den 5^{den} September waren de omstandigheden, zooals Generaal JOFFRE die wenschte. Inderdaad liep onze linkervleugel (leger MANOURY, het Eng. leger en het leger LANREZAC, thans onder bevel van D'ESPEREV) geen gevaar meer van te zullen worden afgesneden. Daarentegen gaf het rechter Duitsche leger (Gen. VON KLUCK), door Zuidwaarts op Meaux en Couloumniërs te marcheeren, zijn rechterflank bloot aan het leger van MANOURY.

Den 5^{den} 's avonds beval de Opperbevelhebber den algemeenen aanval, erbij voegende: „Het uur is gekomen om, het koste wat het wil, vooruit te gaan en om liever te sterven dan te wijken.”

DE OVERWINNING AAN DE MARNE.

Van af 8 Sept. deed de bedreiging van den Duitschen rechtervleugel door Gen. MANOURY zijn invloed gelden. De vijand bracht 2 leger-

korpsen van het Zuiden naar het Noorden en volbracht eene zwenking met het front naar het Westen. Zoodoende bood hij een zwak punt aan het Engelsche leger, dat den 6^{den} van uit de lijn KOZOY—LAGNY onmiddellijk Noordwaarts marcheerde, den 9^{den} de Marne overschreed en het Duitsche leger, dat van af den 6^{den} met het leger MANOURY in gevecht was, in de flank viel.

Rechts van het Engelsche leger stond het leger van D'ESPEREY. Ook dit ging de Marne over en dreef met kracht alles, wat het tegenover zich had, terug. Bovendien steunde het de actie zijner bureu, n.l. het Eng. leger op zijn linker- en het leger van Gen. FOCH op zijn rechtervleugel.

Op ons centrum, sinds 20 Aug. bestaande uit het leger FOCH, trachtten de Duitschers wraak te nemen over het échec op hunnen rechtervleugel, want, indien het hun gelukte om tusschen Sézanne en Mailly door te breken, zou de toestand zich in hun voordeel wijzigen. Van 6 tot 9 Sept. had het leger FOCH herhaalde aanvallen te doorstaan, maar in den avond van den 9^{den} Sept. viel de linkervleugel van FOCH's leger, zich van West naar Oost in de richting van Fère-Champenoise verplaatsende, in de flank van de Pruisische garde en van de Saksische korpsen, welke ten Zuid-Westen van genoemde plaats ten aanval oprukten. Deze stoutmoedige onderneming bracht de beslissing. De Duitschers trokken overhaast terug en in den morgen van 11 Sept. deed Gen. FOCH zijne intrede in Chalons-sur-Marne.

Op zijnen rechtervleugel was ook het leger van de LANGLE DE CARY voorwaarts gegaan. Den 12^{den} Sept. kwam het na hevige gevechten in het verlengde van FOCH's leger.

Tegelijkertijd was het leger RUFFEY (was leger SARRAIL geworden) Noordwaarts gemarcheerd en had, niet zonder hevige gevechten, den Duitschen terugtocht bespoedigd, hetgeen mede van Nancy tot de Vogezen geschiedde door de aanvallen der legers CASTELNAU en DUBAIL.

Door dit „rétablissement stratégique”, door ons verkregen, was het voordeel aan onze zijde gekomen,

Sedert hebben wij het weten te behouden.

DE WEDLOOP NAAR ZEE.

Van af 13 September verijdelde de Duitsche tegenstand, gesterkt door van te voren gereedgemaakte verdedigingslijnen, onze hoop om de vervolging onafgebroken te kunnen voortzetten. Een nieuwe veldslag ontwikkelde zich.

In dezen veldslag hoopte de Duitsche Generale Staf onzen linkervleugel te omvatten, terwijl wij daarentegen den Duitschen rechtervleugel wilden omvatten. De ontwikkeling dezer plannen karakteriseert deze phase van den oorlog. Het gevolg ervan was een wedstrijd in snelheid, die weer tengevolge had, dat eind October de fronten tot aan de Noord-zee tegenover elkander stonden. Het was werkelijk een „wedloop naar zee”.

In dezen wedloop hadden de Duitschers op ons een voordeel: de concentrische vorm van hun front, waardoor hunne aanvoerlijnen korter waren. Ondanks dit voordeel is de omvattende beweging door hunnen rechtervleugel met 12 actieve legerkorpsen, 6 reservekorpsen en 4 cavaleriekorpsen totaal mislukt. Dit échec echter was de kroon op het werk van onze overwinning aan de Marne.

Den 11den Sept. liet Gen. JOFFRE het leger MANOURY tegen den Duitschen rechtervleugel oprukken, maar met de beschikbare sterkte kon dit leger zijn taak niet volvoeren. Daarom werd tegen 20 Sept. een nieuw leger op den linkervleugel van dat van MANOURY geformeerd en onder de bevelen gesteld van Gen. CASTELNAU. Dit leger versterkte zich krachtig in de lijn Lassigny—Roye—Péronne, op zijne linkerflank gesteund door de territoriale divisies van Generaal BRUGÈRE (21—26 Sept.).

Doch om ons doel te bereiken was dit niet genoeg en 30 Sept. verschijnt Noordelijk van CASTELNAU het leger MAUD'HUY, dat de lijn Arras—Lens bezette en het front naar het Noorden verlengde om de hand te reiken aan de divisies van Duinkerken. Echter was die lange lijn veel te zwak tegenover 's vijands groote overmacht.

Op dit oogenblik werd, op verzoek van Maarschalk FRENCH, beslist, dat het Eng. leger van de Aisne naar de Lys zou worden verplaatst, terwijl het dappere Belgische leger, versterkt met Engelsche en Fransche marinetroepen, in de streek van de Yser de barrière, die geschapen en gehandhaafd moest worden, zou bezetten. Doch dit alles vorderde tijd. Het Eng. leger kon eerst 20 Oct. op zijn nieuw operatietooneel optreden. Het Belg. leger, dat reeds 3 maanden had gestreden, had gebrek aan munitie. De opperbevelhebber zat in dien tusschentijd echter niet stil. Van af 4 Oct. belastte hij Gen. FOCH met het brengen van onderling verband tusschen de operatiën der Noorder-legers. 18 Oct. stelde hij tot diens beschikking versterkingen, welke tot 12 November voortdurend aangroeiden en tezamen het Fransche leger in België zullen vormen onder de bevelen van Generaal d'URBAL. Dit leger zal voortaan in vereeniging met het Belgische leger en een Engelsch korps tusschen de zee en de Lys ageeren.

Het dagblad „Journal de Genève” schreef bij eene beschouwing van deze periode uit den oorlog, dat het Fransche Opperbevel gedurende bedoeld tijdvak door de snelheid en uitgebreidheid der verplaatsingen „een onvergelykelyk meesterschap” had getoond.

Het resultaat van deze krachtsinspanning was: het geheel tot staan komen van den Duitschen aanval in Vlaanderen.

HET DUITSCHE ÉCHEC IN VLAANDEREN.

De aanval der Duitschers in Vlaanderen, welke het „Bulletin des Armées” reeds in zijn nummer van 25 Nov. heeft geschetst, was buitengewoon hevig. Twaalf legerkorpsen en vier cavaleriekorpsen werden tusschen de Lijs en de zee opeengehoopt. De keizer had de leiding

der operatiën op zich genomen. Den troep werd door proclamaties bekend gemaakt, dat nu de beslissing moest vallen.

Die beslissing doelde òf op een doordringen langs de zee teneinde Duinkerken, Calais en Boulogne te bereiken, òf op een doordringen bij Yperen om geheel België te annexeren.

Ter verkrijging van die beslissing werden gedurende 3 weken herhaalde, verwoede aanvallen gedaan door dicht opeengehoopte massa's, welke door de artillerie der geëlliëerden werden vernietigd. 12 Nov. konden wij de balans van deze aanvallen opmaken en toen bleek, dat de overwinning aan onze zijde was.

Van de zee tot Dixmuiden hebben het Belgische leger, Gen. GROSSETTI en Admiraal RONARCH eerst de spoorbaan van Nieuwpoort naar Dixmuiden, daarna den linkeroever van de Yser vastgehouden. De vijand, die een legerkorps op den linkeroever had doen overgaan, heeft zich moeten terugtrekken. Hij heeft nooit van uit Dixmuiden kunnen deboucheeren.

Meer Zuidwaarts, van Dixmuiden tot ten Noorden van Yperen, dezelfde toestand. De Duitschers, die 10 Nov. op twee punten de rivier waren overgegaan, werden op den anderen oever teruggeworpen en het is nu Gen. HUMBERT, die op den rechteroever de bruggenhoofden bezet houdt.

Ten Oosten van Yperen zijn in 3 weken tijds de Generaals DUBOIS, BALFOURIER en DOUGLAS HAIGH geen duim breed gronds geweken.

In het Zuiden, waar de Duitsche aanval bijzonder hevig was, omdat hij op onze verbindingen gericht was, hebben de Engelsche- en onze troepen al het in korten tijd verloren gegane terrein herwonnen en hebben zij zich daar op onneembare wijze genesteld.

In de tweede helft van Nov. werd de Duitsche aanval minder hevig. De infanterie kwam hoe langer hoe minder in actie en zelfs de artillerie toonde hoe langer hoe minder bedrijvigheid.

In den slag bij Yperen heeft de vijand minstens 120.000 man verloren.

Nog nimmer heeft een zoo zorgvuldig voorbereide en zulk een verwoede aanval zulk een volkomen échec geleden.

DE POSITIEORLOG VAN DE LIJS TOT DE VOGEZEN.

Terwijl deze groote slag in België geleverd werd, werd de oorlog op het overige front voortgezet en nam hij het karakter aan van een positieoorlog wegens de zwaar versterkte loopgraven, welke aan weerszijden werden aangelegd.

Het is overbodig te wijzen op de groote verdiensten onzer troepen, die bij deze wijze van oorlogvoeren elke duim gronds moeten betwisten, steeds moeten volhouden, nooit mogen wijken en vaak vooruit moeten.

In onmiddellijk verband met de Noorderlegers handhaafden zich de legers van de MAUDHUY en CASTELNAU in een rechte lijn van de

Lys tot Noyon en wel vanaf medio October tot eind November. Sedert eind October zijn onze posities bij Arras en La Bassée sterker geworden, werd Quesnoy-en-Santerre genomen en hadden onze infanterie en artillerie voortdurend het voordeel aan hare zijde.

Tusschen de Oise en de Argonne hebben de legers van MANOURY, D'ESPÉREY en de LANGLE DE CARY zeer sterke posities tegenover zich: de hoogten aan de Aisne, van Berru, van Nogent l'Abesse, van Moronvilliers en de begroeide hoogten van de Westelijke Argonne. In Sept. hebben zij een hevigen algemeenen aanval moeten doorstaan die, 26 Sept. ten Oosten van Reims werd afgeslagen. De keizer heeft die nederlaag zijner troepen bijgewoond, evenals 8 dagen later die bij Yperen.

In stede van zulke heftige aanvallen, die meer kans op na- dan op voordeelen bieden, heeft men aan onze zijde slechts op bescheiden schaal operaties gevoerd, welke ons veelal terrein deden winnen.

Van de Argonne tot aan de Vogezen dezelfde toestand.

Onze legers — SARRAIL en DUBAIL — vervulden stelselmatig en met succes de hun opgedragen taak, n.l. het beschermen van onze rechterflank tegen een aanval uit de lijn Metz-Thionville; het binden van een zoo groot mogelijk aantal Duitsche troepen door een voortdurend offensief, en het zooveel mogelijk van vijanden zuiveren van den vaderlandschen bodem, voornamelijk bij Woëvre en om Verdun.

In eene eerste periode (13—29 Sept.) had de vijand de overhand, nestelde zich te Saint-Mihiel, drong over de Maashoogten en naderde tot dicht bij Verdun.

In eene tweede periode (1 Oct.—30 Nov.) herkregen wij de overhand. We verschaften lucht aan Verdun, sloten het gat van Saint-Mihiel voor den vijand af, en maakten vorderingen ten O. van Nancy, dat thans buiten bereik der Duitsche granaten is, ten N. van Lunéville en ten N.-O. en ten O. van Saint Dié.

In November hadden wij tusschen Belfort en de Moezel bijna het geheele door den vijand bezette gebied heroverd.

ONZE TOESTAND OP 1 DECEMBER.

Dit zijn naar waarheid de belangrijkste gebeurtenissen uit dezen veldtocht.

Men weet, tot welke heldendaden zij onzen troepen gelegenheid gaven. Wij zullen besluiten met den toestand onzer legers in het begin van December aan te geven.

Wat de getalsterkte van het Fransche leger betreft, deze is dezelfde als op 2 Aug.: alle eenheden zijn opnieuw voltallig gemaakt. De gevechtswaarde van den troep is oneindig verbeterd. Onze manschappen voeren thans den oorlog als oude soldaten. Zij zijn allen doordrongen van hunne meerderwaardigheid en hebben volkomen vertrouwen in de overwinning.

De hoogere bevelhebbers, waarvan enkelen door anderen moesten

worden vervangen, hebben in de drie laatste maanden geen fouten meer begaan als in Augustus.

Onze voorraad artilleriemunitie is belangrijk vermeerderd. De ontbrekende zware artillerie werd aangemaakt en beproefd.

Het Engelsche leger heeft in Nov. zeer aanzienlijke versterkingen gekregen. Het is thans sterker dan in 't begin van den oorlog. De Indische divisies hebben hunne opleiding in de Europeesche wijze van oorlogvoeren voltooid.

Het Belgische leger is opnieuw georganiseerd. Het telt 6 divisies en is gereed en vastbesloten den vaderlandschen bodem te heroveren.

Het Duitsche operatieplan is ten aanzien van 7 zeer belangrijke punten mislukt: Mislukt is de onverhoedsche aanval op Nancy; mislukt de snelle opmarsch naar Parijs; mislukt de omvatting van onzen linker-vleugel in Aug.; mislukt een zelfde omvatting in Nov.; mislukt de doorbreking van ons centrum in Sept.; mislukt de aanval op Duinkerken en Calais; mislukt eindelijk de aanval op Yperen.

Bij deze vruchteloze krachtsinspanningen heeft Duitschland zijne reserves uitgeput; de troepen, die het thans vormt, worden slecht aangevoerd en zijn slecht geoefend. Voorts blijkt meer en meer de superioriteit van Rusland tegenover Duitschland en Oostenrijk. De stilstand der Duitsche legers zal moeten eindigen in een terugtocht.

Ziedaar het werk van vier maanden. Het was van belang, het in zijn geheel te toonen, het aan de Europeesche pers overlatende, het toe te lichten en te beoordeelen".

v. d. W.

Korte mededeelingen omtrent militaire zaken in verschillende landen.

Duitschland: Eene inspectie der marine-luchtvaart. De wapens van onze marine. Int. Rev., Dec.

Engeland: De verliezen der Britsche marine, Int. Rev., Dec. De vier nieuwe legers, Int. Rev., Jan.

Frankrijk: De Fransche cavalerie. De laatste oproepingen der troepen. Hoe seinen Fransche luchtvaartuigen? Het zwarte leger, Int. Rev., Dec. Panservliegtuigen. Het Fransche plan van opmarsch, Int. Rev., Jan.

Italië: De militaire voorbereiding, Int. Rev., Jan.

Portugal: De mobilisatie van het leger, Int. Rev., Jan.

Rusland: De spoorwegen, Int. Rev., Dec. De oproeping van den landstorm. Opleiding van generale stafofficieren in de luchtverkenning en waarneming, Int. Rev., Jan.

Turkije: Het Sinai-Schiereiland als oorlogstoooneel, Int. Rev., Jan.

Zweden: Zweden als militaire factor, Int. Rev., Jan.

Boekaankondiging.

Geschiedenis der lijfstraffen bij het Nederlandsche Leger, door F. H. A. SABRON, Gep Lt.-Generaal, Adjudant i. b. d. van H. M. de Koningin. (Overgedrukt uit „de Navorscher” 1914.)

Hoewel bovenstaande geschiedenis, gelijk S. zelf opmerkt, nu wel niet in eene ware behoefte voorziet, zoo is het zeker interessant te vernemen, op welke wijze vroeger de krijgstuicht in het leger werd onderhouden.

S. geeft een geschiedkundig overzicht van zijne stof vanaf 1590, toen voor het eerst de lijfstraffen reglementair werden voorgeschreven, tot en met 1879, in welk jaar zij werden afgeschaft. Van gewicht is vooral de „Artykelbrief ofte ordonnantie op de discipline militaire” van 13 Augustus 1590, wyl hierop voor een deel nog steunt onze hedendaagsche militaire wetgeving dateerende van 1814. Vele verouderde bepalingen klimmen tot die ordonnantie op. De wording der wetgeving van 1814 wordt uitvoerig beschreven en de aandacht vooral gevestigd op den persoonlijken invloed van den Souvereinen Vorst terzake van deze materie. Dat reeds in 1830 de lijfstraffen niet beschouwd werden als een ideaal middel om de tucht te helpen handhaven en de werving te bevorderen, blijkt uit het feit, dat de Koning, gebruik makende van art. 15 Crimineel Wetboek, (wel eenigszins in strijd met de bedoeling van dit art.), de lijfstraffen „in de tegenwoordige omstandigheden, bij het leger, de bezettingen en de mobiele schutterij van den eersten ban” afschafte en verving door eene verzwaarde detentie. Het geschrift besluit met eene statistiek betreffende de opgelegde lijfstraffen vóór 1879, het jaar der afschaffing, waaruit blijkt, dat het slaan geen merkbaar gunstigen invloed op de discipline heeft gehad.

Het nut en de toepassing der draadlooze telegrafie. Met afb. Populair behandeld door G. M. CLAUS, *Utrecht*, 1914. J. G. BROESE.

Zooals het voorwoord aangeeft, wenscht S. een indruk te geven van de belangrijke rol die de draadlooze telegrafie (D. T.) in het hedendaagsche leven speelt en van de schitterende diensten, welke zij daarbij aan de menschheid bewijst.

Het in populaireren trant geschreven en van vele, zeer goede, afbeeldingen voorziene boekje opent met eene korte inleiding over den ontwikkelingsgang der D. T. Daarna bespreekt S. de toepassing der D. T.

op de scheepvaart en wijst hij op het nut van de draadlooze tijdseinen voor het verkeer op den oceaan.

Vervolgens beschouwt S. die toepassing op treinen, luchtschepen en vliegtuigen en wijdt hij, in verband met het plan der Nederlandsche Commissie tot het vormen van eene draadlooze verbinding tusschen Nederland en Java, eene bespreking aan het gebruik van de D. T. voor zeer groote afstanden.

Wij kunnen het werkje zeer aanbevelen.

Die Geographie des östlichen Kriegsschauplatzes,
von Prof. Dr. TIESSEN, *Berlin*, 1914. CONCORDIA
DEUTSCHE VERLAGS-ANSTALT.

In een twintigtal bladzijden druks geeft de S. eene militair-aardrijkskundige beschrijving van dat gedeelte van Middel-Europa, waar de Duitsche en Oostenrijksche legers de Russische bestrijden. Na een kort overzicht van de bodemgesteldheid, het klimaat, de natuurlijke en staatkundige grenzen, wordt een meer gedetailleerd overzicht gegeven van Oost-Pruißen, Polen en Gallicië. Een kaartje verduidelijkt den tekst.

Voor het bestudeeren der krijgsbedrijven op het Oostelijk operatietooneel een waardevol boekje.

V. D. W.

1813—1913. Le Français né malin. Suivi de :
Stingy Frenchman! 2e édition, par J. C. CLAUDEL,
Zwolle, 1913, C. FASTERÉ.

Schrijver tracht, aan de hand van de geschiedenis, aan te toonen dat het der Fransche Regeering bij hare buitenlandsche politiek immer aan gezond verstand en logica heeft ontbroken, waarvan het volk steeds de dupe is geweest. Hij wijst er op, hoe van de vroegste tijden af Engeland zich steeds den aartsvijand van Frankrijk heeft getoond, en dat het daarom meer in het belang van het Fransche volk zou zijn, om toenadering tot Duitschland te zoeken dan tot Engeland.

V. D. W.

Eenige bladzijden uit de Nederlandsch-Indische krijgsgeschiedenis. 1820—1840 uit de mémoires van F. C. GILLY DE MONTELA, gep. Majoor O.-I. Leger, door A. S. H. BOOMS, gep. Luit.-Kol. O.-I. Leger. *Amsterdam*, ENGELHARD, VAN EMBDEN EN CO.

Van dit boek is de inhoud niet geheel in overeenstemming met den titel. Men zou eene geschiedkundige verhandeling verwachten van ver-

schillende wapenfeiten van het Ned. Ind. leger in de jaren 1820—1840. Dit is echter niet het geval. Het werk bevat slechts gedenkschriften van den Majoor-titulair van het Ned.-Ind. leger GILLY DE MONTELA, aangevuld met aantekeningen van den S., met officiële rapporten, enz. Schier op elke bladzijde wordt de loftrumpet gestoken over de heldendaden van genoemden officier, een Franschman, die wegens deelname aan eene samenzwering uit zijn vaderland moest vluchten en in 1820 als fuselier dienst nam bij het Indische leger. De gedenkschriften zijn in de Fransche taal weergegeven en zijn hoogst interessant.

Indien S. de bedoeling heeft gehad, om den naam en de roemrijke daden van GILLY aan de vergetelheid te ontrukken, mag zijn arbeid ongetwijfeld geslaagd heeten.

In de fortén, door J. H. SPEENHOFF. *Rotterdam*,
1914. W. L. EN J. BRUSSE'S UITGEVERSMAATSCHAPPIJ.

Een goed geschreven, aardig geïllustreerd boekje, waarin S. zijn wedervaren vertelt gedurende zijn reis langs de fortén in de Stelling van Amsterdam waar hij onzen militairen, geheel belangeloos, een aangenamen avond verschafte.

Ter aankondiging ontvangen.

Eenige bladzijden uit de Nederlandsch-Indische krijgsgeschiedenis. 1820—1840 uit de mémoires van F. C. GILLY DE MONTELA, gep. Majoor O.-I. Leger, door A. S. H. BOOMS, gep. Luit.-Kol. O.-I. Leger. *Amsterdam*, ENGELHARD, VAN EMBDEN EN CO.

Verdragen gesloten ter Tweede Vredesconferentie benevens de daar afgelegde „Verklaring”. Nederlandsche vertaling en Fransche tekst, verzameld en van aantekeningen voorzien door Mr. J. B. DE KLERK en Mr. P. H. RITTER Jr. 's *Gravenhage*, 1915. GEBR. BELINFANTE.

Onze militair geneeskundige dienst en de vluchtelingen, door Dr. D. ROMEYN, III Divisie-Arts. Overdruk uit „Het Reddingwezen in vredes- en oorlogstijd”.

„Pages d'histoire”. 1914. 13. A l'ordre du jour (19 Sept. au 29 Sept. 1914.) 14. A l'ordre du jour (2 Oct. au 14 Oct. 1914.) 15. Les pourparlers diplomatiques (23 Juillet—4 Août.) I. Le livre bleu anglais. *Paris-Nancy-Bordeaux*, 1914. BERGER LEVRAULT.

Een nieuw oorlogswapen, door Dr. D. ROMEYN. Overdruk uit het „Militair Geneeskundig Tijdschrift. Aflevering IV. 1914”.

Het schenden van de Belgische neutraliteit, door J. VAN DEN HEUVEL Minister van Staat. 's *Gravenhage*, 1915. MARTINUS NIJHOFF.

Onze plicht, door (U.) Juris doctor. *Groningen*, 1915. Uitgeversmaatschappij v/h v. HEYNINGEN BOSCH EN Co.

Practische Wenken voor het Leven te Velde, door J. FABIUS, Eerste Luitenant der Veld-Artillerie. 's *Gravenhage*, 1915. DE GEBROEDERS VAN CLEEF.